

Ontwikkelingspsychologie

Hoofdstuk 1: geschiedenis, theorie en onderzoekstrategieën

Ontwikkelingspsychologie = bestuderen en begrijpen van verandering en stabiliteit over de levensloop. De verschillende domeinen zijn wetenschappelijk, toegepast en interdisciplinair.

- Wetenschappelijk: alles uitzoeken en verklaren
- Toegepast: gestimuleerd door interesse om het leven van mensen te verbeteren
Vb.:
 - o school: wat kunnen we kinderen van een bepaalde leeftijd onderwijzen? → gemakkelijk beginnen en geleidelijk aan moeilijker (wiskunde)
 - o emotionele problemen behandelen → mensen leren omgaan met bepaalde veranderingen in hun leven (scheiding)
- Interdisciplinair: samenwerken met andere disciplines door nood aan oplossingen voor dagdagelijkse problemen

Een theorie is een geordend en samenhangend geheel van uitspraken dat gedrag beschrijft, verklaart en voorspelt. Een theorie voorziet ons van een raamwerk voor onze observaties van mensen. Het geeft richting en betekenis aan wat we zien, het is een basis voor de praktijk zodat we weten wat we moeten doen en het heeft behoefte aan wetenschappelijke verificatie/bevestiging.

Vb.: gehechtheidstheorie

Beschrijven	Verklaren
Naar vinger grijpen van moeder en niet loslaten als moeder weg wilt gaan	Blijf bij mij
Moeder achterna kruipen	Ga niet weg, ik wil bij je blijven
Voorspellen	
- Veilige gehechtheid → positieve gevolgen in later leven Vb.: veel aandacht → kind later socialer, gaat gemakkelijker contact zoeken met andere kinderen - Onveilige gehechtheid → negatieve gevolgen in later leven Vb.: door te weinig aandacht van moeder/vader gaat het kind later moeilijker sociale contact maken	

- ⇒ Er is geen algemene ontwikkelingstheorie want elke ontwikkelingspsycholoog gaat bepaalde fenomenen anders verklaren en er is ook een schijnbaar conflict (oplossing: de ene theorie overstijgen op hoger niveau, de ene theorie integreren in de andere).

3 basisvragen over een theorie

1) Is het proces van ontwikkeling continu of discontinu?

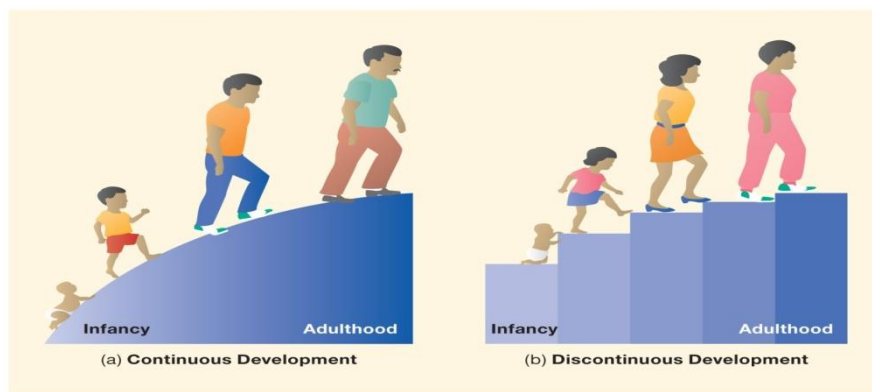
- Continu: geleidelijke uitbreiding van dezelfde soort vaardigheden die er in het begin al waren, een geleidelijke stijging van capaciteiten (het draait dus allemaal om complexiteit)
Vb.: toen Sophie een baby was, was haar waarneming van een pianomelodie en de mogelijkheid om bepaalde objecten toe te wijzen aan een categorie net zo goed als die van een volwassene, maar de 'skills' om het met even veel informatie en precisie uit te leggen /

beelden als volwassenen waren er nog niet. Die zijn er gekomen naarmate Sophie ouder werd.

- Discontinu: nieuwe manieren van reageren in specifieke periodes, het is een soort trapfunctie waarbij elke trede een fase is van het leven en er moet dus opgeklommen worden

Vb.: Sophie kon nog niet waarnemen, onthouden en dingen categoriseren zoals volwassenen dat kunnen. Ze heeft zich ontwikkeld doorheen verschillende fasen en heeft zo het hoogste level van functioneren bereikt.

- o Fasen = stadia: kwalitatieve veranderingen in denken en doen, kenmerkend voor bepaalde periodes → het is een trapfunctie en elke stap hoger is een stap verder naar een volwassen manier van functioneren, m.a.w. verandering is eerder plotseling dan gradueel en doorlopend

2) Is er één verloop of zijn er meerdere?

Vroeger waren er veel aanhangers van stadiatheorieën en zij waren van mening dat iedereen dezelfde sequentie van ontwikkeling doorloopt. Nu zijn er meerdere vormen van ontwikkeling mogelijk door contexten. Dat zijn unieke combinaties van persoonskenmerken en omgevingskenmerken die kunnen leiden tot verschillende trajecten van ontwikkeling.

Vb.1: een verlegen kind gaat zich heel anders ontwikkelen dan een kind dat makkelijk toenadering zoekt tot anderen (Kagan & Fox, 2006)

Vb.2: kinderen en volwassenen van niet-westerse steden hebben heel andere principes dan mensen van westerse steden → culturele diversiteit

3) Is erfelijkheid of de omgeving het belangrijkste? (= nature-nurture controversy)

- Erfelijkheid (nurture): aangeboren, biologische eigenschappen → de erfelijke eigenschappen die we overkrijgen van onze ouders (genetische overerving)
- Omgeving (nature): de complexe krachten van de fysische en sociale wereld die onze biologische en psychologische ontwikkeling beïnvloedt voor en na onze geboorte.

⇒ Beide zijn belangrijk maar de klemtoon verschilt !

- Stabiliteit
 - o kinderen behouden hun relatieve positie (erfelijkheid) → individuen die laag of hoog scoren op een bepaald kenmerk zullen dat blijven doen op latere leeftijd

- vroegere ervaringen zijn beslissend voor hun latere positie (omgeving) → enorm negatieve gebeurtenissen kunnen niet zomaar overschaduwd worden door een latere positieve gebeurtenis (vroegere ervaringen kunnen levenslang impact hebben)
- plasticiteit
 - verandering is mogelijk en zelfs nog meer wanneer nieuwe ervaringen dat ondersteunen (verandering is gebaseerd op ervaringen ~ omgeving)

Levensloopperspectief

Eerst werd er gedacht dat de ontwikkeling stopte bij de volwassenheid: de kindertijd en de jeugd werden gezien als perioden van snelle ontwikkeling, volwassenheid als een soort vlakte en veroudering als een periode van daling. Sinds de tweede helft van de 20ste eeuw was er een uitbreiding in onderzoek van een bijna exclusieve focus op de eerste twee decennia van het leven, tot onderzoek dat ook de ontwikkeling gedurende de volwassenheid inhield.

Ook de levensverwachting ligt nu hoger dan eeuwen geleden en het blijft toenemen. Oudere volwassenen zijn niet alleen talrijker, maar ze zijn ook gezonder en actiever.

Door deze twee fenomenen (en meerdere) wordt ontwikkeling gezien als een dynamisch systeem. Het is een proces dat altijd verder gaat, het loopt van de bevruchting tot de dood en het heeft biologische, psychologische en sociale invloeden op de ontwikkeling. Een belangrijke vertegenwoordiger is het **levensloopperspectief**.

1) Ontwikkeling is levenslang

Gebeurtenissen in elke belangrijke periode van het leven kan een invloed hebben op de toekomst.

Periode	Leeftijd	Omschrijving
Prenataal	Bevruchting tot geboorte	Het eencellig organisme wordt een baby met opmerkelijke capaciteiten om buiten de baarmoeder te kunnen overleven
Baby en peuter	Geboorte – 2jaar	Dramatische veranderingen in het lichaam en de hersenen ondersteunen de opkomst van een breed scala van motorische, perceptuele en intellectuele capaciteiten en de eerste intieme banden met anderen
Vroege kindertijd = kleuter	2-6 jaar	Gedurende de “speeljaren” worden de motorische capaciteiten verfijnd, gedachten en taal worden breiden uit met een enorme snelheid, er is al wat besef van moraliteit en kinderen leggen banden met leeftijdsgenoten
Midden-kindertijd = lagere school	6-11 jaar	De schooljaren worden gekenmerkt door een toename van atletische capaciteiten. Kinderen hebben een logischer denkproces, ze beheren de basis van lezen en schrijven. Er komt meer gevoel voor moraliteit en vriendschap.
Adolescentie	11-18 jaar	Ontwikkeling van het lichaam (typische geslachtskenmerken). De gedachten worden abstract en idealistisch en schoolprestaties worden belangrijker en serieuzer. Ze verkrijgen een zekere autonomie van hun familie en ze definiëren persoonlijke waarden en doelen.
Vroege volwassenheid	18-40 jaar	De meeste jonge mensen verlaten hun ouderlijk huis, ze maken hun studies af en beginnen te werken. Hun grootste

		zorgen zijn nu het ontwikkelen van een carrière, een relatie opbouwen, trouwen, kinderen krijgen ...
Midden-volwassenheid	40-65 jaar	Veel mensen zijn nu op de leeftijd gekomen dat ze toch een zekere leidersfunctie vervullen op hun werk. Ook moeten ze hun kinderen onafhankelijk leren te zijn en hun ouders beginnen te verouderen. In deze fase worden mensen zich bewust van hun eigen sterfelijkheid.
Late volwassenheid	65 jaar tot overlijden	Mensen gaan op pensioen, hun fysieke kracht en gezondheid neemt af en vaak sterft hun echtgenoot/echtgenote. Ze gaan nadenken over de betekenis van hun leven.

Er zijn 3 brede domeinen van ontwikkeling:

- Fysieke ontwikkeling = veranderingen in het lichaam qua grootte, verhoudingen, het uiterlijk, werking van systemen, perceptuele en motorische capaciteiten, fysieke gezondheid (= zeer technisch)
Vb.: coördinatie
 - Cognitieve ontwikkeling = veranderingen in intellectueel vermogen (aandacht, geheugen, academisch en dagelijkse kennis, probleemoplossing, verbeelding, creativiteit en taal) → als je goed bent in een bepaald onderwerp heb je daar veel interesse voor
Vb.: problemen oplossen
 - Emotionele en sociale ontwikkeling = veranderingen in emotionele communicatie, zelfbegrip, kennis van andere mensen, vriendschap, intieme relaties en moreel redeneren en gedrag
- ⇒ Deze domeinen zijn niet echt onderscheiden, maar overlappen elkaar en ze werken op elkaar in !

2) Ontwikkeling is multidimensioneel – veelvormig

- Multidimensioneel → het wordt bepaald door een ingewikkeld samenspel van biologische, psychologische en sociale factoren
- Veelvormig
 - Het is niet gelimiteerd tot verbetering van prestaties → het is een samenspel van vooruitgang en achteruitgang
Vb.: Sofie was zeer geïnteresseerd in muziek en taal en ging dat daarom ook studeren. Daarna koos ze er ook nog eens voor om taal te onderwijzen. Hierdoor werd haar kennis van taal sterk ontwikkeld, maar was er geen vooruitgang in andere wetenschappen.
 - Het is vooruitgang en achteruitgang in elk domein van de ontwikkeling
Vb.: het geheugen gaat achteruit bij ouderdom

3) Ontwikkeling is plastisch

- Plasticiteit = kneedbaarheid, veranderbaarheid
- Grote verschillen voor individuen → sommigen passen zich sneller aan dan anderen
Vb.: niet alle mensen reageren hetzelfde bij een ontmoeting

4) Ontwikkeling wordt beïnvloed door verschillende factoren

- Leeftijdsgebonden factoren: gebeurtenissen die sterk gebonden zijn aan bepaalde leeftijden en ze zijn daardoor ook gemakkelijk te voorspellen
vb. biologisch: eerste stapjes van baby, taalontwikkeling, menopauze...
vb. sociale: rijbewijs, naar school gaan (6-12-18 jaar)
- Geschiedenisgebonden factoren: verklaren waarom mensen die geboren zijn rond dezelfde periode (= cohort), hetzelfde zijn in bepaalde dingen waardoor ze zich onderscheiden van andere generaties. Ze hebben dezelfde gedragingen en opvattingen over bepaalde dingen.
vb.: niet iedereen denkt hetzelfde over oorlog, economische crisis/groei... ; onze grootouders hebben het moeilijk om vlot te surfen op het internet
- Niet-normatieve factoren: gebeurtenissen die onregelmatig zijn → het komt voor bij 1 persoon of bij een paar, en het valt niet te voorspellen. Ze vergroten de veelvormigheid van de ontwikkeling, zijn moeilijk waar te nemen en te bestuderen en ze kunnen onze toekomst enorm beïnvloeden.
vb.: bij individuen → je gaat naar een wedstrijd en daar loop je de liefde van je leven tegen het lijf = niet veralgemeenbaar

Extra voorbeeld: geschiedenisgebonden factoren → baby boomers

Van 1946 tot 1964 kreeg bijna 92% van alle vrouwen kinderen en dat zorgde voor een babyboom want de meeste vrouwen kregen zelfs 4 kinderen. Vandaag tellen zij nog steeds voor 30% van de bevolking van de VS. De babyboom kwam er doordat het terug beter ging met de economie en door het einde van WO II. De economische welvaart steeg waardoor grotere families mogelijk waren, meer mensen gingen trouwen op jongere leeftijd en kregen kinderen kort na mekaar. Na een oorlog zijn kinderen niet alleen een opvulling voor het grote verlies, maar het is ook een teken van hoop: de gedachte dat het menselijk leven verder gaat.

- Leading-edge baby boomers (midden 1940 – vroege 1950): gingen verder studeren op hogescholen of universiteiten in grote aantallen en ze werden beter onderricht. Ze gingen zich afzonderen van hun familie- en huwelijksgebonden tradities en daardoor daalde het aantal huwelijken, nam de eerstenhuwelijksleeftijd toe en nam ook het aantal scheidingen toe. Het waren studentenactivisten die tegen de oorlog waren, ze kwamen op voor burgerrechten en de vrouwen kwamen ook meer op de voorgrond.
- Trailing-edge baby boomers (midden 1950 – vroege 1960): De dingen waarvoor de leading-edge baby boomers opkwamen, hielden ook in deze generatie stand. Ze gingen op zoek naar hun persoonlijke betekenis en hun sociale verantwoordelijkheid. Ze werden schrijvers, leerkrachten, filmmakers, muzikanten, artiesten, en gemeenschapsorganisatoren.
- Baby boom women: namen hun plaats in op de arbeidsmarkt, ze streefden naar gelijke lonen, hun zelfvertrouwen groeide en ze maakten de weg vrij (gemakkelijker) voor de volgende generatie.
- Baby boom activists: streefden naar gelijkheid tussen alle geslachten en alle rassen (wetten tegen discriminatie en racisme, betere burgerlijke rechten...)
- Tegenwoordig: baby boomers zijn groter, gezonder, beter onderwezen en financieel beter af dan een vorig cohort. Ze verlangen ernaar om controle te hebben over de veroudering en gaan daar soms extreem ver in (plastische chirurgie)

Box: veerkracht

Veerkracht is het vermogen om zich goed aan te passen als de ontwikkeling bedreigd wordt. Armoede, gescheiden ouders, druggebruik, werkverlies,... kunnen allemaal zorgen voor problemen in de toekomst. Daarom groeit de interesse voor onderzoek naar veerkracht omdat onderzoekers denken dat ze jongeren zo kunnen beschermen. Er zijn 4 factoren die een rol spelen bij de bescherming tegen negatieve invloeden van negatieve gebeurtenissen.

John en Gary groeiden op in een slechte omgeving, hun ouders waren gescheiden, ze woonden bij hun moeder en zagen hun vader amper. Ze stopten beide met school en hadden veel problemen met de politie. John kreeg later 2 kinderen met een vrouw waarmee hij niet trouwde, heeft in de gevangenis gezeten, was werkloos en was alcoholverslaafd. Gary maakte zijn studies af, was manager van een tankstation, kocht een huis en had een vrouw en twee kinderen.

1) Persoonlijke eigenschappen

Biologische eigenschappen kunnen een positieve invloed hebben op het kind: ze kunnen leiden tot ervaringen die compenseren met stressvolle gebeurtenissen of ze kunnen de blootstelling op risico verminderen.

- kinderen met een sociaal, gemakkelijk karakter, een positieve kijk op het leven en die negatieve emoties goed kunnen verwerken, kunnen zich goed aanpassen aan verschillende omstandigheden → positieve reacties van anderen
vb.: Gary keek elke keer weer uit naar nieuwe vrienden maken
- kinderen met een zeer prikkelbaar en irritant karakter → negatieve reacties van anderen
vb.: Elke keer dat John verhuisde, werd hij angstig en boos

2) Warme relaties met ouders

Een goede band met ten minste 1 van je ouders bevordert de veerkracht. Kinderen met een relaxed karakter, sociale verantwoordelijkheid en die gemakkelijker om kunnen gaan met verandering, staan eerder open voor positieve relaties met de ouders of andere mensen.

3) Sociale steun buiten het gezin

Als er geen familie beschikbaar is, is een goede band met een bevoegde en bezorgde volwassene ook een bevordering voor de veerkracht. Ook een band met leeftijdsgenoten die schoolse prestaties waarderen is goed voor de veerkracht.

vb.: Gary kreeg heel veel steun van zijn grootmoeder en tegen haar kon hij ook alles vertellen. Zij hielp hem met zijn problemen op te lossen. Ook zijn grootvader had een positieve invloed: hij had een stabiel huwelijk en werklevens en hij kon heel goed omgaan met stressvolle situaties.

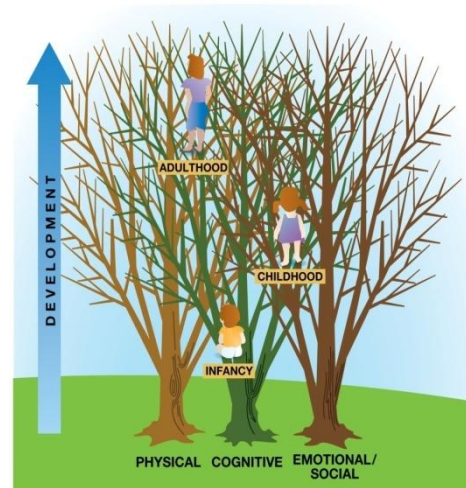
4) Steun van de bredere gemeenschap en aangeboden mogelijkheden

Steun van de gemeenschap bevordert het welzijn van ouders en kinderen. Ook de mogelijkheid om deel uit te maken van de maatschappij helpt kinderen en adolescenten om tegenslag te verwerken (vb.: scouts, buitenschoolse activiteiten,...). Door positieve karakteristieken kunnen kinderen en adolescenten stressvolle situaties verminderen, maar wanneer er teveel risico's zijn is het moeilijk om te overwinnen. Het is dus niet alleen de bedoeling om de risico's te verminderen, maar men moet ook de beschermende relaties van kinderen thuis, op school,...

verhogen/versterken (versterken van individuele capaciteiten en verminderen van gevaarlijke situaties).

Levensloopvisie op de ontwikkeling

Ontwikkeling is geen rechte lijn, maar levenslooptheoretici stellen het liever voor als 3 bomen met takken die uitlopen in verschillende richtingen. Er zijn dus veel wegen mogelijk, afhankelijk van de contexten die de levensloop van het individu beïnvloeden. Elke tak staat voor een mogelijke capaciteit in een van de domeinen (fysiek, cognitief, emotioneel) van de ontwikkeling. De plaatsen waar de takken elkaar kruisen, betekenen dat op die plaatsen alle domeinen betrokken zijn.

Vroege wetenschappelijke studie van ontwikkeling

1) Darwin: voorvader van wetenschappelijk onderzoek bij kinderen

Darwin was de grondlegger van de evolutietheorie: hij onderzocht variatie tussen de verschillende planten- en diersoorten en hij zag daarbij dat binnen één soort geen 2 individuen identiek zijn (iedereen is anders).

- Natuurlijke selectie (natural selection): soorten hebben kenmerken die aangepast zijn aan hun omgeving
- Overleven van de sterkste (survival of the fittest): diegenen die het beste zijn aangepast aan hun omgeving overleven en planten zich voort → hun genen worden doorgegeven aan de volgende generaties

vb.: Voor een mannetjespauw met een mooie staart is er veel meer interesse dan ene met een minder mooie staart. De pauw met de mooiste staart heeft dus een grotere kans om zich voort te planten aangezien er voor hem een grote interesse is. Hij zal zijn genen kunnen doorgeven naar de volgende generatie.

2) De normatieve periode

Hall en Gessel bedachten theorieën gebaseerd op evolutionaire ideeën. Volgens hun was ontwikkeling een rijpingsproces (zoals een bloem). Zij deden pogingen om alle aspecten van ontwikkeling te beschrijven. Dat was de normatieve benadering van ontwikkeling: er werden gedragsmetingen gedaan bij een groot aantal mensen en dan werden leeftijdsgemiddelden berekend om typische aspecten van ontwikkeling te representeren. Door middel van vragenlijsten probeerden ze alles te weten te komen over kinderen van verschillende leeftijden (vb.: interesses, angsten, fantasieën, vriendschap,...). Ze hadden ook nog een tweede methode: ouders moesten hun kinderen observeren en dan doorgeven wat ze gezien hadden zodat er een algemeen besluit gemaakt kon worden. Hall en Gessel waren de eerste die gedetailleerde informatie verzamelden over wat ouders konden verwachten van hun kinderen op welke leeftijd.

3) De mentale testbeweging

Binet en Simon waren gevraagd door een school in Parijs om een manier te vinden om kinderen met leerproblemen te identificeren zodat ze wisten wie ze moesten plaatsen in een speciale klas.

Om dat te kunnen doen bedachten zij de eerste succesvolle intelligentietest. Die test gaf een score die schoolse prestaties succesvol kon voorspellen. Bovendien was er ook een enorme interesse in de individuele verschillen in de ontwikkeling.

Theorieën van midden 20ste eeuw

Psychoanalytische visie

Meer mensen zochten professionele hulp om om te kunnen gaan met hun problemen. De vraag “hoe en waarom worden mensen zoals ze zijn?” is hierbij belangrijk. Volgens de psychoanalytische visie doorlopen mensen een aantal fases waarin ze geconfronteerd worden met een conflict tussen biologische driften en sociale verwachtingen. De oplossing van dit conflict bepaalt het menselijk psychisch functioneren. De psychoanalytische visie zijn alle vormen van lustbeweging. Soms willen we dingen doen die niet mogen en de oplossing daarvoor bepaalt hoe je later in het leven staat.

1) Freud's theorie

Hij zocht een oplossing voor volwassenen die emotionele problemen hadden: openlijk praten over pijnlijke/negatieve momenten in hun kindertijd. Hij onderzocht de onbewuste motivaties van zijn patiënten en hij construeerde zijn psychoseksuele theorie. Die theorie houdt in dat de manier waarop ouders omgaan met de seksuele en agressieve driften van hun kinderen in de eerste levensjaren, de verdere ontwikkeling van de persoonlijkheid van het kind bepaalt.

Er zijn 3 delen van de persoonlijkheid (id, ego en superego) en die bepalen de basispersoonlijkheid van het individu. Dit gebeurt vooral in de eerste levensjaren of de jaren voor de kinderen naar school gaan.

WAT?	FUNCTIE
ID	Dit is het grootste aspect. Het is de bron van biologische basisbehoeftes en verlangens. Dit deel is onbewust omdat het al aanwezig is van bij de geboorte.
EGO	Dit is het bewuste, rationele aspect. Het ontstaat in de vroege kindertijd om de impulsen van het 'ID' in aanvaardbare richtingen te sturen. Het stuurt ons gedrag en is een soort scheidsrechter tussen het 'id' en het 'superego'. Vb.: de hongerige baby stopt met huilen als hij/zij ziet dat de mama eten klaar is aan het maken
SUPEREGO	Dit is het geweten. Het ontwikkelt zich tussen 3 en 6 jaar door interacties met verzorgers. Vb.: Twee kinderen zijn aan het spelen. Het ene kindje vindt het speelgoedje van de andere interessant en wilt het afnemen zodat hij er zelf mee kan spelen (ego wilt id-impuls verhelpen), maar dan waarschuwt het superego dat die handeling fout zou zijn. Dan moet het ego terug beslissen welke van de twee krachten de bovenhand krijgt.

Volgens Freud waren er 5 fases die doorlopen werden in de ontwikkeling van het kind. Die verschoof van oraal (in het eerste levensjaar) tot genitaal (in de adolescentie). In elk van die fases laten ouders teveel of te weinig toe aan hun kinderen. Belangrijk is dat de ouders een evenwicht vinden tussen de twee, zodat hun kinderen opgroeien tot volwassenen met de capaciteiten om zich goed te gedragen t.o.v. hun familie en op vlak van seksualiteit.

FASE	LEEFTIJD	BESCHRIJVING
Oraal	Geboorte – 1 jaar	Het ego stuurt de zuigactiviteiten van de baby naar de borst van de moeder of een fles. Als daar niet voldoende aandacht is aan gegeven kunnen er gewoontes ontwikkeld worden als nagelbijten, duimzuigen, op potloden bijten, roken...
Anaal	1 – 3 jaar	Peuters en kleuters hebben een grote interesse voor / plezier in het ophouden / laten gaan van hun urine en uitwerpselen. Voor de kinderen naar de kleuterschool gaan moeten de ouders hun leren om op het potje te gaan. Ook als daar te weinig aandacht aan wordt gegeven kunnen er problemen ontstaan.
Fallisch	3 – 6 jaar	Kinderen gaan nu hun eigen geslacht ontdekken, maar ook dat van anderen. Hier had Freud het over het Oedipus en Electra complex: liefdesgevoelens hebben voor een ouder van het ander geslacht. Later gingen kinderen het doen en laten van hun ouder van hetzelfde geslacht overnemen: ze kregen dezelfde karakteristieken en waarden. Zo werd het superego gevormd.
Latentie	6 – 11 jaar	Seksuele lusten worden uitgesteld en het superego ontwikkelt zich verder. Het kind leert nieuwe sociale waarden van volwassenen en leeftijdsgenoten van hetzelfde geslacht buiten hun familie.
Genitaal	Adolescentie	In de puberteit komen de seksuele impulsen van de fallisch-fase weer op de voorgrond. Als de ontwikkeling goed verlopen is in de vorige fasen, leidt dit tot huwelijk, volwassen seksualiteit en het krijgen van kinderen.

Er was ook *kritiek* op de theorie van Freud. Critici beweerden dat Freud een te grote klemtoon legde op de rol van seksuele gevoelens in de ontwikkeling. Een ander punt is dat zijn theorie cultuurspecifiek was (gebaseerd op de 19de eeuwse victoriaanse maatschappij). Het laatste punt was dat hij geen onderzoek gedaan had bij kinderen.

2) [Erikson's theorie](#)

In zijn psychosociale theorie benadrukt Erikson dat het 'ego' nog een extra functie heeft buiten het bemiddelen tussen het 'id' en het 'superego'. Het levert ook nog een positieve bijdrage aan de ontwikkeling, omdat het attitudes en vaardigheden verwerft in elke fase dat het individu een actief en bijdragend lid van de samenleving maakt. Hij voegde nog 3 volwassenen fasen toe aan de 5 fasen van Freud. Ook was hij van mening dat normale ontwikkeling afhankelijk was van de cultuur.

Vb.: Bij de Yurok-indianen krijgen de baby's de eerste 10 dagen na de geboorte geen borstvoeding, maar een dunne soep. Dit doen ze omdat ze overleven op zalm en ze komen maar één keer in het jaar voorbij. Als ze een jaar later komen dan andere jaren, hebben ze niet genoeg oogst en moeten ze dus overleven op een dunne soep. Op die manier bereiden ze de kinderen voor op een jaar met tegenslag.

FASE	LEEFTIJD	BESCHRIJVING
Vertrouwen <> wantrouwen (oraal)	Geboorte – 1 jaar	Kinderen uit een warm nest, hebben meer vertrouwen in hun ouders en in de gedachte dat de wereld goed is. Wantrouwen komt voort uit het feit dat kinderen aangepakt worden met de strenge hand of dat ze te lang moeten wachten op troost. Men is nooit in staat om volledig in de positieve pool te belanden, anders is met naïef en dat is ook niet goed → er moet evenwicht zijn tussen de twee
Autonomie <> schaamte / twijfel (anaal)	1 – 3 jaar	Kinderen willen kiezen wat ze zelf willen. Ouders kunnen autonomie versterken door kinderen vrij te laten in hun keuze en door de kinderen niet te dwingen of in schaamte te brengen. Vb.: kinderen kiezen zelf of ze op het potje willen, zelf veters strikken...
Initiatief <> schuld (fallisch)	3 – 6 jaar	Door een rollenspel ontdekken kinderen wie ze kunnen worden. Initiatief ontwikkelt zich wanneer ouders hun kinderen steunen in dit opzet. Wanneer ouders teveel zelfcontrole eisen, roepen ze schuld op. Een kind moet dus de kans krijgen om zich uit te leven.
Vlijt <> minderwaardigheid (latentie)	6 – 11 jaar	Op school ontwikkelen kinderen de capaciteit om te werken en samen te werken met anderen. Minderwaardigheid ontwikkelt zich wanneer negatieve ervaringen thuis, op school of met leeftijdsgenoten leiden tot gevoelens van incompetentie. Vb.: kinderen moeten leren lezen en samenwerken
Identiteit <> verwarring (genitaal)	Adolescentie	Adolescenten proberen antwoorden te vinden op de vraag: 'wie ben ik en wat is mijn plaats in de maatschappij?'. Door hun waarden en doelen te ontdekken, vormt de jongere een persoonlijke identiteit. Een negatief resultaat zorgt voor verwarring voor latere volwassene rollen. Vb.: relaties uitbouwen
Intimiteit <> isolement	Vroege volwassenheid	Jonge mensen werken eraan om relaties op te bouwen met anderen. Door eerdere negatieve ervaringen en teleurstellingen, kunnen sommige individuen geen nauwe banden vormen met anderen en daardoor blijven ze geïsoleerd.
Generativiteit <> stagnatie	Midden volwassenheid	Volwassenen van gemiddelde leeftijd dragen bij tot de volgende generatie door kinderen te krijgen, door te zorgen voor anderen of door productief te werken. Mensen die hierin falen, kunnen afwezigheid van voldoening voelen. Vb.: kinderen krijgen → iets doorgeven op kinderen
Integriteit <> wanhoop	Late volwassenheid	Ouderen denken na over de persoon die ze geweest zijn. Integriteit is het resultaat van het gevoel dat het leven dat ze geleefd hebben het waard was, een tevreden gevoel over het leven dat ze hadden. Zij die ontevreden zijn over hun leven, vrezen de dood. Ouderen kijken dus terug op hun vroeger leven en ze sluiten hun leven tevreden af.

Een *voordeel* van de psychoanalytische visie is dat het het leven van het individu waard acht om bestudeerd en begrepen te worden. Ten tweede is de klinische methode (valstudie) ook een voordeel: het verzamelt informatie van verschillende bronnen en het geeft een gedetailleerde beschrijving van de persoonlijkheid van een individu. Tenslotte inspireerde dit ook onderzoek over vele aspecten van emotionele en sociale ontwikkeling (vb.: opvoeding van kinderen). Er waren echter ook *nadelen* verbonden aan deze theorie. Het schonk te weinig aandacht aan andere methodes en daardoor werd het geïsoleerd. Ten tweede zijn veel ideeën ook zo vaag dat ze moeilijk te onderzoeken zijn (vb.: id, ego, superego).

Behaviorisme en sociaal leren

In het behaviorisme zijn de direct waarneembare gedragingen – stimuli & respons – belangrijk. Behavioristen gaan dus vooral kijken naar / zich bezighouden met het gedrag.

1) Traditioneel behaviorisme

Watson was geïnspireerd door Pavlov die toevallig klassieke conditionering ontdekte bij honden, want hij deed eigenlijk een onderzoek over het spijsverteringsstelsel. Hij wist dat honden speeksel afscheiden wanneer ze eten kregen, maar hij ontdekte dat honden dat zelfs al deden voor ze echt eten kregen (wanneer ze de persoon zagen van wie ze altijd eten kregen of wanneer er een belletje ging rinkelen op voorhand). De honden hadden dus geleerd om een neutrale stimulus (de persoon / het belletje) te associëren met een andere stimulus (voedsel) en dat wekte een bepaalde respons op (speekselafscheiding).

Watson vroeg zich af of dat ook bij kinderen aangeleerd kon worden.

Vb.: Kleine Albert → ze lieten eerst een tamme witte rat zien en wanneer Albert er dan naartoe wou kruipen lieten ze een hard geluid horen. Na een tijdje ging Albert de rat zo sterk associëren met dat fel geluid, dat hij zelfs begon te wenen en weg te kruipen wanneer hij de rat zag.

Watson concludeerde dat de omgeving de belangrijkste factor was in de ontwikkeling en dat volwassenen het gedrag kunnen kneden / vormen hoe ze willen door de stimuli – respons associaties te controleren. Hij zag ontwikkeling als een continu proces: naarmate het kind ouder wordt, hoe talrijker en hoe sterker deze associaties zijn.

Er is nog een andere vorm van conditionering: de operante conditionering. Een bepaald gedrag kan toenemen door het te belonen, maar een gedrag kan ook afnemen door het te bestraffen. Het is niet iets dat geleerd kan worden, je moet het zelf ondervinden.

2) Sociaal leren

Hier wordt het voorbeeld van een ander gevolgd. Dit staat ook bekend als 'imitatie' of als 'observationeel leren'.

Vb.: dezelfde stijl krijgen als je vriendin, naar dezelfde muziek luisteren als een goede vriend...

Het gedrag wordt beïnvloed door 3 dingen (Bandura):

- een eerder gekregen straf of beloning
 - een straf of beloning dat zich in de toekomst zal voordoen
 - zien dat het voorbeeld dat je volgt beloond of bestraft wordt
- ⇒ nu wordt er meer nadruk gelegd op cognitie: hoe we denken over onszelf en over anderen heeft invloed op ons gedrag = sociaal cognitief → niet sociaal leren

VOORDELEN	NADELEN
- het wordt toegepast in de gedragstherapie als een combinatie van conditionering en model-leren → het gedrag moet veranderd worden: het gewenste gedrag moet stijgen en het ongewenste gedrag moet dalen	- te beperkte visie op belangrijke omgevingsinvloeden - onderschatten van eigen bijdrage tot ontwikkeling

Piaget's cognitieve ontwikkelingstheorie

Piaget geloofde niet dat de leerprestaties van kinderen afhankelijk waren van de beloningen of bestraffingen. Kinderen bouwen actief kennis op door om te gaan met / het verkennen van de wereld.

Hij zag ontwikkeling als een proces van adaptatie: structuren van het denken passen zich zo aan aan de buitenwereld zodat ze er beter bij passen. Hij beweerde dat het denken van kinderen anders was dan het denken van volwassenen. (vb.: een kind beseft niet dat een voorwerp blijft bestaan wanneer je het verstoppt en een volwassene beseft dat wel)

Hij concludeerde ook dat het denken van kinderen die nog niet naar school gaan vol is van foute logica. (vb.: wanneer een vloeistof wordt gegoten in een andere vorm, denken zij dat de hoeveelheid vloeistof verandert)

Kinderen verwerpen die foute ideeën na verloop van tijd en zo vinden ze een evenwicht tussen structuur en informatie.

Wanneer het brein zich ontwikkelt en de ervaringen van kinderen uitbreiden, verplaatsen ze zich door 4 fasen.

FASE	LEEFTIJD	BESCHRIJVING
Sensorimotorisch	Geboorte – 2 jaar	Kinderen gebruiken hun zintuigen en bewegingen voor dingen te ontdekken / voor sensorimotorische problemen op te lossen vb.: speelgoed zoeken, spullen in een container gooien...
Preoperationeel	2 – 7 jaar	Kinderen die nog niet naar school gaan gebruiken symbolen om hun sensorimotorische ontdekkingen te tonen. Taalontwikkeling en rollenspel vinden plaats. Maar het denken is nog niet logisch.
Concreet operationeel	7 – 11 jaar	Het denken van kinderen wordt logisch. Vb.: ze weten dat de hoeveelheid vloeistof hetzelfde blijft als je het in een vaas met een andere vorm giet Ze kunnen de dingen ook indelen in klassen en subklassen. Direct waarnemen kunnen ze alleen met concrete informatie.
Formeel operationeel	Vanaf 11 jaar	Adolescenten kunnen abstract, systematisch denken wanneer ze geconfronteerd worden met een probleem.

In het begin observeerde hij zijn eigen kinderen: hij keek naar de alledaagse problemen en hun reactie daarop (0-2 jaar). Later ging hij over op de klinische interviews: open vragen en het antwoord op de vraag was de basis voor de volgende vraag (oudere kinderen).

VOORDELEN	NADELEN
- kinderen leren actief en hebben een rijke, gestructureerde intelligentie - stimuleerde veel onderzoek over kinderen	- hij onderschatte de competentie van baby's en kleuters - prestatie kan verbeterd worden door training - onvoldoende aandacht aan sociale en culturele invloeden op de ontwikkeling

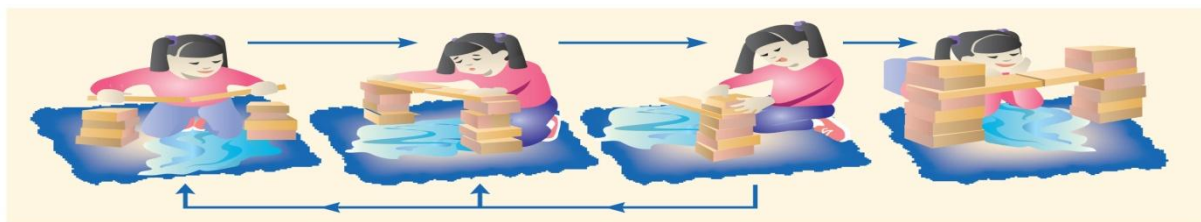
Recente theorieën

Informatieverwerkingstheorie

Het menselijk denken werd gezien als een computer (computermetafoor): het manipuleert symbolen en er stroomt informatie door. Het is een proces van input (ervaring) en output (gedrag / respons), en tussen input en output wordt de informatie getransformeerd, georganiseerd en gecodeerd.

Onderzoekers gebruiken vaak diagrammen om de stappen in kaart te brengen dat het individu nodig heeft om een probleem op te lossen en om taken te vervullen.

vb.: Kinderen moesten een brug bouwen over een rivier dat op de grond getekend staat.

Haar taak was om met blokken van verschillende vormen, groottes en gewichten een brug te bouwen over de rivier die te breed was om overgestoken te kunnen worden door 1 blok als brug te gebruiken. Het kind ondervond al snel dat er een tegengewicht nodig was om een juist brug te vormen (prentje 3).

Informatieverwerkingstheorie ziet mensen als actieve organismen die hun gedachten zinvol maken. De onderzochte processen van het denken zijn gelijkaardig op elke leeftijd, maar ze zijn op jonge leeftijd gewoon nog niet zo uitgebreid. Ontwikkeling wordt hier dus gezien als een continu proces.

VOORDELEN	NADELEN
- het kind wordt gezien als een actieve denker, maar er zijn geen verschillende stadia - het is een zorgvuldige, rigoureuze onderzoeksmethode - het gaf een precies overzicht over hoe kinderen en volwassenen omgaan met cognitieve taken	- het analyseert het denken in verschillende delen, maar het kan geen omvattende theorie van ontwikkeling geven - het negeert eigenschappen van het denken die niet logisch zijn (vb.: verbeelding, creativiteit) - het zijn vooral labo-studies (geen "real life")

Cognitieve ontwikkelingsneurowetenschappen

Het brengt onderzoekers van psychologie, biologie, neurowetenschappen en geneeskunde samen om de relatie tussen veranderingen in de hersenen en de ontwikkeling van denken en gedrag te bestuderen. Betere methodes om hersenactiviteit te analyseren terwijl kinderen en volwassenen verschillende taken doen, hebben de kennis van die relaties enorm bevorderd (brain-imaging techniques).

In de eerste 5 levensjaren zijn de hersenen zeer plastisch: ze groeien door ervaringen op te doen. De onderzoekers willen te weten komen welke soort ervaringen de ontwikkeling bevorderen of belemmeren, wat de neurale basis is van veel leer- en gedragsstoornissen en ze doen interventieonderzoek naar het functioneren van de hersenen en naar het gedrag.

Ethologie en evolutionaire ontwikkelingspsychologie

1) Ethologie

Het bestudeert de aanpassingswaarde (overlevingswaarde) van een bepaald gedrag en zijn evolutionaire geschiedenis. Konrad Lorenz en Niko Tinbergen zijn de grondleggers van deze theorie. Zij bestudeerden dieren in hun natuurlijke habitat en ze observeerden gedragspatronen die overlevingskansen bevorderen. Inprenten is hier een goed voorbeeld van: gedrag aangeleerd in een zeer vroege periode.

vb.: Wanneer ganzen kuikentjes krijgen, volgen de kuikentjes hun moeder overal. Lorenz deed een onderzoek waarbij hij de moeder wegnam en hij als voorbeeld zou dienen voor de kuikentjes. Het gevolg daarvan was dat de kuikentjes hem gingen volgen, zoals ze dat normaal bij hun moeder zouden doen.

- Kritische periode: het individu is voorbereid om adaptieve gedragingen aan te leren gedurende een kort tijdsinterval, maar het heeft de steun nodig van een gepaste omgeving
vb.: zal de intelligentie van kinderen slechter zijn in hun later leven als ze in deze periode ontzien worden van degelijk voedsel of van sociale en fysieke stimulatie?
- Gevoelige periode: optimale periode waarin bepaalde capaciteiten kunnen groeien en waarin het individu beïnvloed wordt door de omgeving en daar zeer goed op reageert. De grenzen zijn in deze periode niet zo duidelijk als in de kritische, en ook latere ontwikkeling is moeilijk te induceren.

vb.: John Bowlby had de relatie tussen de baby en de opvoedster bestudeert. Het lachen, brabbelen en huilen zijn ingebouwde sociale signalen om ervoor te zorgen dat de opvoedster het kind goed zal verzorgen. Hierdoor zal de baby een goede band vormen met de opvoedster (gehechtheid) en die relatie heeft een levenslange invloed op toekomstige relaties.

2) Evolutionaire ontwikkelingspsychologie

Deze theorie probeert de aanpassingswaarde te begrijpen van de menselijke competenties en het bestudeert cognitieve, emotionele en sociale competenties die veranderen met de leeftijd.

vb.: voorkeur voor “face-like” stimuli, spelen met kinderen van het eigen geslacht

Evolutionaire psychologen interesseren zich niet alleen in de biologische oorsprong van ontwikkeling, maar ook in het leren. Ze willen het hele systeem van persoon – ontwikkeling begrijpen.

Socioculturele theorie van Vygotsky

De focus ligt hier op de overdracht van cultuur (waarden, overtuigingen, gewoonten...) op de volgende generatie. Sociale interactie is hierbij noodzakelijk voor kinderen om samen te werken en te dialogeren met leden van de maatschappij die meer weten. Vygotsky geloofde dat wanneer volwassenen en leeftijdsgenoten met meer ervaring / kennis, kinderen hielpen met het beheersen van belangrijke culturele activiteiten, dat de communicatie tussen hen dan een deel werd van het denken van het kind.

Vygotsky zag cognitieve ontwikkeling als een sociaal gemedieerd proces waarin kinderen afhankelijk zijn van assistentie van volwassenen en meer ervaren leeftijdsgenoten wanneer ze nieuwe uitdagingen aangaan.

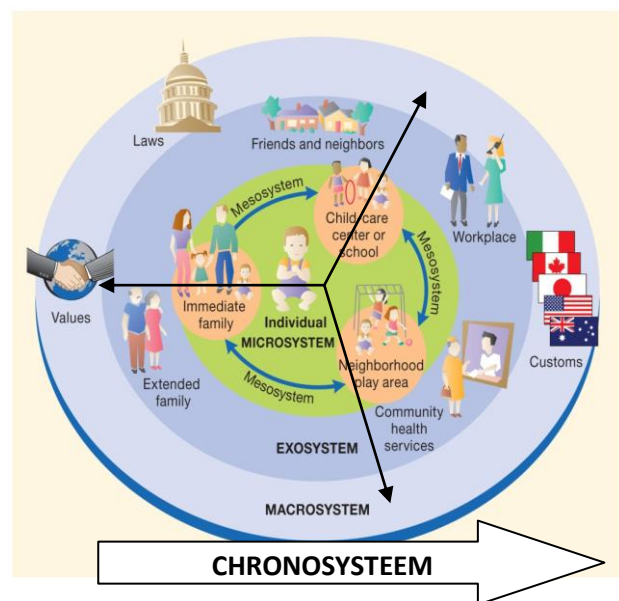
De taken die kinderen moeten volbrengen verschillen in iedere cultuur.

vb.: In geïndustrialiseerde landen leren de kinderen lezen en schrijven. Maar in sommige landen moeten kinderen nog leren weven.

VOORDELEN	NADELEN
- Kinderen ontwikkelen unieke vaardigheden in elke cultuur	- Het verwaarloost biologische invloeden en de eigen bijdrage tot de ontwikkeling

Ecologische theorie

Bronfenbrenner is de grondlegger van deze theorie. De mens ontwikkelt zich binnen een complex systeem van relaties en is beïnvloed door verschillende niveaus van omgeving. Het is een bio-ecologisch proces: de biologische aspecten en de krachten van de omgeving werken samen. De omgeving blijft veranderen doordat individuen rollen bijnemen of rollen laten gaan (= ecologische transities) en dat zijn telkens belangrijke keerpunten in de ontwikkeling (vb.: naar school gaan, gaan werken, trouwen, kinderen krijgen ...)

- 1) Microsysteem = activiteiten en interacties in de onmiddellijke omgeving (vb.: gezin, leeftijdsgenoten, school...). Alle relaties zijn bidirectioneel.
- 2) Mesosysteem = verbindingen tussen microsystemen (vb.: de schoolse prestaties van een kind zijn niet alleen afhankelijk van de activiteiten in de klas, maar ook van de steun van de ouders)
- 3) Exosysteem = sociale contexten die het kind niet omvatten, maar toch invloed hebben op de onmiddellijke omgeving
 - Formeel: werk → vb.: betaald ouderschapsverlof zodat de ouders meer bij hun kinderen kunnen zijn zodat het een positieve invloed heeft op de ontwikkeling
 - Informeel: sociaal netwerk van de ouders → vb.: vrienden of familie die hulp bieden wanneer dat nodig is

- 4) Macrosysteem = culturele waarden, wetten, gebruiken en hulpbronnen (vb.: goede kinderopvang)
- 5) Chronosysteem = tijdsdimensie van het model: omgeving verandert altijd (door omgeving of individu)

VOORDELEN
- Ontwikkeling is een samenspel van de omgeving en van het individu - De mens is een product en ook de producent van zijn eigen omgeving

Vergelijking en evaluatie van de theorieën

- De theorieën focussen zich op verschillende domeinen van ontwikkeling
 - o Piaget, informatieverwerkingstheorie, Vygotsky → cognitief
 - o Psychoanalytische visie + ethologie → emoties en sociale ontwikkeling
 - o Behaviorisme, sociale leertheorie, evolutionaire ontwikkelingspsychologie, ecologische systemen → aspecten van het menselijk functioneren
- Iedere theorie heeft een andere kijk op ontwikkeling
- Iedere theorie heeft sterke en zwakke punten

Theorie	Continu of discontinu?	Een richting of veel richtingen?	Relatieve invloed van natuur en/of opvoeding?
Psychoanalytische visie	Discontinuu: het verloopt in verschillende stadia	Een richting: de stadia zijn universeel	Natuur en opvoeding: vroegere gebeurtenissen hebben effect op de ontwikkeling
Behaviorisme en sociaal leren	Continu: ontwikkeling is een toename in de geleerde gedragingen	Veel mogelijke richtingen: de gedragingen variëren van persoon tot persoon	Nadruk op opvoeding: ontwikkeling is het gevolg van conditioneren en modelleren → vroege en latere gebeurtenissen zijn belangrijk
Piaget's cognitieve ontwikkelings theorie	Discontinuu: het verloopt in verschillende stadia	Een richting: de stadia zijn universeel	Natuur en opvoeding: ontwikkeling hangt samen met de groei van de hersenen en ook een stimulerende omgeving is belangrijk
Informatieverwerkingstheorie	Continu: kinderen en volwassenen veranderen geleidelijk in aandacht, perceptie, geheugen...	Een richting: de veranderingen omvatten de meeste / alle volwassenen en kinderen	Natuur en opvoeding: volwassenen en kinderen zijn actieve denkers die hun denken wijzigen als hun hersenen groeien → vroegere en latere gebeurtenissen zijn belangrijk
Ethologie en evolutionaire ontwikkelings psychologie	Continu en discontinuu: kinderen en volwassenen ontwikkelen geleidelijk aan meer gedragingen	Een richting: aangepaste gedragingen en gevoelige perioden zijn van toepassing op alle soorten	Natuur en opvoeding: evolutie en erfelijkheid beïnvloeden het gedrag → in de gevoelige periode hebben vroege gebeurtenissen een invloed op de latere ontwikkeling

Vygotsky's socioculturele theorie	Continu en discontinu: taalontwikkeling en school leiden tot stapsgewijze veranderingen. Gesprekken met meer ervaren mensen leiden tot een continue verandering	Veel mogelijke richtingen: ze variëren van cultuur tot cultuur	Natuur en opvoeding: erfelijkheid, de groei van de hersenen en gesprekken met meer ervaren mensen hebben invloed op de ontwikkeling → vroege en latere gebeurtenissen zijn belangrijk
Ecologische systemen	/ → niet gespecificeerd	Veel mogelijke richtingen: biologische disposities samen met krachten van de omgeving op verschillende niveaus veranderen de ontwikkeling op een unieke manier	Natuur en opvoeding: de karaktereigenschappen van het individu en de reacties van anderen beïnvloeden elkaar bidirectioneel → vroege en latere gebeurtenissen zijn belangrijk
Levensloopperspectief	Continu en discontinu: continue winsten en verliezen en discontinue groei van nieuwe eigenschappen	Veel mogelijke richtingen: ontwikkeling wordt beïnvloed door biologische, psychologische en sociale krachten die verschillen van persoon tot persoon	Natuur en opvoeding: ontwikkeling is multidimensioneel en wordt beïnvloed door erfelijkheid en factoren uit de omgeving → vroege en latere ervaringen zijn belangrijk

Ontwikkeling bestuderen

Onderzoek is meestal gebaseerd op een hypothese. Onderzoek doen omvat veel stappen en keuzes. (vb.: welke proefpersonen, hoeveel proefpersonen, wat ze willen onderzoeken, hoe ze het gaan vragen, ...). Ze moeten ook hun onderzoeksmethode bepalen, de manier waarop ze informatie gaan verzamelen (vb.: tests, vragenlijsten, interviews, ...). Ook hun onderzoeksopzet moet op voorhand bepaald zijn. Dat is een algemeen plan van onderzoek dat de beste toets van een hypothese mogelijk maakt. Daarnaast moet de onderzoeken ook rekening houden met de ethische aspecten van het onderzoek.

Onderzoeksmethoden

1) Systematische observatie

a. Naturalistische observatie:

Observatie in het veld, in de natuurlijke omgeving. Het voordeel is dat de onderzoeker het alledaags gedrag rechtstreeks kan waarnemen. Het nadeel is dat niet alle kinderen dezelfde mening hebben om een bepaald gedrag weer te geven in het dagelijkse leven.

b. Gestructureerde observatie:

De onderzoeker stelt een situatie op in een labo zodat elke deelnemer een kans heeft om te reageren. Het voordeel is dat er meer controle is aangezien iedere deelnemer een gelijke kans heeft om het bestudeerde gedrag te vertonen. Het nadeel is dat het niet alledaags gedrag is.

2) Interviews

Onderzoekers gebruiken interviews om informatie te krijgen over de perceptie, emoties, gedachten,... van de proefpersonen.

a. Klinische interviews

Onderzoekers hanteren een flexibele stijl, zoals in een gesprek. Ze vragen naar de visie van de deelnemer. De voordelen zijn dat het de mensen de kans geeft om hun gevoelens uit te drukken in termen die het dichts aansluiten bij de manier waarop ze denken in hun dagelijks leven en dat het een grote hoeveelheid informatie kan bieden op een redelijk korte tijd. Een nadeel is dat het de capaciteiten kan onderschatten van de deelnemers die er moeite mee hebben om hun gedachten uit te drukken in woorden. Ook de flexibiliteit van het interview kan een probleem zijn: de vragen worden niet aan iedere persoon op dezelfde manier gesteld, dus het kan zijn dat ze anders geïnterpreteerd worden door verschillende individuen.

b. Gestructureerd interview

Aan iedere deelnemer worden dezelfde vragen gesteld op dezelfde manier. Vaak gebeurt dit met behulp van vragenlijsten. Dit is veel efficiënter: de antwoorden zijn korter en men verkrijgt antwoorden van grote groepen. Het voordeel is dat hier antwoordmogelijkheden gegeven worden waaraan mensen misschien niet denken in een klinisch interview. Een nadeel is dat het niet zo grondige (diepe) informatie geeft als een klinisch interview en dat het ook kan kampen met het probleem van onjuiste rapportering.

3) Klinische methode / gevalsstudie

Brengt veel informatie samen over één persoon door interviews, observaties en testcores. Het psychologisch functioneren wordt achterhaald. Een voordeel is dat deze methode een zeer gedetailleerd inzicht geeft in de vele factoren die de ontwikkeling beïnvloeden. Een nadeel zijn dat het niet systematisch en subjectief is want niet iedereen vindt belangrijk wat ze onderzoeker waarneemt. Een ander nadeel is dat er niet voor elk kind dezelfde vaststelling gemaakt kan worden.

Vb.: wonderkinderen

4) Methoden om cultuur te bestuderen

a. Crosscultureel onderzoek

Onderzoekers zijn geïnteresseerd in karaktereigenschappen waarvan ze geloven dat ze universeel zijn maar die verschillen van de ene cultuur tot de andere. Ze gaan verschillende groepen op dezelfde manier onderzoeken of observeren. De technieken van zelfrapportage en observatie worden ook hier toegepast maar ze worden aangepast zodat ze verstaanbaar zijn in iedere culturele context.

b. Etnografie

Het is een beschrijvende kwalitatieve techniek. Het doel is om een cultuur of een sociale groep te begrijpen. Dat doen ze door zich zo dicht mogelijk aan te sluiten bij een bepaalde cultuur die ze willen onderzoeken (= participerende observatie). Volgens de onderzoekers is die methode beter dan gewone observatie, omdat ze dan de waarden en overtuigingen beter begrijpen. Ook hier is het nadeel dat het niet veralgemeend kan worden.

Box: Immigrante jongeren en hun aanpassingsvermogen

De laatste decennia zijn er veel immigranten gekomen naar Noord-Amerika. De vraag is nu hoe goed die immigranten zijn aangepast aan hun nieuw land.

Academische prestaties en aanpassing

Kinderen van immigrante ouders passen zich verwonderlijk goed aan. Op school doen ze het even goed en soms zelfs beter dan studenten met inheemse ouders. Ook op vlak van psychologische aanpassing zijn deze resultaten hetzelfde. Kinderen van immigrante ouders zullen minder snel geweld plegen, drugs of alcohol gebruiken en ze voelen zich even goed als kinderen van inheemse ouders. Slechts een klein deel van de jongeren voldoet niet aan deze bevindingen.

Invloed van familie en maatschappij

Immigrante ouders zien een goede opleiding als de beste manier om kansen op een goed leven te verzekeren. Ze moedigen hun kinderen aan om goed hun best te doen omdat ze anders een minder goede job zullen hebben, zoals hun ouders zelf. Deze jongeren voelen zich dan sterk verplicht om aan hun ouders' wensen te voldoen. Ze zien een goede opleiding als een succes voor zichzelf maar ook voor hun ouders.

Algemene onderzoeksdesigns

⇒ Onderzoek op verschillende leeftijden

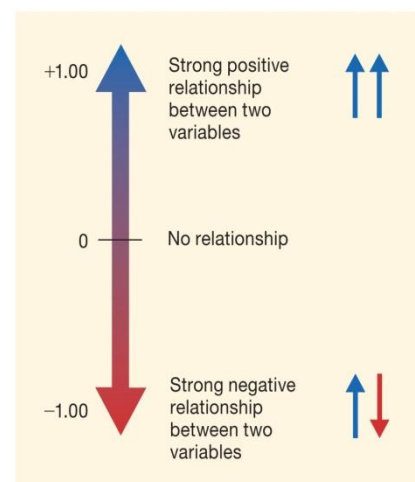
1) Correlationeel design

In een correlationeel design verzamelen onderzoekers informatie over individuen, vooral in hun natuurlijke omgeving, zonder hun ervaringen te wijzigen. Dan kijken ze naar de relaties tussen deelnemers hun karaktereigenschappen en hun ontwikkelingsgedrag. Het duidt dus op een samenhang tussen variabelen, maar het toont geen oorzaak – gevolg aan.

Correlatiecoëfficiënt

= getal dat beschrijft hoe twee variabelen of metingen samenhangen

- Grootte → sterkte
 - getal tussen 0 en 1
 - dicht bij de 1 is een meer uitgesproken samenhang
 - dicht bij de 0 is een zwakkere samenhang
 - nulcorrelatie: geen samenhang
- Tekenen → richting
 - Wordt aangegeven door + of –
 - Positief: als de ene variabele toeneemt, doet de andere dat ook
 - Negatief: als de ene variabele toeneemt, neemt de andere af

2) Experimenteel design

Er zijn 2 soorten variabelen:

- Onafhankelijke variabele → wordt gemanipuleerd door de onderzoeker in de hoop dat het voor verandering zorgt in een andere variabele
- Afhankelijke variabele → onderzoeker verwacht hier verandering bij (invloed van onafhankelijke variabele)

Een experimenteel design laat oorzaak – gevolg uitspraken toe omdat de onafhankelijke variabele gemanipuleerd en gecontroleerd wordt door de onderzoeker. De proefpersonen worden willekeurig in groepjes gestoken zodat ze eerlijk verdeeld zijn en niet per eigenschap gesorteerd zijn. Het nadeel is dat laboratoriumexperimenten mogelijk niet toepasbaar zijn in de realiteit.

3) Variaties op experimenten

a. Veldexperiment

Proefpersonen worden willekeurig toegewezen in bepaalde condities maar deze experimenten gebeuren in hun natuurlijke omgeving.

b. Natuurlijk experiment

Bij deze experimenten worden bestaande behandelingen met elkaar vergeleken. De proefpersonen worden zo gekozen dat hun eigenschappen zo gelijk mogelijk zijn om ze beter met elkaar te kunnen vergelijken.

Ontwikkelingspsychologische onderzoeksdesigns

⇒ Vergelijken van mensen van dezelfde leeftijd is de basis van deze onderzoeken

1) Longitudinaal onderzoek

Dezelfde groep wordt op verschillende momenten in de tijd bestudeerd en veranderingen worden waargenomen naarmate ze ouder worden.

VOORDELEN	NADELEN
- Omdat de mensen bestudeerd worden doorheen de tijd, kunnen we algemene patronen en individuele verschillen waarnemen - Het laat de onderzoekers toe om de relaties tussen vroegere en latere gebeurtenissen waar te nemen	- Uitval: als mensen uitgezwermd zijn vinden we ze niet allemaal terug - Praktijkeffecten: mensen gaan de 2de keer anders reageren dan de 1ste keer - Cohorteffecten: opleiding verschilt per cohort (treden niet alleen op over generaties, maar ook in eenzelfde generatie wanneer bepaalde dingen niet iedereen van een generatie beïnvloeden)

Vb.: verlegenheid of agressie onderzoeken op verschillende leeftijden

2) Cross-sectioneel onderzoek

In dit onderzoek worden verschillende leeftijdsgroepen bestudeerd op hetzelfde moment in de tijd.

VOORDELEN	NADELEN
- Goede manier om leeftijdsgerelateerde gedragingen te beschrijven - Het is efficiënter want het duurt minder lang - Geen uitval of praktijkeffecten	- Het geeft geen informatie over individuele verschillen omdat er telkens andere mensen onderzocht worden → het geeft een algemener beeld - Cohorteffecten: iedere leeftijdsgroep behoort tot een ander cohort en daardoor kunnen de leeftijdsverschillen vertekend worden

3) Sequentieel onderzoek

Verschillende gelijkaardige studies op verschillende momenten uitvoeren zodat de voordelen versterkt worden en de nadelen zo klein mogelijk gemaakt worden.

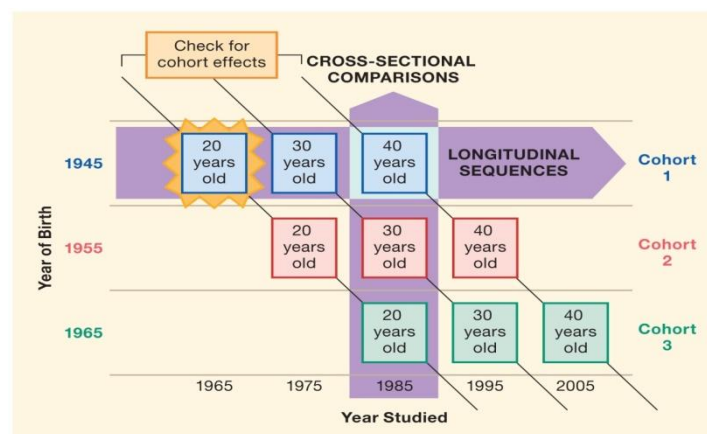
a. Longitudinale sequens

Een opeenvolging van longitudinale studies → meerdere groepen die een aantal jaren gevolgd worden (vb.: 3 steekproeven elk 3 keer gemeten)

b. Cross-sectionele sequens

Een opeenvolging van cross-sectionele studies → meerdere keren verschillende groepen vergelijken die van leeftijd verschillen op eenzelfde moment in de tijd (vb.: steekproef van 20-jarigen en 30-jarigen vergelijken in 1975 en dat in 1985 overdoen)

VOORDELEN	NADELEN
- We kunnen cohorteffecten analyseren → door onderzoek bij mensen van dezelfde leeftijd die geboren zijn in andere jaren: indien ze niet verschillen zijn er geen cohorteffecten - We kunnen longitudinale en cross-sectionele vergelijkingen maken	- Dezelfde problemen als longitudinaal en cross-sectioneel, maar we zijn wel bewust van de problemen

4) Combinatie experimenteel en ontwikkelingsopzet

Alle onderzoek in de ontwikkelingspsychologie laat alleen correlatieve conclusies toe, geen causale inferenties. Causale informatie is toch wenselijk daarom gaan ze bepaalde ervaringen experimenteel manipuleren (vb.: muzieklessen beïnvloeden het IQ). Als de ontwikkeling als gevolg daarvan dan beter verloopt, is er een sterke evidentie voor een causale samenhang.

Box: Kunnen muzikale ervaringen intelligentie versterken?

In een experiment van 1993 werd er onderzocht of het luisteren naar een sonnet van Mozart een paar minuten voor het afnemen van een test i.v.m. ruimtelijk redeneren invloed had op de prestaties die verricht werden. Het bleek ook daadwerkelijk invloed te hebben, want het had effect op de arousal en de stemming van een persoon en daardoor kon die persoon zich beter concentreren op de test. De media en politici waren ervan overtuigd dat een blootstelling aan klassieke muziek in de kindertijd een levenslange invloed zou hebben op intellectuele prestaties, maar daar is nooit onderzoek naar gedaan.

Om blijvende invloed te hebben op mentale scores, moeten de interventies lang duren en de kinderen moeten er actief aan deelnemen. Schellenberg vroeg zich af of muzieklessen invloed konden hebben op de intelligentie van een kind. Hij kwam tot de conclusie dat het invloed kan hebben op de cognitieve processen, vooral in de kindertijd, wanneer bepaalde delen van de hersenen specifieke functies opnemen en wanneer die gevoelig zijn voor invloeden van de omgeving.

Hij deed onderzoek met 132 6-jarige kinderen. Er werd eerst een intelligentietest afgenomen en dan werden ze verdeeld over 4 groepen: pianoles, zangles, dramales, geen les. Na 36 weken werd er opnieuw een test afgenomen. De twee muziekgroepen deden het beter dan de andere twee groepen. Maar alleen de dramagroep deed het beter op sociaal vlak.

Rechten van de deelnemers aan een onderzoek

RECHTEN	OMSCHRIJVING
Bescherming tegen nadelen	Deelnemers hebben het recht op bescherming tegen fysische of psychische nadelen in een onderzoek. Wanneer er nadelen mogelijk zijn moeten de onderzoekers andere manieren vinden om te gewenste informatie te verkrijgen of moeten ze afstappen van het onderzoek.
Informed consent (geïnformeerde toestemming)	Alle deelnemers hebben het recht om te weten dat ze vrij zijn in hun keuze om deel te nemen aan het onderzoek. Wanneer kinderen nog niet oud genoeg zijn (tot 7 jaar), moeten ouders het informed consent ondertekenen. Ook oudere mensen die cognitief zwakker zijn moeten een tweede mening vragen. Alle deelnemers hebben ook het recht om te stoppen met het onderzoek wanneer ze dat willen.
Privacy	Deelnemers hebben het recht om anoniem te blijven.
Kennis v. resultaten	Ze hebben het recht om geïnformeerd te worden over de resultaten.
Voordelige behandelingen	Wanneer het nog niet zeker is of iets voordelig is voor de deelnemers, hebben de deelnemers in de controlegroep het recht op andere voordelige behandelingen als die beschikbaar zijn.
Debriefing	Wanneer er informatie achtergehouden wordt, moeten ze daarna ingelicht worden over het echte doel van het onderzoek.

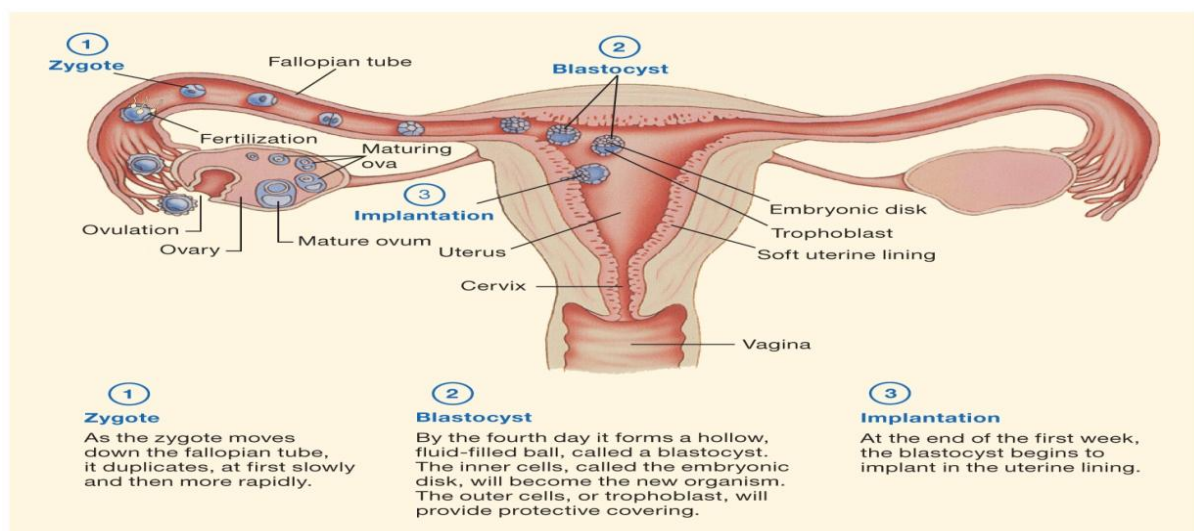
Hoofdstuk 3: Prenatale ontwikkeling, geboorte en de pasgeboren baby

Prenatale ontwikkeling

Bevruchting

Één keer om de 28 dagen komt er een eikel vrij bij de vrouw en die wordt dan naar de eierstokken geleid. Het gele lichaam maakt dan hormonen aan die de innesteling van een bevruchte eikel in de baarmoederwand mogelijk maken. Eicellen overleven maar 1 dag nadat ze vrijgekomen zijn.

Bij de man worden er dagelijks 300 miljoen spermacellen aangemaakt in de teelballen. Die bevinden zich in de balzak, buiten het lichaam. Elk spermacelletje ontwikkelt een staartje waardoor het naar de eikel kan zwemmen door de baarmoederhals en dan in de eierstokken, waar de bevruchting plaatsvindt. Het is een lange, vermoeiende weg waardoor er maar 300 – 500 spermacellen overleven. Spermacellen overleven nog tot 6 dagen nadat ze vrijgekomen zijn. Ze kunnen dus wachten op een eikel in de eierstokken.

PERIODE	HOELANG?	GEBEURTENISSEN
Zygote	2 weken	- Bevruchting - Innesteling - Placenta (moederkoek / begin)
Embryo	6 weken	- Armen, benen, organen, spieren en gezicht ontwikkelen - Hart begint te kloppen
Foetus	30 weken	- "groei en afwerking"

Periode van de zygote

De zygote is de bevruchte eikel. Deze periode duurt ongeveer 2 weken, van de bevruchting tot de innesteling in de baarmoederwand. Dat verloopt in 3 fasen (zie ook tekening):

- Eerste duplicatie van de cel: gebeurt eerst traag, daarna sneller

- Rond de 4de dag is er de **blastocyst**, een holle bal gevuld met vloeistof. De innerlijke cellen, de **embryoblast**, zullen de nieuwe organen worden. De buitenlaag, de **trophoblast**, zal zorgen voor voeding en bescherming.
- Tussen de 7de en 9de dag is er de **innesteling**. De blastocyst gaat zich dan implanten in de baarmoederwand. Het trophoblast gaat zich het snelst vermenigvuldigen en gaat het **amnion** (vlies) vormen, dat de ontwikkelende organen gaat omsluiten in vruchtwater zodat de temperatuur constant blijft en het gaat een soort kussen vormen als bescherming. Er zal een dooierzak gevormd worden die bloedcellen gaat aanmaken totdat de lever, milt en het beenmerg genoeg volgroeid zijn om deze functie over te nemen.

Op het einde van de tweede week gaan de cellen van het trophoblast een ander beschermend membraan vormen, nl. de **chorion** die het amnion insluit. Vanuit het chorion gaan er bloedvaten ontspringen die zich in de baarmoederwand gaan weven. Dan begint de **placenta** zich te ontwikkelen. Dit orgaan zal zorgen voor voedsel en zuurstof en voor de afvoer van afvalstoffen. Er zal een membraan gevormd worden die de uitwisseling van substanties gaat toelaten, maar het zal voorkomen dat het bloed van het embryo en de moeder zich met elkaar gaan mengen. De placenta is verbonden met de **navelstreng** (30 tot 90 cm lang) die bestaat uit 1 ader (voor het bloed en de voeding) en 2 slagaders (voor de afvalstoffen).

Periode van het embryo

Deze periode duurt van de innesteling tot de 8ste week van de zwangerschap. Gedurende deze 6 weken gebeuren de snelste prenatale veranderingen en wordt er een basis gelegd voor alle lichaamsstructuren en de organen.

1) De laatste helft van de eerste maand

In de eerste week van deze periode vormt de embryoblast 3 lagen van cellen

- Ectoderm: zenuwstelsel en huid
 - o Zenuwstelsel ontwikkelt zich het snelst
 - o Ectoderm vouwt om voor de neurale buis te vormen die het ruggenmerg en de hersenen gaat vormen
- Mesoderm: spieren, skelet, hart en bloedvaten
- Endoderm: spijsverteringsstelsel, longen, urinewegen en klieren

Na 3,5 weken gaan neuronen ontwikkelen in de neurale buis die zich gaan verplaatsen naar hun permanente locaties waar ze de grootste delen van de hersenen gaan vormen. Op het einde van de eerste maand bestaat het embryo uit miljoenen georganiseerde groepjes van cellen die elk een specifieke functie hebben.

2) Tweede maand

De groei verloopt snel. De ogen, oren, neus, nek, armen, benen, vingers en tenen gaan zich ontwikkelen. Ook de interne organen gaan groeien: het hart gaat verschillende kamers ontwikkelen en de lever en milt hebben geen dooierzak meer nodig en nemen de taak over van het aanmaken van bloedcellen. Het embryo reageert op aanraking en het kan bewegen, maar dat is nog niet voelbaar voor de moeder.

Periode van de foetus

Deze periode loopt van de 9de week tot het einde van de zwangerschap en is daarmee de langste periode. Gedurende deze “groeï- en afwerkingfase” groeit het organisme zeer snel.

1) Derde maand

De organen, spieren en het zenuwstelsel worden georganiseerd en verbonden met elkaar. De foetus gaat daardoor bewegen met de benen, de mond openen, de teentjes krullen, ... en dat noemt men “georganiseerde bewegingen” en ze worden gestuurd door het brein. De longen nemen toe en beginnen samen te trekken als voorbereiding om te ademen.

Na 12 weken zijn de genitale delen gevormd en kan het geslacht bepaald worden. De nagels van vingers en tenen en oogleden die open en toe gaan worden gevormd. Ook de hartslag kan men nu horen m.b.v. een stethoscoop.

2) Tweede semester

In het midden van het tweede semester (17 – 20 weken) is de foetus groot genoeg zodat de bewegingen voelbaar worden voor de moeder.

Op de huid zien we nu **vernix** en **lanugo**:

- **Vernix**: het is een soort huidsmeer, een witte kaasachtige stof die de huid beschermt tegen kloven door lang in het vruchtwater te zijn
- **Lanugo**: wit donshaar dat ervoor zorgt dat de vernix op de huid blijft zitten

Op het einde van het tweede semester zijn veel organen goed ontwikkeld. De meeste neuronen zitten dan op de juiste plaats in de hersenen. Naast neuronen zijn er ook nog glia-cellen die de neuronen voeden en steunen en die blijven aan een snel tempo toenemen, ook na de geboorte. Daardoor wordt het gewicht van de hersenen 10x zo zwaar vanaf de 20ste week.

De foetus kan nu ook al “zien” en “horen” (vb.: horen → hard toegooien van een deur: kind gaat stampen omdat het geschrokken is / zien → kind gaat het fel licht afweren met de armen bij een echo).

3) Derde semester

De leefbaarheidsgrens is hier bereikt: een kind dat te vroeg geboren wordt kan toch nog overleven (vanaf 22 – 26 weken). De longen en de temperatuurregeling is dan nog niet ontwikkeld omdat het kind nog niet zelf heeft leren ademen of de temperatuur heeft moeten regelen.

De hersenen ontwikkelen en er is sprake van “states”. De foetus is nu langere tijd wakker: 11% wakker (28 weken) en 16% wakker (38 weken). Tussen de 30 en 34 weken tonen foetussen een ritmische afwisseling tussen “slapen” en “wakker zijn”.

Hier begint ook het begin van de persoonlijkheid. Als de foetus actief is, zal het een actievere baby zijn, het zal beter kunnen omgaan met frustratie (1jaar) en het zal minder angstig zijn (2jaar). Als de foetus rustig is zal het een rustigere baby zijn. De verklaring hiervoor is dat foetale activiteit een aanwijzing is voor een gezonde neurologische ontwikkeling.

De foetus krijgt ook een voorkeur voor bepaalde geuren en smaken omdat het het vruchtwater inslikt en dat bevat bepaalde geuren en smaken. Er gaat ook een grotere reactie komen op externe stimulatie (vb.: pijn, de stem van de moeder horen, ...).

In de achtste maand ontstaat er een vetlaagje bij de baby, zodat het zelf de temperatuur zal kunnen regelen. Ook ontvangt de foetus antilichamen van het bloed van de moeder die de baby zal beschermen tegen ziektes. Dit gebeurt omdat het immuunsysteem van de pasgeboren baby nog niet zo goed werkt in het begin. De laatste weken nemen de meeste baby's een positie in met het hoofdje naar beneden, door de vorm van de baarmoeder en doordat het hoofdje zwaarder is dan de voeten. De groei vertraagt en de foetus is klaar om geboren te worden.

TRIMESTER	PERIODE	WEEKEN	LENGTE EN GEWICHT	GEBEURTENISSEN
Eerste	Zygote	1	/	De zygote vermenigvuldigt en vormt het blastocyst.
		2	/	Het blastocyst gaat zich nestelen in de baarmoederwand. Er gaan structuren gevormd worden dat het ontwikkelende organisme gaan voeden en beschermen.
	Embryo	3 – 4	6 mm	Primitieve hersenen en ruggenmerg ontstaan. Hart, spieren, ribben, ruggengraat en spijsverteringstelsel beginnen te ontwikkelen.
		5 – 8	2,5 cm 4g	Uiterlijke structuren van het lichaam en de organen vormen zich. De tastzin ontwikkelt zich en het embryo kan bewegen.
	Foetus	9 – 12	7,6 cm 28g	De groei neemt snel toe. Het zenuwstelsel, de organen en de spieren zijn georganiseerd en met elkaar verbonden en nieuwe gedragingen (georganiseerde bewegingen) vinden plaats. Het geslacht is nu duidelijk zichtbaar.
Tweede		13 – 24	30 cm 820g	De foetus blijft nog steeds groeien. In het midden van deze periode worden de bewegingen voelbaar voor de moeder. Vernix en lanugo beschermen de huid van de foetus tegen kloven. De meeste neuronen zijn aanwezig. De ogen zijn gevoelig voor licht en de foetus reageert op geluid.
Derde		25-38	50cm 3400g	De overlevingskans wanneer de foetus te vroeg geboren wordt is hier groot. De groei neemt nog toe, de longen volgroeien. Snelle ontwikkeling van de hersenen zorgt ervoor dat de zintuiglijke en gedragscapaciteiten toenemen. In het midden van deze periode ontstaat er een vetlaagje onder de huid. Antilichamen worden van de moeder overgedragen naar de foetus om het te beschermen tegen ziektes. De meeste foetussen leggen zich met het hoofdje naar beneden zodat het goed geboren kan worden.

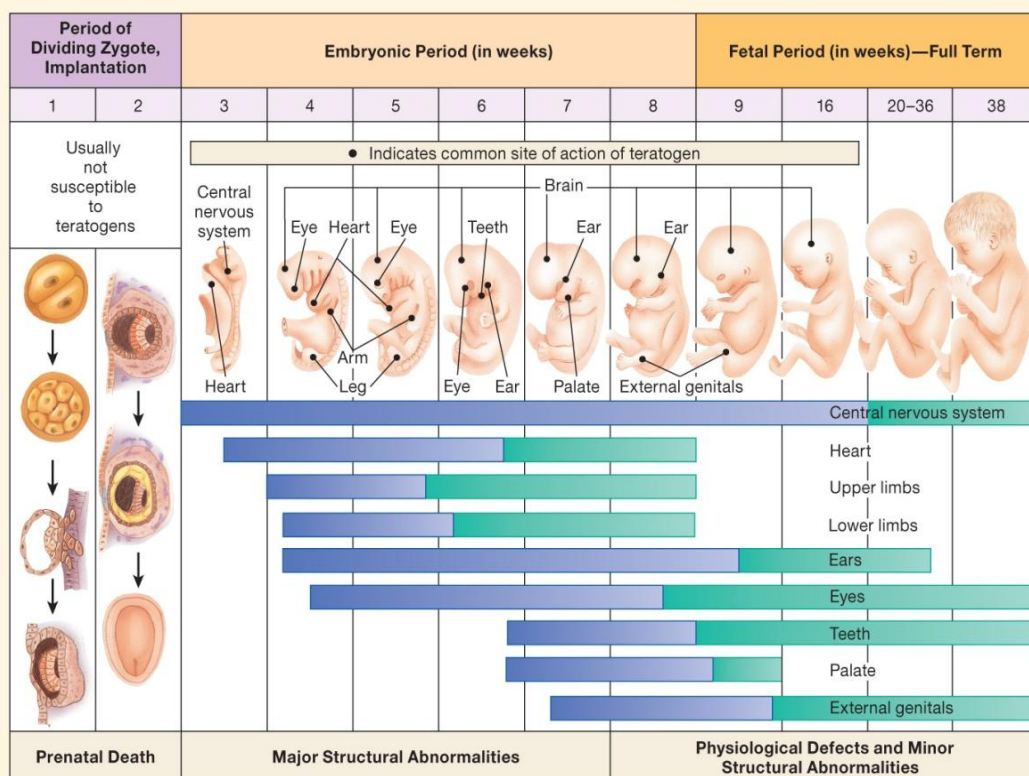
Prenatale omgevingsinvloeden

Teratogenen

Teratogenen zijn factoren die in de prenatale periode schade veroorzaken. De schade die ze veroorzaken zijn afhankelijk van verschillende factoren:

- Dosis: hogere dosis over langere tijd hebben meer negatieve effecten
- Erfelijkheid: sommige individuen zijn beter in staat om zich af te houden van slechte dingen
- Andere negatieve invloeden: slechte voeding, gebrek aan medische zorg, roken, ...
- Leeftijd: het effect varieert samen met de leeftijd van het organisme. Vooral in de gevoelige periode is het organisme gevoelig voor de omgeving. Wanneer de omgeving schadelijk is, treedt er schade op en dat is soms moeilijk of niet te herstellen.

De effecten van teratogenen zijn niet beperkt tot directe fysieke schade. Sommige effecten zijn subtiel en treden trager op. Psychologische gevolgen kunnen indirect voorkomen als een resultaat van de fysieke schade

Elk orgaan of structuur heeft een gevoelige periode waarbij de ontwikkeling verstoord kan worden. De blauwe horizontale balken duiden de heel gevoelige periodes aan. De groene horizontale balken duiden perioden aan die minder gevoelig zijn voor teratogenen, maar waar schade toch kan voorkomen.

1) Drugs / medicijnen

a. Op voorschrift

- Thalomid: een kalmeringsmiddel
 - o Gevolg → wanneer dit 4 tot 6 weken na de bevruchting gebruikt wordt door de moeder, kan dit leiden tot misvorming van de ledematen. Het kan in mindere mate ook leiden tot schade aan de oren, het hart, de nieren en de genitale zone.
- DES (diethylstilbestrol): medicijn dat genomen wordt om een miskraam te voorkomen
 - o Gevolg → dochters van moeders die DES namen hadden vaak kanker aan de vagina, een misvormde baarmoeder en waren vaak onvruchtbaar. Wanneer ze dan toch zwanger waren, resulteerde dat vaak in te vroege geboortes, laag gewicht bij de geboorte en miskramen.
- Accutane: wordt gebruikt om zware acne te bestrijden
 - o Gevolgen → blootstelling in het eerste semester leidt tot afwijkingen van ogen, ogen, schedel, hersenen, hart en immuunsysteem.

b. Zonder voorschrift

- Aspirine
 - o Gevolg → regelmatig gebruik wordt gelinkt aan een laag geboortegewicht, dood van het kind rond de geboorte, zwakkere motorische ontwikkeling en lagere intelligentiescores in de kindertijd → onzeker of dit wel waar is!
- Cafeïne (meer dan 3 koppen koffie / dag)
 - o Gevolg → laag geboortegewicht, miskraam, neveneffecten bij pasgeborene (vb.: irritatie, braken, ...)
- Antidepressiva
 - o Gevolg → wanneer ze genomen worden tijdens het derde trimester is er een verhoogd risico op complicaties bij de geboorte, inclusief ademhalingsproblemen.

c. Illegale drugs

- Cocaïne, heroïne, methadone
 - o Gevolg → De kinderen worden vaak te vroeg geboren, hebben een laag geboortegewicht, moeite met ademen en worden vaak dood geboren. Vaak is de baby verslaafd na de geboorte. Dit zal je merken aan de manier waarop ze wenen, ze zijn geïrriteerd, koortsachtig en ze hebben moeite met slapen. Hun motorische ontwikkeling verloopt trager de eerste jaren en in hun later leven kan het leiden tot gedragsproblemen.
- Cocaïne
 - o Gevolg → Het vernauwt de bloedvaten, waardoor er na een hoge dosis minder lucht naar het organisme gevoerd kan worden met een vermindering tot 15 minuten. Het verandert de productie en de werking van de neuronen en de chemische balans in de hersenen van de foetus. Het zorgt voor misvorming van de ogen, botten, genitaliën, nieren en het hart.
- Marijuana
 - o Gevolg → kleiner hoofd, moeilijkheden met slapen, aandachtsproblemen, geheugenproblemen, problemen met oplossen van problemen

2) Tabak: gevolgen

Het bekendste gevolg is een laag geboortegewicht, maar er zijn ook andere gevolgen zoals een miskraam, te vroege geboortes, astma en kanker later in de kindertijd. Ze zijn minder aandachtig, gevoeliger en wenen vaker (koliek). Dit verwijst allemaal naar blijvende negatieve effecten op de ontwikkeling van de hersenen.

Stoppen met roken heeft altijd onmiddellijk effect: zelfs als de vrouw pas stopt in het derde semester wordt de kans op ondergewicht of latere gezondheidsproblemen kleiner.

Zelfs al wordt het kind fysiek gezond geboren, kan het nog zijn dat er gedragsproblemen opduiken in de latere ontwikkeling.

Nicotine

Het maakt de bloedvaten smaller, waardoor er minder bloed naar de baarmoeder gezonden wordt en waardoor de placenta abnormaal gaat groeien. Doordat er minder bloed getransporteerd wordt, vermindert ook het aantal voedingsstoffen.

Het verhoogt de concentratie van koolstofmonoxide in de bloedvaten van de moeder en de foetus. Deze stof gaat de zuurstof uit de rode bloedcellen vervangen waardoor er minder zuurstof is en meer schadelijke producten. Dat schaadt het centrale zenuwstelsel en vertraagt de groei van het lichaam.

Ook passief roken is schadelijk voor de gezondheid en gaat gepaard met een laag geboortegewicht, dood en mogelijk op lange termijn verslechtering in aandacht en leren.

3) Alcohol

Kinderen kunnen geboren worden met een "Fetal alcohol spectrum disorder" (FASD). Dat is een reeks van lichamelijke, mentale en gedragsmatige uitingen van overmatig alcoholgebruik tijdens de zwangerschap. Er zijn 3 diagnoses die gesteld kunnen worden en ze variëren in sterkte / ernstigheid:

a. Fetal alcohol syndrome (FAS)

- Trage groei
 - 3 typische kenmerken in het aangezicht (vb.: kleine ooglidopeningen, dunne bovenlip, ...)
 - Hersenschade: klein hoofd en problemen in 3 domeinen (vb.: geheugen, taal, aandacht, ...)
- ⇒ Hevig alcoholgebruik tijdens de zwangerschap

b. Partial fetal alcohol syndrome (p-FAS)

- Twee van de 3 afwijkingen in het aangezicht
 - Hersenschade in minstens 3 domeinen
- ⇒ Minder hevig alcoholgebruik tijdens de zwangerschap / de effecten zijn afhankelijk van de tijd hoelang de kinderen zijn blootgesteld aan alcohol tijdens de zwangerschap

c. Alcohol-related neurodevelopmental disorder (ARND)

- Problemen in de 3 domeinen
- Aangezicht en groei normaal

Alcoholgebruik tijdens de zwangerschap heeft langetermijneffecten voor de baby zelf. Het kan leiden tot ongepast seksueel gedrag, aandachtsstoornissen, slechte motorische ontwikkeling, problemen met de wet en ook alcohol- en druggebruik.

Hoe zorgt alcohol voor deze effecten?

- (1) Het interfereert met de productie en migratie van neuronen in de primitieve neurale buis. Dat kan leiden tot kleinere hersenen, hersenschade en afwijkingen in het functioneren van de hersenen.
- (2) Het lichaam gaat veel zuurstof gebruiken om de alcohol af te breken. Hierdoor wordt dus zuurstof afgenomen die normaal naar de baby zou moeten gaan, waardoor het minder gaat groeien.

4) Radiatie

Vb.: Nucleaire bestraling in Hiroshima

De gevolgen hiervan zijn miskramen, een smal hoofd, fysieke gebreken en trage groei. Het verhoogt de kans op kanker in de kindertijd. Ook de scores op intelligentietesten lagen lager bij de kinderen die blootgesteld waren aan de stralingen. De stress die de ouders ondervinden tijdens die periode heeft ook een effect op het emotioneel functioneren van de kinderen.

5) Vervuiling van de omgeving

a. Kwik

Kwik krijgen we binnen door vissen te eten die kwik opstapelden. Hoe groter de vis is, hoe meer kans op “besmetting”. Zwangere vrouwen kunnen het eten van zwaardvis, tonijn en haai tijdens hun zwangerschap dus beter vermijden.

⇒ gevolgen: fysieke misvormingen, mentale achterlijkheid, moeilijkheden met spreken, kauwen en slikken en ongecoördineerde bewegingen. Het verstoort de productie en migratie van neuronen waardoor er hersenschade kan optreden.

b. Polychloorbifenyyl (PCBs)

Krijgen we ook binnen door het eten van vis.

⇒ gevolgen: laag geboortegewicht, verbleekte huid, misvormingen van het tandvlees en de nagels, abnormale hersengolven, vertraagde cognitieve ontwikkeling, smaller hoofd, geheugenproblemen

c. Lood

Door verf dat van de muren afbladert en door bepaalde materialen die gebruikt worden in de industrie.

⇒ gevolgen: kinderen worden te vroeg geboren, laag geboortegewicht, hersenschade, veel fysieke defecten, zwakkere mentale en motorische ontwikkeling

d. Dioxines

Giftige samenstellingen die ontstaan zijn door verbranding.

⇒ gevolgen: hersenschade, schade aan het immuunsysteem en aan de schildklier (bij baby's) / verhoogde kans op borst- en baarmoederkanker door hormonen (vrouwen)

6) Infectieziektes

a. Rode hond (rubella)

De grootste schade kan aangericht worden in de periode van het embryo.

⇒ Gevolgen: staar, doofheid, afwijkingen aan het hart, genitaliën, urine, darmen en mentale achterlijkheid

Infectie gedurende de periode van de foetus is minder schadelijk, maar de kans op gehoorschade, laag geboortegewicht en afwijkingen aan de beenderen blijft bestaan.

b. HIV / AIDS

HIV kan tot AIDS leiden en dat is een ziekte dat het immuunsysteem vernielt. 20 – 30 % van de aanstaande moeders geeft het virus door aan het kind. AIDS zet zich snel voort bij kinderen. Na 6 maanden kan men al weten of het kind besmet is of niet door diarree, gewichtsverlies en ademhalingsziektes. Ook hersenschade is het gevolg van dat virus.

De meeste baby's overleven tot 5 – 8 maanden na het voorkomen van deze symptomen. Het antivirale drug ZDV vermindert de kans dat AIDS doorgegeven wordt voor 95% en het is niet schadelijk voor het kind.

c. Herpes

Het virus treedt binnen via het geboortekanaal en infecteren de baby tijdens de geboorte of al tijdens de zwangerschap.

- Cytomegalovirus: meest frequente prenatale infectie / wordt overgedragen door ademhaling of seksueel contact
- Herpes simplex 2: wordt overgedragen via seksueel contact

d. Bacteriën en parasieten (toxoplasmose)

Dit wordt veroorzaakt door een parasiet dat in vele dieren gevonden wordt. Zwangere vrouwen kunnen geïnfecteerd geraken door het eten van rauw of niet genoeg gebakken vlees of door het contact met uitwerpselen van geïnfecteerde dieren. De besmetting kan leiden tot oog- en hersenschade.

Andere factoren van de moeder

1) Goede voeding

In de prenatale periode, wanneer de kinderen het snelste groeien, zijn ze compleet afhankelijk van de voedingsstoffen van de moeder. Goede voeding resulteert dan in een positieve gewichtstoename van 10 – 13,5 kilo. Hoe minder voedingsstoffen het kind door krijgt, hoe groter het verlies in hersengewicht is, vooral wanneer de ondervoeding plaatsvindt in het laatste trimester. Ondervoering kan ook de structuur van andere organen verstoren (vb.: lever, nier, pancreas, ...) en dat kan resulteren in levenslange problemen.

Omdat ondervoeding de ontwikkeling van het immuunsysteem onderdrukt, hebben die baby's vaak ook ademhalingsproblemen. Ze hebben ook vaak last van irritatie en ze reageren niet op stimulatie.

Het is zeer belangrijk om genoeg vitaminen en mineralen te hebben tijdens de zwangerschap. Daarom nemen veel vrouwen supplementen, zoals foliumzuur. Dat zijn pilletjes die zorgen voor

minder problemen met de neurale buis (vb.: zorgt ervoor dat de hersenen zich goed ontwikkelen en dat de baby niet geboren wordt met een open rug).

2) [Emotionele stress](#)

Wanneer de moeder veel stress heeft tijdens de zwangerschap, kan dat verschillende gevolgen hebben voor het kind. Angstigheid gaat vaak gepaard met een hoger aantal miskramen, baby's die te vroeg geboren worden, laag geboortegewicht, beademing van het kind en spijsverteringsmoeilijkheden, moeilijkheden met slapen en irritatie. Ook een hazenlip (lippen zijn niet helemaal gesloten en open gehemelte) en pylorus stenose (vernauwing aan de maagsluitspier waardoor het eten niet binnen blijft) zijn mogelijke gevolgen.

Hoe?

Wanneer we schrik en angst ondervinden, worden stimulerende hormonen vrijgelaten in onze bloedsomloop die ons klaarmaken voor actie. Grote hoeveelheden bloed worden dan naar delen van het lichaam gestuurd die betrokken zijn bij de defensieve respons (hersenen, hart, spieren in armen en benen, romp). Er stroomt dan minder bloed naar de baarmoeder, waardoor er minder zuurstof en voedingsstoffen uitgaan naar de baby.

Stresshormonen kruisen ook de placenta, waardoor er een enorme stijging in het hartritme teweeggebracht wordt. Die hormonen veranderen ook het neurologisch functioneren van de foetus, waardoor het kind later gevoeliger is voor stress.

3) [Resusfactor incompatibiliteit](#)

Wanneer de moeder Rh- is en de vader Rh+, dan is de kans groot dat de baby het bloedtype van de vader overkrijgt. Wanneer er ook maar een beetje Rh+ de placenta binnendringt en zo naar de bloedsomloop van de moeder gaat (Rh-), gaat de moeder antilichamen aanmaken. Wanneer deze het systeem van de foetus binnendringen, gaan ze de rode bloedcellen vernietigen en dan verminderen ze de toevoer van zuurstof naar andere organen en weefsels. Gevolgen daarvan zijn mentale vertraging, misval, schade aan het hart en kinderdood.

Het neemt veel tijd in beslag voor de moeder om die antilichamen aan te maken, waardoor de eerstgeborene zelden getroffen wordt door die stoffen. Het is wel zo dat het gevaar stijgt bij elke zwangerschap. De gevaren kunnen voorkomen worden door middel van een vaccin om de aanmaak van antilichamen tegen te gaan.

4) [Leeftijd](#)

Vrouwen die wachten met kinderen tot ze 30 of 40 zijn hebben meer kans op onvruchtbaarheid en miskramen. Gezonde vrouwen van ongeveer 30 jaar hebben ongeveer evenveel kans op een baby dat te vroeg geboren wordt of op geboortecomplicaties dan vrouwen van 20 jaar. De complicaties stijgen naarmate men ouder wordt, en dat is vooral zo bij vrouwen vanaf 50-55 jaar. Dat is zo door de menopauze en door het verouderen van de voortplantingsorganen. Daardoor kunnen veel vrouwen van die leeftijd niet natuurlijk bevallen.

Bij tienermoeders zijn er niet meer complicaties, maar de kinderen hebben wel vaker problemen. Dit komt doordat ze geen goede medische begeleiding gekregen hebben en omdat ze van arme afkomst zijn, waardoor er meer stress, ondervoeding en gezondheidsproblemen zijn.

Het belang van prenatale gezondheidszorg

Het is belangrijk om zwangerschapsbegeleiding te krijgen en om regelmatig naar de gynaecoloog te gaan. Als er dan iets mis is met de baby, zijn ze er sneller van op de hoogte. Dit is vooral belangrijk bij vrouwen die problemen hebben. Het is niet alleen belangrijk voor de baby, maar ook voor de gezondheid van de moeder zelf.

1) Diabetes

Extra suiker in de bloedsomloop van de moeder heeft als gevolg dat de foetus groter wordt dan gemiddeld waardoor er sneller zwangerschaps- en geboorteproblemen voorkomen.

2) Toxemie (= eclampsie: bloeddruk)

Hierbij gaat de bloeddruk enorm stijgen en het gezicht, handen en voeten van het kind gaan opzwellen in de laatste helft van de zwangerschap. Wanneer dit niet behandeld wordt, kan dat leiden tot stuiptrekkingen bij de moeder waardoor het kind kan sterven.

Meestal helpt hospitalisatie, bedrust en medicijnen bij het verlagen van de bloeddruk. Als dat niet zo is moet het kind onmiddellijk op de wereld gezet worden.

Waarom gaan sommige mensen niet op consultatie?

- (1) Er is een gebrek aan gezondheidsverzekering
- (2) Situationele factor → armoede, problemen met vervoer, moeilijkheden om een dokter te vinden of om een afspraak vast te krijgen
- (3) Persoonlijke factor → psychologische stress, voor andere kinderen zorgen, het is accidenteel gebeurd (houden of niet?)

Box: De prenatale omgeving en gezondheid in het latere leven

Toen Michael 55 jaar geleden 6 weken te vroeg geboren werd, was de dokter niet zeker dat hij het zou halen. Michael heeft het toch overleefd en heeft gezond geleefd tot hij midden in de 40 jaar was. Hij had toen een hoge bloeddruk en type 2 diabetes. Hij had er geen aanleg voor, maar onderzoek toont aan dat de effecten van premature baby's decennia later pas kunnen voorkomen.

Laag geboortegewicht en hartziektes, beroertes en diabetes

Onderzoek bij dieren heeft aangetoond dat bij foetussen met ondergewicht er veranderingen optreden in de lichaamsstructuur waardoor de kans op hart- en vaatziektes op latere leeftijd toeneemt. Om dat te controleren bij mensen werd het geboortegewicht van 15000 Britse mannen en vrouwen opgenomen en werd er gekeken of er ziektes optraden. De relatie tussen gewicht en hart- en vaatziektes was het sterkste bij mensen waarvan de verhouding lengte-gewicht zeer laag was.

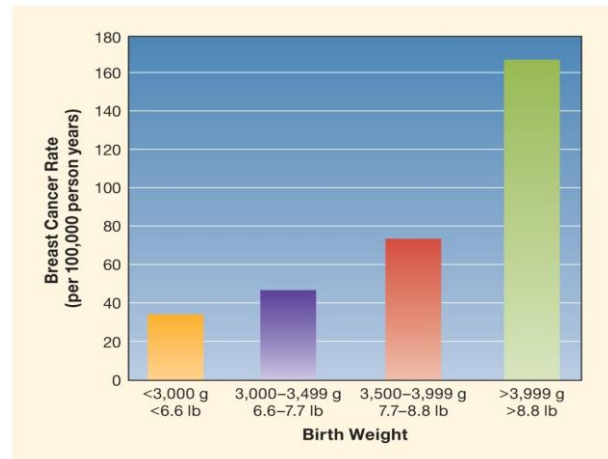
Sommige mensen denken dat een slecht gevoede baby grote hoeveelheden bloed doorschakelt naar de hersenen, waardoor er organen in de buikholte, zoals de lever en de nieren, ondergroeit blijven. Hartziektes of een beroerte kunnen daar het gevolg van zijn.

Bij sommige moeders die in verwachting zijn, werkt de placenta niet zo goed als het moet waardoor er stresshormonen naar de foetus gezonden worden die ervoor zorgen dat de groei vertraagt, dat de bloeddruk verhoogt...

Baby's die te vroeg geboren zijn, komen enorm veel bij in hun kindertijd en hun gewicht blijft toenemen en dat verhoogt de kans op diabetes.

Hoog geboortegewicht en kanker

Een hoog geboortegewicht gaat vaak gepaard met borstkanker bij volwassen vrouwen. Onderzoekers denken dat een overvloed aan oestrogeen bij de aanstaande moeder de dader is. Dat promoot een grote lengte van de foetus en zorgt voor verandering in het beginnend borstweefsel, waardoor het zich later kan omvormen naar kwaadaardig weefsel.

Preventie

Mensen met een laag geboortegewicht zouden regelmatig op onderzoek moeten gaan en moeten letten op wat ze eten. Ze moeten zich aan een soort dieet houden en aan fitness doen en zorgen dat ze niet teveel stress hebben.

Vrouwen met een hoog geboortegewicht moeten regelmatig hun borsten zelf onderzoeken of een mammografie laten maken, zodat borstkanker vroeg vastgelegd kan worden en zodat het eventueel nog verholpen kan worden.

De geboorte

De stadia van de geboorte

1) Verwijden en “verdwijnen” van de baarmoederhals

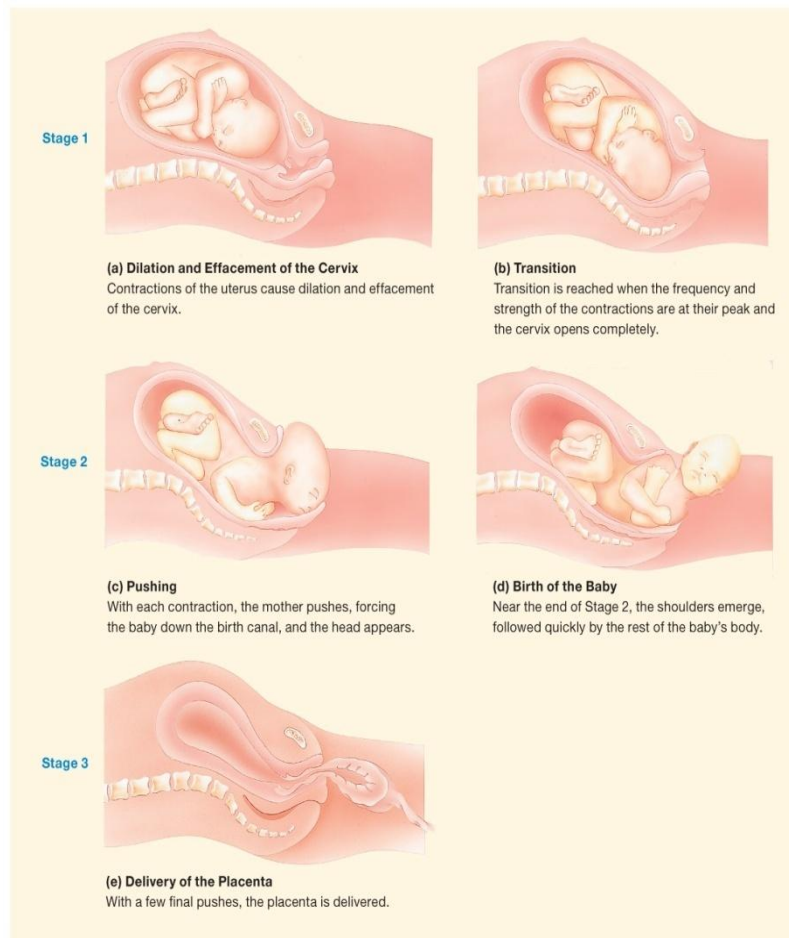
Dit is de langste periode en duurt ongeveer 12 – 14 uur bij een eerste geboorte en 4 – 6 uur bij latere geboortes. De weeën komen steeds sneller en worden steeds heviger, waardoor de baarmoederhals een duidelijk geboortekanaal gaat vormen: de baarmoederhals gaat verwijden en uiteindelijk verdwijnen.

2) Geboorte

Deze fase is veel korter. Bij de eerste geboorte duurt het ongeveer 50 minuten en bij de latere geboortes duurt het maar 20 minuten. De weeën blijven komen, maar de moeder voelt hier de neiging om te gaan persen tijdens de weeën. Als ze dat doet, komt de baby langzaam naar buiten.

3) Uitdrijven van de placenta (nageboorte)

De bevalling komt stilaan ten einde, op een paar weeën na. Hierdoor komt de placenta los van de baarmoederwand en zal het naar buiten komen. Dit duurt altijd 5 – 10 minuten.

De baby en de omgang met de geboorte

Door de weeën produceert de baby stresshormonen, die:

- Het bloed naar de hersenen en het hart sturen
- De longen voorbereiden op ademen
- Het kind alert maken bij de geboorte

Uiterlijk van het kind

- Ongeveer 50cm groot
- Weegt ongeveer 3,4kg
- Het hoofd is groot in verhouding met het lichaam en de benen zijn kort en gekromd → groot hoofd wijst erop dat kinderen de eerste maanden veel leren
- Rond gezicht, dikke wangen, groot voorhoofd en grote ogen zijn aantrekkelijk voor volwassenen

De Apgar-schaal

Dit wordt gebruikt om de fysieke toestand van de baby vast te stellen.

	0	1	2
Appearance (kleur)	Blauw lichaam, armen en benen	Roze lichaam met blauwe armen en benen	Roze lichaam met roze armen en benen
Pulse (hartslag)	Geen hartslag	Minder dan 100 slagen per minuut	100 – 140 slagen per minuut
Grimace (reflex)	Geen reactie	Zwakke reflexieve reactie	Sterke reflexieve reactie
Activity (beweging)	Volledig stil	Armen en benen bewegen een beetje	Hevig bewegen van armen en benen
Respiration (ademhaling)	60 seconden niet ademen	Onregelmatig, oppervlakkig ademen	Goed ademen en wenen

Interpretatie van de scores

- 7 of meer: de baby is fysiek in orde
- 4 – 6: baby heeft hulp nodig bij ademen of andere vitale tekenen
- 3 of minder: de baby is in levensgevaar en heeft dringend medische hulp nodig

Het wordt 2 keer gemeten (na 1 minuut / na 5 minuten), omdat het kind zich in het begin nog moet aanpassen.

Benaderingen van bevallingen

De bevalling is afhankelijk van de cultuur waarin de moeder leeft.

Vb.: Jarara → bevalling wordt gezien als iets van het dagelijks leven. De moeder bevalt in het bijzijn van de hele gemeenschap, ook kleine kinderen.

Voor 1800 gebeurde de bevalling meestal thuis en was het een familiegelegenheid. Door de industriële revolutie gebeurden er meer en meer bevallingen in het ziekenhuis, waardoor de gezondheid van moeder en baby beter in het oog gehouden konden worden.

Rond 1950 – 1960 waren er veel vrouwen die vonden dat de medicijnen die ze kregen en de materialen die gebruikt werden schadelijk konden zijn voor de baby en ze vonden dat hun dierbare ervaring van hun ontnomen werd. Zij waren voor de natuurlijke bevalling en voor voorbereiding op de bevalling.

Natuurlijke bevalling

Dat is een groep technieken die gericht is op het verminderen van de pijn en medische interventie en die ervoor zorgt dat de bevalling een gebeurtenis is dat voldoening geeft.

De aanstaande moeder neemt deel aan 3 activiteiten samen met een partner, een familielid of een vriend.

1) Lessen

Hier krijgt men uitleg over de anatomie en fysiologie van de bevalling. Kennis over het bevallingsproces doet de angst van de moeder afnemen.

2) Ontspannings- en ademhalingstechnieken

Men krijgt hier ademhalingstechnieken aangeleerd die gericht zijn op het verminderen van de pijn van weeën.

3) 'Coach' bij de bevalling

Helpt bij de bevalling door de moeder eraan te herinneren dat ze moet blijven ademen en ontspannen, de rug masseren, haar lichaam ondersteunen en aanmoediging en affectie geven.

Ook sociale steun is belangrijk bij een natuurlijke bevalling.

- Minder complicaties
- Bevalling is sneller voorbij
- Interactie tussen moeder en baby is beter (vb.: lachen, praten, aaien, ...)
- Minder keizersnede
- Baby's hogere APGAR-score

Thuis bevallen

Dit gebeurt vaak onder toezicht van een verpleegster – vroedvrouw. Dit is veilig indien er geen risico is op complicaties en wanneer de vroedvrouw of dokter goed getraind is. Wanneer dat laatste niet het geval is, is de kans op complicaties en kindersterfte groter. Indien er toch een kans bestaat dat er complicaties zouden optreden, kan men best in het ziekenhuis bevallen aangezien men daar de nodige apparatuur heeft om levens te redden, zowel van de moeder als van het kind.

Medische interventies

Bij de geboorte loopt men het risico dat het kindje hersenverlamming (cerebral palsy) heeft. Dit zijn een reeks stoornissen inzake motorische coördinatie die veroorzaakt zijn door hersenbeschadiging voor, tijdens en na de bevalling. Dit kan door 2 dingen:

- Anoxie: onvoldoende zuurstoftoevoer tijdens arbeid en bevalling
- Stuitligging: foetus ligt met beentjes naar beneden en niet met het hoofdje, hierdoor is de kans groter dat de navelstreng zich gaat wikkelen rond de hals van de baby

Foetale monitor

Dat zijn elektronische apparaten die de hartslag van de baby meten tijdens de bevalling. Het is een veilige procedure en heeft al veel levens gered van kinderen die een hoog risico liepen op schade. Maar bij gezonde zwangerschappen vermindert het de kansen op hersenschade en sterfte niet. Een ander nadeel hierbij is dat vrouwen de weeën niet altijd voelen door de monitor, waardoor er een toename is van het aantal keizersneden. Nog een nadeel is dat het de indruk kan geven dat sommige baby's die geen gevaar lopen, toch in gevaar zijn. Het is tenslotte ook vaak oncomfortabel.

De reden waarom de monitors gebruikt worden wanneer er toch zoveel nadelen zijn, is dat men in de VS een schadevergoeding moet betalen wanneer er iets misloopt bij de bevalling. Men gaat er dan vanuit dat de dokters niet al het mogelijke gedaan hebben voor de baby.

Arbeid en bevallingsmedicatie

Pijnstillers kunnen in kleine hoeveelheden gegeven worden aan de aanstaande moeders om te pijn te verzachten.

Een sterker type is verdooving, waardoor men helemaal gevoelloos wordt.

De beste manier van verdooving tijdens de zwangerschap is een epidurale verdooving. Die verdooving is plaatselijk en wordt aangebracht met een spuit in het ruggenmerg. De moeder blijft hierbij de weeën wel voelen en kan persen. Het nadeel is dat de bevalling langer duurt en de kans op een keizersnede wordt groter. Het is ook nadelig voor de baby zelf, want het bereikt de baby door de placenta waardoor de APGAR-score lager zal zijn.

Keizersnede

Dat is een bevalling door chirurgische ingreep / een operatie. De laatste 40 jaar is de frequentie toegenomen in de hele wereld (nu 15 – 29 % van bevallingen). Dit komt voor bij medische noodsituaties, vorige geboortes met keizersnede (grotere kans op het scheuren van de baarmoeder en het overlijden van de baby) en stuitligging.

Prematuren en baby's met laag geboortegewicht

Een premature is een baby dat meer dan 3 weken te vroeg geboren wordt en dat minder dan 2,5kg weegt. Het geboortegewicht is de beste predictor voor de overlevingskansen van een baby en voor een gezonde ontwikkeling. Dit komt het meeste voor bij vrouwen uit de lagere klasse (armoede) en tienermoeders. Het komt ook veel voor bij tweelingen, die meestal 3 weken te vroeg geboren worden. De baby's hebben minder plaats in de baarmoeder.

Te vroeg geboren baby's vs. te kleine baby's

Te vroeg geboren (premature)	Te klein (small-for-date)
- Een aantal weken te vroeg geboren - Ze zijn klein, maar hun gewicht is goed ten aanzien van de tijd die ze in de baarmoeder hebben doorgebracht	- Ze wegen te weinig ten aanzien van de duur van de zwangerschap - Ze worden op tijd of te vroeg geboren - Onvoldoende voeding tijdens zwangerschap (moeder at niet genoeg, afwijking aan de placenta, afwijking bij baby zelf) - Dit is het ergste geval → meer kans op overlijden in het eerste levensjaar, lopen sneller infecties op, meer kans op hersenschade

Gevolgen voor de verzorging

Het uiterlijk en gedrag van premature baby's kan als gevolg hebben dat de ouders minder gevoelig en responsief zijn tegenover de baby. Ze worden minder vastgehouden, aangeraakt, gestreeld en er wordt minder tegen hun gesproken. Vaak worden ze gepord en worden er commando's gegeven aan zulke baby's in de hoop dat ze actiever of meer zullen reageren. Daarom zijn prematuren ook vaak het slachtoffer van kindermisbruik. De verzorging is afhankelijk van de afkomst van de moeder. Een moeder van goede afkomst kan beter omgaan met de stress die gepaard gaat met het zorgen voor een premature baby, dan een moeder van lagere klasse die leeft in armoede.

⇒ Veel is dus afhankelijk van de relatie ouders – kind

Interventies voor premature baby's

1) Couveuse

Kinderen die te vroeg geboren zijn, worden vaak in een couveuse gelegd. Hierin wordt hun temperatuur gecontroleerd omdat deze baby's hun temperatuur nog niet zelf kunnen regelen. Om de baby te beschermen tegen infecties, wordt de lucht gefilterd voor het de couveuse binnenkomt.

Het baby'tje wordt beademd met de hulp van een beademingsmachine, wordt gevoed door een maagsonde en krijgt intraveneuze medicatie.

Ook de longen van de baby's zijn nog niet goed ontwikkeld en daardoor kunnen baby's die meer dan 6 weken te vroeg geboren worden levensbedreigende ademhalingsproblemen hebben.

2) Speciale kinderstimulatie

Sommige kinderen worden in een waterbed of hangmat gelegd omdat dat lijkt op de baarmoeder door de zachte bewegingen. Er worden ook andere dingen gebruikt, zoals een mobieltje, een tape van een hartslag, de stem van de moeder, ... Dit zorgt ervoor dat er een positieve gewichtstoename is, dat de baby beter slaapt en alerter is.

Aanraking is een belangrijke vorm van stimulatie. Bij kleine dieren zorgt aanraking ervoor dat er stoffen vrijkomen die instaan voor de groei van de baby. Die effecten vinden we ook terug bij premature baby's door massages (vb.: kangoeroezorg → het lichaam van de moeder is een broedmachine voor de baby → positieve invloed op alle sensorische handelingen zoals reuk, zicht, gevoel...).

3) Ouders trainen in de vaardigheden van de verzorging

a. Ouders met economische en persoonlijke hulpbronnen

Hier zijn er maar een paar sessies nodig om de ouders te doen inzien wat de baby nodig heeft waardoor de mentale prestaties erop vooruitgaan. Na een aantal jaren zijn deze gelijk aan die van kinderen die de volledige zwangerschap hebben "uitgezeten". Warme opvoeding helpt premature baby's om te aandacht erbij te houden en is vooral positief voor de vroege cognitieve- en taalontwikkeling.

b. Ouders met een laag inkomen en veel stress

Hier is intensieve interventie nodig op lange termijn. Dat is nodig om de ontwikkelingsproblemen te voorkomen. Vaak gebeurt dit door medisch onderzoek, wekelijkse lessen voor de ouders en registratie voor cognitief stimulerende kinderzorg.

4 keer zoveel interventiekinderen als controle kinderen (39 vs. 9%) waren op een normaal niveau rond de leeftijd van 3 jaar op vlak van intelligentie, psychologische aanpassing en fysieke groei. Daarbij komt ook nog eens kijken dat de moeders van de interventiegroep affectiever waren t.o.v. hun kinderen en zij moedigden hun kinderen aan bij het spelen of tijdens cognitieve heerschappij.

⇒ Bij deze kinderen (prematuren en kinderen met een economische achterstand) is er intensieve interventie nodig. Speciale strategieën als ouder-kinder-interactie kunnen ook nodig zijn om blijvende veranderingen aan te brengen bij kinderen met het laagste geboortegewicht.

4) Zeer laag geboortegewicht, omgevingsvoordelen en langetermijneffecten

Kinderen met een laag geboortegewicht hebben vaak blijvende gezondheidsproblemen, maar er zijn ook mensen die er geen last meer van ondervinden op latere leeftijd. Onderzoekers zijn van mening dat de thuisomgeving, school en maatschappelijke voordelen zorgen voor deze geweldige uitkomst.

Maar zelfs de beste omgevingen kunnen de ernstige biologische risico's die gepaard gaat met heel laag geboortegewicht niet oplossen.

Box: Babysterfte

Onder babysterfte verstaat men het aantal doden in het eerste levensjaar per 1000 kinderen. Het wordt gebruikt om een algemeen beeld te geven over de gezondheid van de kinderen.

Neonatale sterfte is het overlijden in de eerste levensmaand (VS scoort hier redelijk hoog). Dit heeft 2 redenen:

- Fysieke afwijkingen waarvan de meeste niet verholpen / voorkomen kunnen worden
- Laag geboortegewicht
- ⇒ Dit komt beide door weinig gezondheidszorg voor moeders en kinderen en armoede

Oplossingen

- Gezondheidszorg gesponsord door de regering die ervoor zorgt dat zwangere vrouwen en baby's goede voeding, medische zorg en sociale en economische steun krijgen
 - Een aantal prenatale bezoeken verzekeren aan vrouwen gratis of voor een lage prijs
 - Routinematige bezoeken van professionele hulp die uitleg geven over het verzorgen van de baby en om verdere medische zorg te regelen
 - Betaald zwangerschapsverlof
 - Te weinig betaald verlof → meer angstigheid bij de moeder, depressie, rollenconflict (werk en privé), negatieve interactie met de baby, ontevredenheid over het moederschap
 - Lang genoeg verlof → gevoelige zorg, positieve interactie, goede gezondheid

Geboortecomplicaties, opvoeding en veerkracht

Zijn er algemene principes die aanwijzen hoe het komt dat sommige baby's een traumatische geboorte overleven en die toch goed ontwikkelen?

Werner en Smith deden onderzoek in Hawaï bij 3 groepen:

- Lichte geboortecomplicaties
 - Matige geboortecomplicaties
 - Ernstige geboortecomplicaties
- ⇒ Ze werden vergeleken met een gezond kind op basis van SES en etniciteit

Bij lichte en matige complicaties is de verdere ontwikkeling afhankelijk van de omgeving. Een stimulerende omgeving kan de ontwikkeling weer helemaal op een goed niveau brengen. Bij ernstige complicaties zal de verdere ontwikkeling moeizamer verlopen.

Er zijn natuurlijk ook uitzonderingen. Het kan heel goed zijn dat er veel geboortecomplicaties zijn, dat het kind niet in een goede omgeving opgroeit en dat het toch geen problemen ondervindt. Werner en Smith ondervonden dat deze kinderen steun zochten bij factoren buiten het gezin (vb.: leeftijdsgenoten, oma, tante,...) en bij zichzelf om stress te overwinnen.

Wanneer de situatie over het algemeen naar de positieve kant leunt, is de kans groter dat het kind zich goed gaat ontwikkelen (veerkracht).

De capaciteiten van de pasgeborene

Reflexen van de pasgeborene

Een reflex is een aangeboren, automatische reactie op een specifieke vorm van stimulatie. Het is het duidelijkste georganiseerde gedragspatroon van een pasgeboren baby.

- Reflexen met overlevingswaarde → snuffelreflex helpt de baby om de tepel van de moeder te zoeken zodat het melk kan drinken. De kracht van het zuigen wordt aangepast aan hoe gemakkelijk de melk uit de tepel komt.
- Reflexen die basis vormen voor latere bewegingen → stapreflex is een primitieve vorm van wandelen. Het komt voor in veel situaties. Het heeft een logische verklaring dat baby's hun benen afwisselend bewegen. Als ze telkens dezelfde been of hun benen samen zouden bewegen, vergt dat meer inspanning. Bij baby's die veel gewicht aankomen na de geboorte verdwijnt die stapreflex sneller, omdat hun spieren niet sterk genoeg zijn om hun mollige benen op te heffen. Wanneer ze die baby's dan in het water plaatsen, komt de reflex weer tevoorschijn.
- Reflexen die de interactie verbeteren → baby's die zacht zuigen op de tepel en die de vinger direct vastnemen wanneer die in de hand gelegd wordt, moedigen de ouders aan om liefdevol te reageren en dan voelen ze zich bekwaam als ouders

De meeste reflexen verdwijnen in de eerste 6 maanden. Onderzoekers denken dat dit te wijten is aan een groei in de controle over het gedrag omdat de hersenen groeien. Kinderartsen zijn voorzichtig in het onderzoeken van reflexen, omdat reflexen kunnen verwijzen naar de gezondheid van het

zenuwstelsel van de baby. Zwakke of afwezige reflexen, stijve of overdreven reflexen, en reflexen die blijven aanhouden terwijl ze normaal al verdwenen zouden moeten zijn, kunnen een teken zijn van hersenschade.

REFLEX	STIMULATIE	REACTIE	LEEFTIJD	FUNCTIE
Knipperen van ogen	Schijn fel licht in de ogen of klap in je handen dichtbij het hoofd	Baby gaat de ogen snel sluiten	Altijd	Beschermt het kind tegen sterke stimulatie
Snuffelen	Streel de wang dichtbij de mondhoek	Baby gaat hoofdje draaien naar de bron van stimulatie	3 weken (tegen dan wordt het vrijwillig draaien)	Helpt baby om tepel te vinden
Zuigen	Plaats de vinger in de mond van de baby	Baby gaat op vinger zuigen	Na 4 maanden wordt het vrijwillig zuigen	Zorgt ervoor dat het kind kan eten
Moro	Hou de baby horizontaal op de rug en laat het hoofdje zacht zakken, of maak een hard geluid tegen het oppervlak waar het kind op ligt	De baby gaat een omarmende beweging maken door zich eerst volledig uit te strekken en vervolgens armen en benen weer naar zich toe te trekken	6 maanden	In het verleden heeft dat ervoor gezorgd dat baby's zich konden vastklampen aan de moeder (zoals bij apen)
Palmgreep	Plaats de vinger in hand van baby	Baby gaat vinger grijpen	3 – 4 maanden	Bereidt de kinderen voor op het vrijwillig vastnemen van voorwerpen
Nekspanning	Draai het hoofdje van de baby naar één kant wanneer de baby wakker is en op de rug ligt	Het kind ligt dan in een beschermende positie: de ene arm voor de ogen en de andere gebogen	4 maanden	Kan kinderen voorbereiden op vrijwillig reiken naar iets
Stappen	Hou het kind vast onder de armen en zorg ervoor dat de voetjes de grond raken	Baby's gaan de voetjes afwisselend opheffen en terug neerzetten	Ongeveer 2 maanden	Bereidt kinderen voor op zelfstandig wandelen
Babinski	Streel de onderkant van de voet van de tenen tot de hiel	Tenen strekken zich uit en krullen	8 – 12 maanden	Onbekend
Zwemmen → lijkt op stapreflex	Hou de baby met de beentjes in het water	Baby gaat stapbeweging maken		

States van de pasgeborene

Pasgeboren baby's slapen het grootste deel van de tijd. Baby's slapen meer 's nachts dan overdag, maar dat heeft meer te maken met hoe hongerig ze zijn dan met dag of nacht. Er zijn grote verschillen tussen de kinderen en hun dagelijks ritme. Dat kan de houding van de ouders tegenover hun baby beïnvloeden en ook de interactie met hun baby.

Wanneer baby's langer en vaker alert zijn, zijn ze meer sociaal gestimuleerd en kunnen ze meer exploreren. Daardoor hebben ze een lichte voorsprong bij de mentale ontwikkeling.

STATE	BESCHRIJVING	DUUR
Rustige slaap	De baby is heel rustig en beweegt weinig of niet. De ogen zijn gesloten en bewegen niet. Het gezicht ziet er ontspannen uit en de ademhaling is rustig en traag.	8 – 9 uur
Onrustige slaap	De ledematen bewegen en soms er is er een grijs te zien op het gezicht. De ogen zijn gesloten, maar bewegen snel (rapid eye movements). De ademhaling is onregelmatig.	8 – 9 uur
Slaperig	Het kind valt in slaap of wordt wakker. Het lichaam is minder actief dan in de onregelmatige slaap, maar actiever dan in de rustige slaap. De ogen gaan open en toe, en wanneer ze open zijn heeft de baby een glazige blik. Het ademen is een beetje sneller dan in de rustige slaap.	Varieert
Alert zijn	Het lichaam is redelijk inactief. De ogen zijn open en aandachtig. De ademhaling is regelmatig.	2 – 3 uur
Wakker + wenen	De baby maakt ongecoördineerde lichaamsbewegingen. De ademhaling is zeer onregelmatig. Het gezicht kan ontspannen of gestresseerd zijn. De baby kan beginnen te wenen.	1 – 4 uur

1) Slapen

Baby's slapen het grootste deel van de dag, 16 – 18 uur. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen 2 soorten slaap:

- REM-slaap (rapid eye movements) = onrustige slaap
 - o Hersengolfactiviteit is opmerkelijk gelijk aan de wakkere fase
 - o De ogen bewegen snel onder de oogleden (goed voor gezondheid van het oog)
→ dromen: kinderen verwerken wat er die dag gebeurd is
 - o Hartslag, bloeddruk en ademen is onregelmatig
 - o 50% van de totale slaap (20% bij volwassenen)
 - o Lijkt een vorm van zelfstimulatie van de hersenen
 - o Observatie van slaappatroon kan afwijkingen van het centraal zenuwstelsel helpen opsporen
- NREM-slaap (non-rapid eye movements) = rustige slaap
 - o Hartslag, hersengolfactiviteit en ademen is traag en regelmatig

Baby's met een slechte slaaporganisatie hebben meer kans op ongeorganiseerd gedrag waardoor ze problemen hebben bij het leren en bij het uitlokken van interacties met hun verzorger die hun ontwikkeling bevorderen. Die onregelmatigheden kunnen ook resulteren in SIDS (onverwachte dood van een baby, vaak 's nachts).

Box: Sudden Infant Death Syndrome (SIDS)

Dit is het onverwachte overlijden van een baby in het eerste levensjaar dat vooral 's nachts gebeurt en onverklaard blijft. In de VS is 20% van de kindersterfte een SIDS. De oorzaak is onbekend, maar meestal hebben de slachtoffer al van het begin fysieke problemen. Als men gaat kijken naar de medische gegevens van slachtoffers van SIDS zijn het meestal premature baby's of baby's met een laag geboortegewicht en een lage APGAR-score. Onregelmatige slaappatronen kunnen ook een oorzaak zijn. Bij het overlijden, kan het kindje niet meer ademen.

Een mogelijke oorzaak is het slechte functioneren van de hersenen waardoor de baby's niet weten hoe ze moeten reageren wanneer ze in gevaar zijn (vb.: wanneer ze geen lucht meer krijgen). Vaak komt het ook voor tijdens de periode van 2 – 4 maanden, wanneer de meeste reflexen verdwijnen. Het kind gaat dus niet huilen, van positie veranderen of wakker worden wanneer het geen lucht krijgt, maar gaat gewoon toegeven aan de beroving van lucht en dood.

Om SIDS te voorkomen, worden de omgevingsfactoren die eraan gekoppeld worden onderzocht. Zo voorspelt roken deze stoornis vaak. Baby's die blootgesteld werden aan sigarettenrook hebben meer ademhalingsproblemen dan andere baby's, ze worden minder snel wakker en ze sterven veel gemakkelijker aan SIDS. Ook druggebruik verhoogt de kans op een SIDS.

Wanneer een kindje onder stress leidt, zal dit het slaappatroon beïnvloeden. Wanneer het kindje dan wakker wordt, zal het veel dieper slapen wanneer het terug in slaap valt waardoor de luchtwegen van de baby kunnen toeklapen en de baby dus geen lucht meer krijgt.

Stoppen met roken, de slaappositie van een baby veranderen of een paar dekens verwijderen zijn een paar manieren om de kans op een SIDS te verkleinen. Een andere manier is de baby laten slapen met een fopspeen. Die baby's gaan gemakkelijker reageren op onregelmatigheden in de ademhaling of hartslag.

2) Wenen

Dit is de eerste manier waarop baby's communiceren, ze hun ouders laten weten dat ze honger hebben, dat ze getroost willen worden of stimulatie nodig hebben. Het gehuil van een baby varieert in intensiteit en vaak is honger de oorzaak, maar ook temperatuurverandering, een plots geluid of een pijnlijke stimulus kunnen de oorzaak zijn.

Vaak huilen baby's mee wanneer ze een andere baby horen huilen. Dat komt omdat baby's het aangeboren vermogen hebben om te reageren op het lijden van een ander.

a. Troosten van een kind

Het gehuil van een baby zorgt voor een verhoogde arousal bij de ouders waardoor volwassenen altijd geneigd gaan zijn om hun kind te troosten. Dat kan op verschillende manieren.

METHODE	UITLEG
Baby opnemen en rondlopen of zachtjes "schudden"	De combinatie van fysiek contact, de opgerichte positie en beweging is een effectieve troosttechniek waardoor baby's alert worden.
Baby inwikkelen in een dekentje	Beperkte bewegingen en meer warmte kalmeren een baby vaak.

Fopspeen geven	Zuigen helpt baby's hun leven van arousal te controleren.
Zachte muziek afspelen of zacht praten	Continue, monotone en ritmische geluiden zijn effectiever dan onderbroken geluiden.
Wandelen met koets, autoritje maken,...	Rustige, ritmische bewegingen van welke soort dan ook helpen de baby om te slapen.
Lichaam masseren	Het lichaam en de ledematen masseren helpen de baby bij het ontspannen van de spieren.
Methoden combineren	Meerdere methoden combineren is vaak effectiever dan 1 methode alleen
Baby kort laten huilen	Meestal reageert een baby goed wanneer je hem/haar gewoon neerlegt. Na een paar minuten valt de baby dan vanzelf in slaap.

b. Abnormaal wenen

Het gehuil van baby's met hersenschade en baby's met geboortecomplicaties klinkt vaak schril, doordringend en korter dan dat van gezonde kinderen.

Een baby kan ook kolieken hebben. Dat wil zeggen dat het kind aanhoudend weent. De oorzaak hiervan is onbekend. Deze baby's zijn moeilijker te kalmeren dan andere baby's.

De meeste ouders proberen alles te doen om hun baby te troosten, maar wanneer dat niet lukt worden de ouders vaak boos en gefrustreerd.

Zintuiglijke capaciteiten

1) Tastzin

Tast is belangrijk voor de fysieke groei maar ook voor de emotionele ontwikkeling. Daarom is dat ook al van de geboorte ontwikkeld. De pasgeboren baby gaat reageren op aanrakingen bij de mond, op de handpalmen, aan de voetzolen... In de prenatale periode zijn dat de plekken die gevoelig zijn voor aanrakingen samen met de genitaliën.

Bij de geboorte zijn baby's heel gevoelig voor pijn. Pijnstillers worden niet snel gegeven omdat het gevaarlijk is om medicijnen te geven aan een baby. Voor de pijn te verzachten kan men dan een suikeroplossing op de tepel van de moeder doen en dat aan de baby aanbieden. Het zorgt ervoor dat de baby snel stopt met huilen en het maakt de baby rustig. Dat gecombineerd met de zachte aanraking van de moeder troost de baby eens zo goed, want fysieke aanrakingen zorgen ervoor dat er endorfines vrijkomen.

2) Smaakzin

Gelaatsuitdrukkingen tonen aan dat baby's basissmaken kunnen onderscheiden. Ze ontspannen hun gezicht bij zoetheiden, tuiten hun lippen wanneer iets zuur is en doen de mondhoeken naar beneden wanneer iets bitter is. Deze reacties zijn belangrijk voor de overleving. De belangrijkste voeding voor goede groei van de baby is de zoete moedermelk en dit gaat de baby onmiddellijk appreciëren.

De baby leert al snel om van nieuwe smaken houden. Een verklaring hiervoor is dat de smaak gepaard gaat met de bevrediging van een behoefte, nl. honger wegnemen.

3) Reukzin

Al van de geboorte heeft een kind de voorkeur voor bepaalde geuren. Baby's kunnen ook geuren lokaliseren en de geur van hun moeder herkennen.

In een experiment dat uitgevoerd werd in Frankrijk, werd er aan bepaalde moeders gevraagd om de laatste 2 weken regelmatig anijs te eten en andere moeders moesten dit niet doen. Na de geboorte reageerden de kinderen van de moeders die anijs gegeten hadden positief op de geur van anijs en de andere kinderen negatief.

De geur speelt ook een belangrijke rol bij het voeden van de baby. Baby's die borstvoeding krijgen, verkiezen de borst van hun eigen moeder omdat ze de geur herkennen. Ook baby's die flesvoeding krijgen verkiezen borstvoeding door de geur, maar ze verkiezen ook de borst van een zogende vrouw boven de borst van een niet-zogende vrouw.

4) Gehoor

Pasgeborenen kunnen al een aantal geluiden horen en hun gevoeligheid wordt groter gedurende de eerste maanden. Bij de geboorte verkiezen baby's complexe geluiden zoals stemmen en muziek. Baby's van een paar dagen oud herkennen zelfs al het verschil tussen bepaalde geluidspatronen. Ze luisteren langer stemmen dan naar andere geluiden en ze herkennen ook al snel stemmen. Baby's verkiezen langzame, expressieve en hoge tonen. Ze zullen ook harder zuigen op een fopspeen of aan een tepel wanneer ze de stem van de moeder horen i.p.v. de stem van een vreemde vrouw. Ook kunnen ze onderscheid maken tussen hun moedertaal en een vreemde taal.

5) Gezicht

Dit is het minst ontwikkelde zintuig bij de geboorte. Visuele structuren in de ogen en in de hersenen zijn nog niet volledig gevormd (vb.: cellen op het netvlies moeten zich nog organiseren / gezichts-zenuw en visuele cortex zijn pas volledig na enkele jaren / de spiertjes rond de lens zijn nog zwak / gezichtsscherpte is nog beperkt).

Ondanks het feit dat pasgeborenen nog niet goed zien, zoeken ze wel al hun omgeving af naar interessante voorwerpen. De bewegingen van hun ogen zijn nog traag en onnauwkeurig. Ze kijken ook liever naar gekleurde voorwerpen dan naar grijstinten, maar ze kunnen nog geen kleuren onderscheiden.

Evaluatie pasgeborene

Een veelgebruikte methode om het gedrag van pasgeboren baby's te beoordelen is de Neonatal Behavioral Assessment Scale (NBAS) van Brazelton. Dat houdt in dat men de reflexen, de veranderingen van de states, reacties op fysieke en sociale stimuli en andere reacties van de pasgeborene gaat onderzoeken. De bedoeling hiervan is dat men de capaciteiten van de pasgeboren

baby nagaat om steun van de verzorger uit te lokken en het gedrag aan te passen zodat het niet overgestimuleerd geraakt.

Door de NBAS kunnen onderzoekers ook individuele en culturele verschillen tussen pasgeborenen vastleggen. Het helpt de ouders ook om hun kinderen beter te leren kennen, waardoor ze positiever met hun kind zullen omgaan.

In totaal worden er 2 tests afgenomen en het verschil tussen de 2 scores laat toe om de intelligentie, eventuele emotionele problemen en gedragsproblemen op kleuterleeftijd te voorspellen.

Aanpassing aan de nieuwe gezinssamenstelling

Tegen het einde van de zwangerschap nemen de hormonen toe voor beide ouders.

- Moeder
 - o Toename oxytocine → stimuleert de weeën, melksecretie in de borsten, zorgt voor een rustig gevoel en maakt de vrouw verantwoordelijker voor de baby
- Vader
 - o Toename prolactine → een hormoon dat zorgt voor de melksecretie bij vrouwen
 - o Toename oestrogenen → vrouwelijk geslachtshormoon
 - o Afname androgenen → geslachtshormonen die in hogere mate aanwezig zijn bij mannen

Deze veranderingen gaan gepaard met positieve emotionele reacties t.o.v. de baby en de verzorging. De effecten zijn ook afhankelijk van de ervaringen (vb.: goede relatie tussen ouders). De veranderingen zijn niet noodzakelijk om effectief te zorgen voor een goede opvoeding (vb.: adoptieouders).

Na de bevalling zijn er veel veranderingen:

- De moeder moet herstellen van de bevalling
- Wanneer ze borstvoeding geeft kan dat invloed hebben op haar relatie (vb.: man minder aandacht geven)
- Vader moet moeder steunen en moet kunnen omgaan met ambivalente gevoelens
- De baby moet gevoed en getroost worden, de luiertijd moet verschoond worden, ...

De aanpassing is afhankelijk van de steun die de ouders elkaar geven. Wanneer ze elkaar goed steunen, is de stress draaglijk en zal het maar enkele maanden duren voor alles weer goed verloopt.

Hoofdstuk 5: Cognitieve ontwikkeling in kindertijd en peutertijd

Piaget's cognitieve ontwikkelingstheorie

Piaget was van mening dat het denken van kinderen zich ontwikkelde wanneer zij actief bezig zijn in hun omgeving. Door zijn biologische achtergrond was hij er ook van overtuigd dat het brein van kinderen psychologische structuren maakt en aanpast zodat ze de externe realiteit beter begrijpen.

De cognitieve ontwikkeling is het doorlopen van 4 stadia van de kindertijd tot de adolescentie. Doorheen deze stadia ontwikkelen alle aspecten van cognitie zich en ze veranderen op dezelfde manier rond dezelfde periode.

Piaget's idee over cognitieve verandering

Schema's veranderen met de leeftijd. Dat zijn specifieke psychologische structuren of georganiseerde manieren om betekenis te geven aan ervaringen. In principe is het wat aan een handeling gemeenschappelijk is en wat herhaald kan worden.

Eerst zijn de schema's gebaseerd op handelingen (sensorimotorische actiepatronen / bewegingspatronen). Later komt er een overgang naar mentaal niveau, een bewust niveau waarbij het kind gaat beginnen denken.

Vb.: valschema → rond de 6 maanden gooit een kind gewoon voorwerpen in het rond en maakt het niet uit hoe. Maar rond 18 maanden gaan kinderen merken dat sommige voorwerpen een interessante beweging of interessante geluidjes maken wanneer je ze tegen een muur, van een trap, in de lucht,... gooit. Het gooien wordt dan vrijwillig en creatief. Dat is dus een bewijs van "denken voor het handelen".

⇒ Dit is volgens Piaget de overgang van het sensorimotorisch naar het preoperationeel denken.

1) Aanpassing

Aanpassing is het opbouwen van schema's door directe interactie met de omgeving. We denken dus op een manier die past bij onze omgeving. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen 2 activiteiten:

- Assimilatie: bestaande schema's gebruiken om buitenwereld te begrijpen
- Accommodatie: nieuwe schema's maken of oude schema's aanpassen omdat we merken dat de bestaande schema's de buitenwereld niet zo goed begrijpen. Zo kunnen we ons beter aan de omgeving aanpassen.

Het evenwicht tussen assimilatie en accommodatie verandert doorheen de tijd.

- Wanneer kinderen niet veel veranderen, dus bij evenwicht, assimileren ze meer dan dat ze accommoderen.
- Bij onevenwicht gaan kinderen meer accommoderen dan assimileren. Ze ontdekken dat de bestaande schema's niet overeenkomen met de nieuwe informatie die ze ontvangen. Nadat ze hun schema's hebben aangepast gaan ze terug assimileren: ze gaan hun nieuwe schema's gebruiken en testen totdat ze klaar zijn om weer aangepast te worden.

2) Organisatie

Een proces dat plaatsvindt zonder onmiddellijk contact met de omgeving. Het is het intern herschikken en verbinden van schema's om zo een sterk cognitief systeem te ontwikkelen.

Vb.: valschema verbinden met "ver" en "dichtbij" werpen

Volgens Piaget bereiken schema's een evenwicht wanneer ze goed toegepast kunnen worden in de buitenwereld.

Het sensorimotorisch stadium

Dit stadium omvat de eerste 2 levensjaren. Baby's en peuters "denken" met hun ogen, oren, handen en andere sensorimotorische middelen. Ze kunnen nog niet veel activiteiten in het hoofd uitvoeren, dus ze kunnen nog niet echt denken. Het "denken" komt dus voort uit het handelen.

Op het einde van de kindertijd kunnen kinderen al praktische, dagdagelijkse problemen oplossen en ze kunnen hun ervaringen uitdrukken in woorden, gebaren en spel.

Het verschil tussen de pasgeboren baby en de 2-jarige peuter is zo groot dat Piaget het sensorimotorisch stadium nog eens opdeelde in 6 substadia. Deze bevinding kwam voort uit observatie van zijn eigen kinderen.

SUBSTADIA	WANNEER?	TYPISCH ADDAPTIEF GEDRAG
1: Oefenen aangeboren reflexen	Geboorte – 1 maand	Reflexen van de pasgeboren baby
2: Primaire circulaire reacties	1 – 4 maanden	Eenvoudige motorische gewoonten i.v.m. eigen lichaam
3: Secundaire circulaire reacties	4 – 8 maanden	Acties die gericht zijn op het herhalen van interessante effecten in de omgeving .
4: Coördinatie van secundaire circulaire reacties	8 – 12 maanden	Intentioneel, doelgericht gedrag; objectpermanentie
5: Tertiaire circulaire reacties	12 – 18 maanden	Verkennen van eigenschappen van objecten door ze te gebruiken op nieuwe manieren
6: Mentale voorstellingen	18 maanden – 2 jaar	Interne weergave van objecten of gebeurtenissen

De circulaire reactie is een bijzondere manier om de eerste schema's aan te passen. Het kind stuit onverwachts op een nieuwe ervaring door zijn eigen bewegingen. Het is circulair omdat de baby deze actie steeds wilt herhalen. Een verklaring voor deze circulaire reactie is dat kinderen niet zo snel nieuwe en interessante gedragingen leren. Een voordeel hiervan is dat nieuwe ervaringen niet onderbroken worden tot ze beter en sterker worden. Kinderen bouwen dus schema's op door sensorische en motorische exploratie. Er zijn 3 vormen van circulaire reacties :

- (1) Het eigen lichaam
- (2) Voorwerpen
- (3) Produceren van nieuwe effecten (experimenteren)

1) Herhalen van toevallige gebeurtenissen

a. Substadium 1

Piaget ziet de reflexen van de pasgeboren baby als bouwstenen voor sensorimotorische intelligentie. Baby's zuigen, grijpen en kijken op dezelfde manier, ongeacht de omstandigheden.

b. Substadium 2

Ze krijgen controle over hun acties door de primaire circulaire reacties. Ze gaan toevallige handelingen herhalen om hun basisbehoeften te bevredigen. Hun eigen lichaam is er steeds bij betrokken (vb.: zuigen op duim). Baby's beginnen hun gedrag aan te passen aan de omstandigheden (vb.: mond openen bij aanbieden van tepel is verschillend dan mond openen bij aanbieden van een lepel). Ook gaan baby's beginnen anticiperen op gebeurtenissen (vb.: baby wordt wakker en weent omdat hij/zij honger heeft. Wanneer de moeder de kamer binnenkomt, gaat de baby stoppen met huilen omdat hij/zij weet dat er dan eten op komst is).

c. Substadium 3

Kinderen zitten rechtop en proberen voorwerpen te bereiken. Hierdoor worden de secundaire circulaire reacties versterkt, waardoor baby's interessante bewegingen gaan herhalen die invloed hebben op de omgeving (vb.: speelgoed doen rondtollen / mobieltje laten bewegen). De verbeterde controle over hun eigen bewegingen laat het kindje toe om andere gedragingen (= vaak geziene handelingen) beter te gaan imiteren.

2) Intentioneel gedrag

a. Substadium 4

Baby's combineren schema's met nieuwe, complexere gedragingen. Als gevolg daarvan gebeuren de dingen niet meer accidenteel. Intentioneel gedrag is het opzettelijk coördineren van schema's om eenvoudige problemen op te lossen (vb.: vinden van speelgoed dat verstopt is → obstakel "wegduwen" en het speelgoedje "vastnemen").

Het voorbeeld is een teken dat ze objectpermanentie zijn gaan beheersen. Ze hebben dus het besef dat voorwerpen blijven bestaan als ze uit het zicht verdwenen zijn. In het begin is dit nog onvolledig. Ze maken dus nog de "A-niet-B fout". Dat wil zeggen dat baby's nog altijd gaan zoeken op de eerste verstopplaats van een voorwerp, ook als het voorwerp verplaatst is.

Kinderen in deze fase kunnen beter anticiperen op gebeurtenissen en ze gaan hun capaciteiten gebruiken om deze gebeurtenissen proberen te veranderen (vb.: baby's zien dat de moeder of vader de jas aandoet voor weg te gaan en de baby gaat dan aan de jas trekken om te voorkomen dat mama / papa gaat vertrekken). Baby's kunnen in deze fase ook gedrag imiteren die lichtes anders zijn dan de gewoonlijke gedragingen van baby's (vb.: hanteren van een lepel).

b. Substadium 5

De tertiaire circulaire reacties komen hier naar voren. Dat wil zeggen dat ze handelingen met variaties gaan herhalen. Ze ontdekken nieuwe middelen door actief te experimenteren en daardoor kunnen ze beter problemen oplossen (vb.: stok gebruiken om bij ver speelgoed te geraken). Dit leidt ook tot betere objectpermanentie: kinderen gaan op meerdere plaatsen zoeken, waardoor de "A-niet-B fout" minder voorkomt.

3) Mentale voorstellingen

a. Substadium 6

Mentale voorstellingen zijn interne weergaven van informatie die in gedachten gemanipuleerd kunnen worden. Er zijn 2 vormen van mentale voorstellingen:

- Mentale beelden van mensen, objecten, ruimten, gebeurtenissen, informatie... (vb.: sleutels kwijt geraken en al je handelingen nagaan in je hoofd zodat je ze terugvindt).
- Concepten of categorieën waarin voorwerpen die op elkaar gelijken geplaatst worden (vb.: "bal" → alles wat rond is en rolt)

Kinderen lossen problemen op "in hun hoofd". Ze zoeken een object met onzichtbare verplaatsing (vb.: voorwerp in een doos).

Mentale voorstellingen maken uitgestelde imitatie en verbeeldingsspel mogelijk.

- Uitgestelde imitatie = gedragingen van niet-aanwezige modellen onthouden en nadoen
- Verbeeldingsspel = alledaagse en ingebeelde gebeurtenissen uitbeelden

Later onderzoek (na Piaget)

Vele studies tonen aan dat baby's veel dingen vroeger kunnen dan Piaget beweerde. Baby's weten veel over fysieke eigenschappen van voorwerpen indien er procedures gebruikt worden waarbij ze niet actief naar voorwerpen moeten zoeken. Kinderen proberen de wereld al te onderzoeken van zodra ze geboren worden.

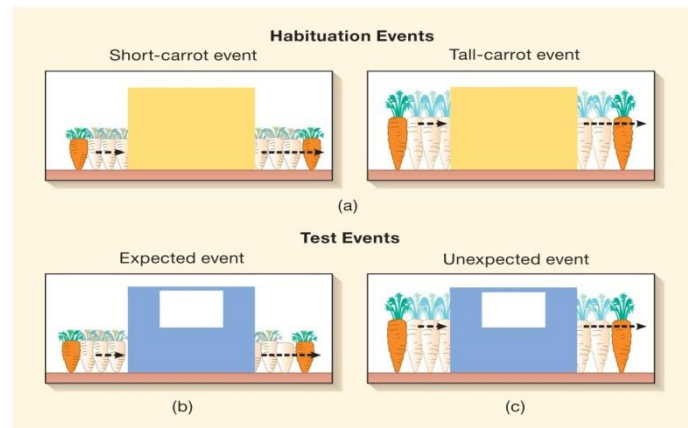
Om te weten te komen wat baby's precies weten van verborgen voorwerpen of van andere aspecten van fysieke realiteit, doen onderzoekers vaak beroep op een habituatie / herstelonderzoek. Een habituatie is wanneer een stimulus vaak of lange tijd gezien wordt, dan vermindert de aandacht snel. Herstel is wanneer de stimulus opnieuw aandacht krijgt of wanneer de baby langer kijkt.

Ze kunnen dat testen door de baby een verwachte gebeurtenis te laten zien en daarna een onverwachte gebeurtenis, iets dat ingaat tegen te verwachtingen (violation of expectation).

1) Objectpermanentie

Renée Baillargeon en haar medewerkers meenden bewijs gevonden te hebben voor objectpermanentie in de eerste levensmaanden.

- (a) Kind laten habitueren t.a.v. een gebeurtenis uit de fysieke realiteit → wortel beweegt achter een scherm
 - (b) Mogelijke gebeurtenis = variatie van de eerste gebeurtenis waarbij de wetten van de fysica gerespecteerd worden → korte wortel achter scherm met venster waardoor men de wortel niet ziet
 - (c) Onmogelijke gebeurtenis = variatie van de eerste gebeurtenis die ingaat tegen de wetten van de fysica → lange wortel achter scherm met venster en men ziet de wortel niet
- ⇒ Doordat het kind langer kijkt bij (c) suggereert het dat de baby verwonderd is over de afwijking van de fysieke realiteit en dat de baby zich dus bewust is van dat aspect van de fysieke realiteit.

Sommige taken over het zoeken naar objecten worden opgelost voor andere taken:

- 10 maanden → voorwerp zoeken met doek over
- 14 maanden → hand stopt voorwerp onder doek

Kinderen van 8 – 12 maanden maken de “A niet B” fout omdat het voor kinderen moeilijk is de reactie te onderdrukken die voordien beloond werd door het vinden van een voorwerp. Daardoor gaan ze altijd zoeken op de plaats waar ze het voorwerp voor de eerste keer gevonden hebben (complex dynamisch systeem van factoren). Een andere verklaring hiervoor is dat kinderen het misschien gewoon worden wanneer ze een voorwerp vaak op een bepaalde plaats terug gaan vinden. Daardoor gaan ze altijd op die plek zoeken.

Conclusie

De beheersing van objectpermanentie is een gradueel proces: geleidelijk aan wordt het kind er beter en beter in. Voor 12 maanden hebben baby's het moeilijk om kennis over de locatie van voorwerpen om te zetten in een goede zoekstrategie. De betere beheersing kan te wijten zijn aan het feit dat de hersenen zich beter gaan ontwikkelen. Belangrijk is ook de grote verscheidenheid aan ervaringen waarbij het kijken naar, de omgang met en het zich herinneren van voorwerpen een rol spelen.

2) Mentale voorstellingen

a. Uitgestelde imitatie

Kinderen bootsen eerder vertoond gedrag na van een model:

- 6 weken → kinderen imiteren gelaatsuitdrukkingen van volwassenen die diezelfde dag gebeurd zijn
- 6 – 9 maanden → volwassenen tonen nieuwe activiteiten met een pop (vb.: handschoenen uitdoen, belletje doen rinkelen, ...) en 1 dag later gaan ze het testen bij kinderen. Kinderen die de nieuwe activiteiten gezien hadden, waren beter in staat om die acties te vertonen.
- 12 – 18 maanden → kinderen gebruiken uitgestelde imitatie om hun sensorimotorische schema's uit te breiden. Het gebeurt over langere perioden (vb.: maanden) en over veranderende contexten heen (vb.: gedrag dat ze zien van hun ouders, op de crèche, op TV,...) en ze imiteren het gedrag van leeftijdsgenoten en volwassenen.
- 14 maanden → kinderen gaan meer doelgericht imiteren. Wanneer ze zien dat een volwassene een bepaalde handeling uitvoert voor de fun, zullen ze dat imiteren. Maar wanneer een volwassene een handeling uitvoert omdat het niet anders kan, gaan kinderen kiezen voor een efficiëntere handeling (vb.: licht aandoen met hoofd of hand).

- 18 maanden → een kind gaat het gedrag nabootsen dat een volwassene probeert te volbrengen, maar waarin hij/zij niet volledig slaagt (vb.: nootjes in een mandje doen, maar sommigen vallen erlangs. Dan gaat het kind de nootjes naast het mandje oprapen en in het mandje gooien).

b. Problemen oplossen door analogie

Rond 7 – 8 maanden ontwikkelen kinderen actiesequenties die ze gebruiken om simpele problemen op te lossen (vb.: aan een kledingstuk trekken omdat er een speelgoedje op het uiteinde van de mouw ligt).

Rond 10 – 12 maanden kunnen kinderen al problemen oplossen door analogie. Ze kunnen dus een bepaalde oplossing toepassen op gelijkaardige situaties.

c. Samenvatting: Een aantal cognitieve verwezenlijkingen in de peuter- en kleutertijd

LEEFTIJD	COGNITIEVE VERWEZENLIJING
Geboorte – 1 maand	- Secundaire circulaire reacties door gelimiteerde motorische vaardigheden te gebruiken
1 – 4 maanden	- Mogelijk bewustzijn van veel eigenschappen van objecten (vb.: objectpermanentie, zwaartekracht,...) - Uitgestelde imitatie van gelaatsuitdrukkingen van volwassenen (dezelfde dag)
4 – 8 maanden	- Verbeterde kennis van eigenschappen van objecten en van de basis van numerieke kennis - Uitgestelde imitatie van nieuwe handelingen van volwassenen (na 1 dag)
8 – 12 maanden	- Kinderen zijn in staat om objecten te vinden die verborgen werden onder een kledingstuk - Problemen oplossen door analogie
12 – 18 maanden	- Geen “A-niet-B” fout meer → kinderen vinden voorwerpen ook wanneer die van plaats veranderd werden - Uitgestelde imitatie van gedrag van volwassene over langere periode en verschillende contexten - Doelgerichte imitatie → rekening houden met doel van model
18 maanden – 2 jaar	- Uitgestelde imitatie van handelingen die volwassenen proberen te volbrengen maar waarin ze niet volledig slagen - Imitatie van dagelijks gedrag in rollenspel

Evaluatie van het sensorimotorische stadium

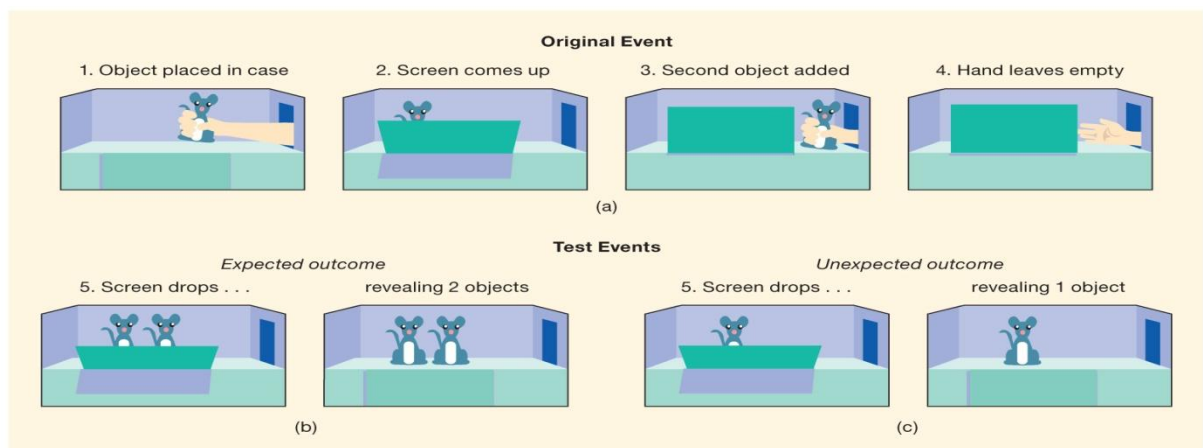
- Sommige ontwikkelingen doen zich voor op het moment dat Piaget beweerde
 - o Anticiperen op gebeurtenissen, zoeken naar verborgen voorwerpen, “A-niet-B” fout beheersen, sensorimotorische schema’s aanpassen, rollenspel
 - Vele andere ontwikkelingen lijken zich eerder voor te doen dan Piaget dacht
 - o Secundaire circulaire reacties, begrijpen van proporties van objecten, objectpermanentie, uitgestelde imitatie, problemen oplossen door analogie
- ⇒ Deze ontdekkingen tonen aan dat de cognitieve ervaringen niet stapsgewijs ontwikkelen

1) Alternatieve verklaringen

a. Basiskennis

Baby's worden geboren met een set van aangeboren kennissystemen of basisdomeinen van het denken. Elk van deze systemen / domeinen laat toe om snel nieuwe, verwante info te vatten en leidt tot vroege / snelle ontwikkeling van het denken. Er zijn meerdere basisdomeinen:

- Fysieke kennis: objectpermanentie, stevigheid (= ene object kan niet in het andere bewegen) en zwaartekracht van objecten
- Taalkundige kennis
- Psychologische kennis: begrijpen van mentale toestanden (vb.: intenties, emoties, verlangens,...)
- Numerieke kennis: kleine aantallen (vb.: Er worden 2 speelgoedjes achter een scherm verstoppt en nadien worden ze er beide achteruit gehaald of maar 1 speelgoedje. Kinderen kijken langer wanneer er maar 1 speelgoedje achteruit gehaald wordt.) Kinderen kunnen onderscheid maken tussen 1, 2 en 3 voorwerpen.

Naast aangeboren kennis is ook ervaring belangrijk om de kennis verder uit te bouwen. Maar welke ervaringen belangrijk zijn in elk van de genoemde domeinen en hoe kinderen daar voordeel uit halen, blijft onduidelijk. Wel is het zo dat dit de focus van het onderzoek over de ontwikkeling van het denken scherper gesteld heeft door het uitgangspunt van het denken te belichten en de stappen die daarop volgen duidelijk in kaart te brengen.

b. Evaluatie Piaget

De sensorimotorische activiteit helpt baby's om bepaalde vormen van kennis op te bouwen, zoals Piaget dacht. Maar er is ook veel meer "aangeboren uitrusting" dan Piaget dacht.

Er is een ruime consensus over 2 dingen:

- Vele cognitieve veranderingen gebeuren niet abrupt en stapsgewijs, maar gradueel en continu
 - De verschillende aspecten van het denken ontwikkelen zich niet tegelijkertijd, maar elk op eigen tempo afhankelijk van de uitdagingen vanuit de omgeving
- ⇒ Deze 2 ideeën vormen de basis voor de informatieverwerkingstheorie

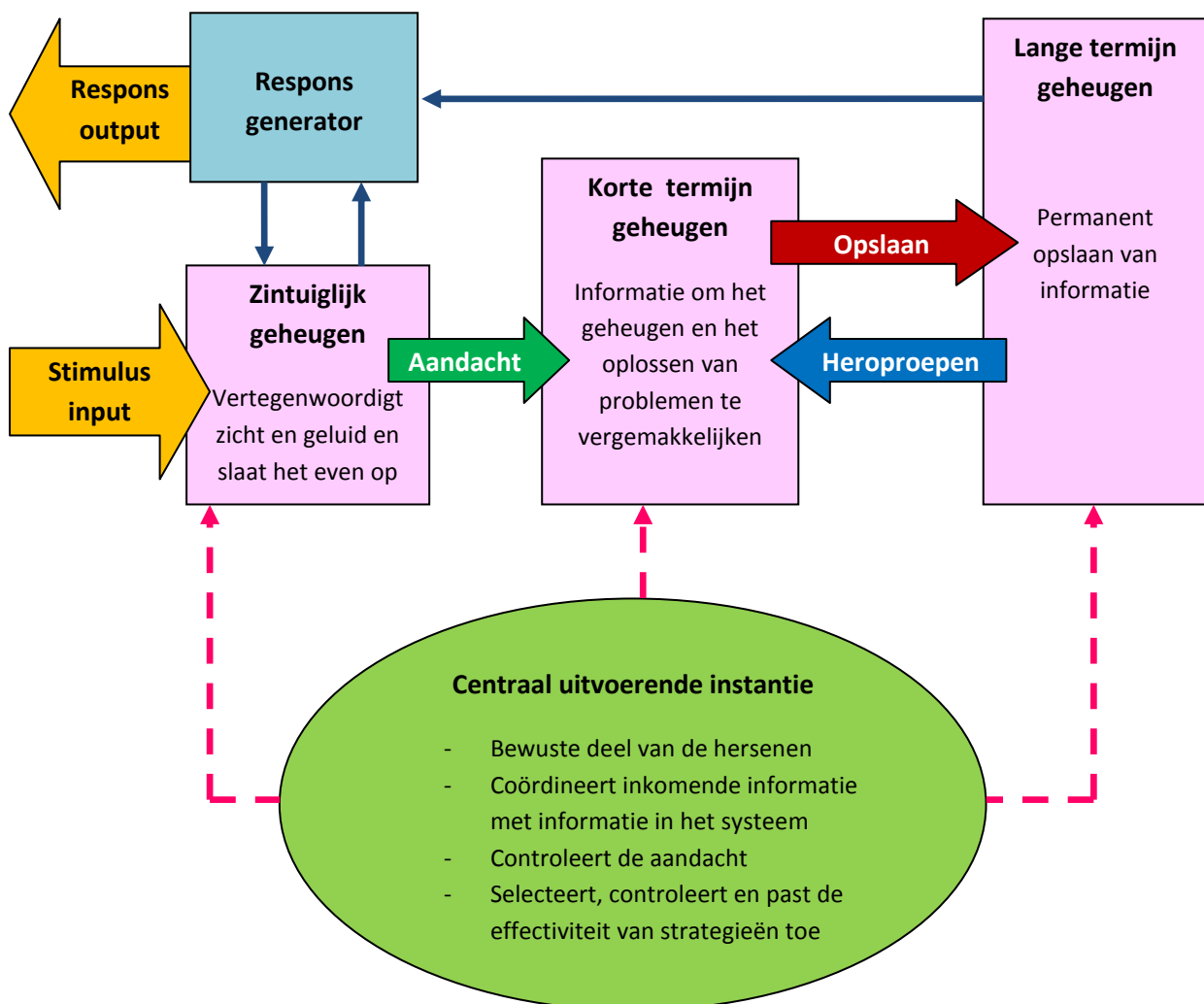
Informatieverwerkingstheorie

⇒ Zie hoofdstuk 1: computermodel en diagrammen ("flow charts") om cognitief systeem weer te geven

Onderzoekers van de informatieverwerkingstheorie zijn geïnteresseerd in wat individuen van verschillende leeftijden doen wanneer ze geconfronteerd worden met een taak of een probleem. Het computermodel is dan handig omdat het uitvoerig en precies is.

Het is geen enkelvoudige theorie van cognitieve ontwikkeling, maar de focus ligt hier op de verschillende aspecten van het denken.

Structuur

We hebben 3 vormen van geheugen en we gebruiken mentale strategieën om informatie dat door het systeem stroomt beter te onthouden en efficiënter te gebruiken.

1) Zintuiglijk geheugen

Hier komt de informatie het eerst binnen. Beelden en geluiden worden rechtstreeks voorgesteld en voor een korte tijd opgeslagen. We kunnen bepaalde informatie meer aandacht geven zodat we de kans verhogen dat het wordt overgedragen naar de volgende stap van informatieverwerking (= mentale strategie).

2) Korte termijn geheugen / werkgeheugen

We passen de mentale strategieën actief toe, want er wordt “gewerkt” aan een beperkte hoeveelheid informatie (vb.: notities nemen, markeren, informatie herhalen, ...).

We gebruiken mentale strategieën omdat het zintuiglijk geheugen een breed panorama van informatie kan opnemen, hoewel het gelimiteerd is. Het korte termijn geheugen is beperkter dan dat. Door informatie aan elkaar te knopen, verminderen we het aantal aparte stukjes en zo is er meer plaats in ons werkgeheugen voor andere informatie. Hoe grondiger we informatie leren, hoe meer automatisch we het gaan gebruiken.

Om deze complexe activiteiten aan te kunnen, is er een speciaal deel in het werkgeheugen: de *centraal uitvoerende* instantie. Dit stuurt de stroom van de informatie: het bepaalt waar we op gaan letten, het combineert oude en nieuwe informatie, het staat in voor het selecteren, toepassen en opvolgen van strategieën. Dit is het bewuste, reflectieve deel van het mentale systeem en werkt samen met het werkgeheugen om begrijpen, redeneren en probleemoplossing te sturen.

3) Lange termijn geheugen

Hoe langer we informatie behouden in ons werkgeheugen, hoe groter de kans is dat het overgedragen zal worden naar het lange termijn geheugen. Dat is onze permanente opslagplaats en de capaciteit is onbeperkt. Dat kan voor problemen zorgen bij het ophalen van informatie. Omdat we er zoveel in opslaan, vinden we sommige dingen moeilijk terug. Daarom gaan we informatie opdelen in categorieën om de nodige informatie beter terug te vinden.

Aandacht

Kinderen gaan objecten en patronen grondiger bestuderen en ze gaan geleidelijk aan sneller informatie opnemen (vb.: premature of pasgeboren → 3 – 4 minuten / 4 – 5 maanden → 5 – 10 sec). Heel jonge baby's hebben het moeilijk om hun aandacht af te wenden van interessante stimuli. Vanaf 4 maanden gaan ze aandacht besteden aan meer aspecten van de omgeving, hun aandacht wordt flexibeler. De efficiëntie en het vermogen om hun focus te veranderen gaan verbeteren. Ook worden ze minder aangetrokken tot nieuwigheden en hebben ze vastere aandacht na het eerste jaar.

Geheugen

Kinderen gaan over een langere tijd onthouden naargelang ze ouder worden. Zelfs wanneer kinderen van 3-6 maanden een operante respons vergeten zijn, hebben ze enkel een korte opfrissing nodig om het zich terug te herinneren. Wanneer kinderen van 6 maanden of ouder de kans krijgen om de respons zelf te reageren voor enkele minuten, komt hun geheugen niet alleen terug maar breidt het ook uit. De oorzaak hiervan kan zijn dat het kind blootgesteld wordt aan meer aspecten van het leerproces.

Kinderen leren en onthouden ook heel wat informatie door enkel te kijken naar objecten en gebeurtenissen zonder zelf fysiek actief bezig te zijn.

- Herinnering → zich iets herinneren zonder perceptuele ondersteuning (= mentaal beeld van vorige ervaring) / verschijnt na 1 jaar, uitstekend in het 2de jaar
- Herkenning → opmerken dat een stimulus identiek of gelijkaardig is aan één die men vroeger gezien heeft

Categorisatie

Categorisatie helpt kinderen om de enorme hoeveelheid informatie te verminderen zodat ze kunnen leren en onthouden. In de eerste maanden categoriseren baby's stimuli op basis van de vorm, grootte, kleur en andere fysieke eigenschappen. Vanaf 6 maanden kunnen ze categoriseren op basis van 2 gecorreleerde kenmerken (vb.: vorm en kleur van een letter). Tussen 6 en 12 maanden kunnen ze objecten indelen in zinvolle categorieën (vb.: eten, speelgoed, vogels, planten, ...). In het tweede jaar worden kleuters actieve categoriseerders. Op 16 maanden kunnen ze objecten groeperen in één enkele categorie en op 18 maanden in 2 categorieën.

- Perceptuele categorisatie (1ste jaar) → dingen in dezelfde categorie plaatsen omdat ze op elkaar lijken
- Conceptuele categorisatie (2de jaar) → dingen in dezelfde categorie plaatsen omdat ze dezelfde functie hebben

Evaluatie over informatieverwerking

VOORDEEL	NADEEL
- Het denken wordt nauwkeurig geanalyseerd in zijn verschillende componenten (vb.: perceptie, aandacht, geheugen,...)	- De componenten worden later niet geïntegreerd in een brede, omvattende theorie over de ontwikkeling van het denken

⇒ Grootste voordeel is ook grootste probleem !

Mogelijke oplossingen

- Informatieverwerkingstheorie combineren met de theorie van Piaget
- Dynamisch systeemdenken (niet kennen voor examens)

Box: Kinderlijke amnesie

De meeste mensen kunnen zich niet herinneren wat er gebeurd is voor de leeftijd van 3 jaar. Ze hebben een autobiografisch geheugen: we kunnen persoonlijke betekenisvolle gebeurtenissen uit het recent en het ver verleden voor de geest halen. Dat heeft verschillende verklaringen:

- 1) Vitale veranderingen in de frontale lobben van de hersenen maken plaats voor een expliciet hersensysteem → kinderen gaan opzettelijk herinneren en niet zonder bewustzijn
 - ⇒ Een groot aantal onderzoekers is het hiermee oneens. Zelfs jonge kinderen herinneren zich bewust

- 2) Kinderen en volwassenen gebruiken verbale taal om informatie op te slaan, terwijl baby's en kleuters non-verbale taal gebruiken. Dat kan ervoor zorgen dat gebeurtenissen niet zo lang onthouden worden (Vb.: krimpmachine → voorwerp insteken en baby haalt hetzelfde voorwerp er in het klein uit). Gedurende de eerste levensjaren, herinneren kinderen vaak dingen met non-verbale technieken. Wanneer de taal zich ontwikkelt, gaan kinderen verbale technieken proberen te gebruiken, maar dat lukt nog niet goed. Pas vanaf 3 jaar gaan kinderen gebeurtenissen verbaal voorstellen en gaan ze deelnemen in conversaties van volwassenen over hen.
- 3) Het ontstaan van een duidelijk zelfbeeld zorgt voor het verdwijnen van kinderlijke amnesie. Kinderen die sneller een zelfbeeld hadden, vertoonden betere verbale herinneringen een jaar later.

De sociale context van vroege cognitieve ontwikkeling

De socioculturele theorie van Vygotsky omvat het idee dat de sociale en culturele contexten invloed hebben op de cognitieve wereld. Mentale activiteiten vinden hun oorsprong dus in sociale interacties. Door deel te nemen aan activiteiten van volwassenen, zullen kinderen die activiteiten beheersen en gaan ze denken op een manier dat zinvol is in hun cultuur. Dit komt door de zone van naaste ontwikkeling. Dat verwijst naar een reeks van taken dat het kind nog niet alleen kan uitvoeren, maar wel kan leren met de hulp van ervaren volwassenen.

Het wordt meestal onderzocht bij oudere kinderen, maar meer recent ook bij baby's en peuters (vb.: duiveltje in een doosje → eerst voordoen, dan hand van het kind leiden en dan vanaf een grotere afstand gebaren doen).

Culturele verschillen in sociale ervaringen, beïnvloeden mentale strategieën (vb.: 1 activiteit in de ene cultuur, meerdere tegelijk in andere culturen).

Eerder zagen we hoe kinderen en kleuters nieuwe schema's maken door te reageren op de fysieke wereld (Piaget) en hoe bepaalde vaardigheden beter ontwikkeld worden wanneer kinderen hun ervaringen efficiënter en betekenisvoller gaan presenteren (informatieverwerking). Vygotsky voegt er nog een derde dimensie aan toe door te benadrukken dat vele aspecten van cognitieve ontwikkeling sociaal beïnvloed worden.

Box: Sociale oorsprong van "doen geloven spel"

Piaget was van mening dat kleuters "doen geloven" zelf ontdekken, wanneer ze eenmaal in staat zijn tot representatieve schema's te maken. Hij geloofde dat de maatschappij kinderen de kans gaf om culturele betekenisvolle activiteiten weer te geven in de vorm van een spel.

In een studie van kleuters in de V.S. omvatte 75 – 80% van "doen geloven spel" moeder – kind interactie. Op 12 maanden werden bijna alle "spellen" gestart door de moeder. Tegen het einde van het tweede levensjaar, waren het de kinderen zelf die het startten.

Hoe meer de ouders "deden alsof" bij hun kinderen, of hoe meer ze overdreven in hun dagelijkse handelingen (vb.: lachen, kijken, wuiven etc. naar de baby), hoe beter de kinderen gingen meedoen in het "doen geloven spel".

In sommige culturen, zoals Indonesië of Mexico, komt “doen geloven spel” meer voor bij leeftijdsgenoten of oudere broers of zussen dan met de moeder. In westerse families komt dat minder voor, maar ze kunnen nog altijd als voorbeeld dienen.

Dit is een belangrijke manier om de cognitieve vaardigheden uit te breiden en om te leren over de belangrijke activiteiten van hun cultuur.

Individuele verschillen in vroege mentale ontwikkeling

De cognitieve theorieën die we net besproken hebben, proberen het PROCES van ontwikkeling te verklaren, d.w.z. hoe het denken van kinderen verandert.

Mentale testen focussen zich op de cognitieve PRODUCTEN. Dit zijn scores die de latere prestaties gaan voorspellen. Dit idee kwam naar boven toen Binet de eerste intelligentietest ontwikkelde.

Intelligentietest voor baby's en peuters

Intelligentie van jonge kinderen meten is moeilijk, want ze kunnen niet antwoorden of aanwijzingen volgen. We moeten een stimuli aanbieden, hun “dwingen” te reageren en dan hun gedrag observeren. Daarom testen ze meestal perceptuele en motorische reacties, maar ook vroege taalontwikkeling, probleemoplossing en sociaal gedrag.

Dat gebeurt vooral met de Bayley Scales of Infant and Toddler Development. De meest recente versie, Bayley III, omvat:

- (1) Cognitieve schaal → aandacht voor bekende objecten, zoeken naar een gevallen voorwerp,...
- (2) Taal schaal → begrijpen en uitdrukken van taal (vb.: herkennen van objecten of personen,...)
- (3) Motorische schaal → motorische vaardigheden (vb.: grijpen, zitten, blokken stapelen,...)
- (4) Sociaal-emotionele schaal → of baby's gemakkelijk te kalmeren zijn, sociale responsen,...
- (5) Aangepast gedragsschaal → aanpassing aan dagelijks leven (vb.: communicatie, zelfcontrole, regels volgen, omgaan met anderen,...)

1) Berekening van intelligentietestscores

Intelligentiescores worden op dezelfde manier berekend voor baby's, kinderen en volwassenen, nl. door het intelligentiequotiënt (IQ) te berekenen. Deze score laat toe om de score van een kind te vergelijken met de scores van andere kinderen van dezelfde leeftijd.

Om die vergelijking mogelijk te maken, gaat men standaardiseren. Dat wil zeggen dat men de test op een grote groep gaat afnemen, en de resultaten daarvan als normen gaan nemen. De test werd afgenomen op verschillende leeftijden: baby's, peuters en kleuters. De prestaties van elke leeftijd vormen een normaalverdeling: de meeste mensen zitten rond het gemiddelde en een paar hebben extreme scores (negatief of positief).

- Licht achter op de ontwikkeling (< 100)
- Normale ontwikkeling (= 100) → 50%
- Loopt voor op ontwikkeling (> 100)

2) Voorspellen van latere intelligentie

Intelligentietests voor jonge kinderen zijn slechte voorspellers van latere intelligentie omdat:

- Intelligentie schommelt → bewezen door longitudinaal onderzoek
- Jonge kinderen zijn sneller afgeleid, moe of verveeld tijdens een test → score geeft niet echte capaciteiten weer
- De perceptuele en motorische vaardigheden verschillen van de taken die gegeven worden aan oudere kinderen (taal- en conceptuele vaardigheden en probleemoplossing).

⇒ Daarom worden de scores op tests voor jonge kinderen ontwikkelingsquotiënten (OQ) genoemd.

De voorspelling van latere intelligentie voor zeer laag scorende baby's is iets beter en daarom worden ze meestal gebruikt als screeninginstrumenten: via hen gaan ze kinderen met problemen opsporen.

Als alternatief voor intelligentietesten bij jonge kinderen hebben veel onderzoekers gebruik gemaakt van metingen uit de informatieverwerkingstheorie om mentale mogelijkheden vast te stellen (vb.: habituatie en herstel → best beschikbare voorspellers van intelligentie op latere leeftijd omdat ze het geheugen meten en ook de snelheid en flexibiliteit van het denken). Om deze reden zijn habituatie, herstel, objectpermanentie en categorisatie opgenomen in de meest recente versie van de Bayley Scale.

Vroege omgeving en mentale ontwikkeling

1) Thuisomgeving

HOME subschaal	VOORBEELD
Emotionele en verbale responsiviteit van ouders	- Ouders strelen of kussen hun kind minstens 1 keer tijdens het bezoek. - Ouders spreken minstens 2 keer spontaan tegen hun kind tijdens het bezoek
Ouderlijke aanvaarding van het kind	- Ouders moeien zich niet met activiteiten van het kind en belemmeren het kind niet meer dan 3 keer tijdens het bezoek.
Organisatie van fysieke omgeving	- Speelomgeving van kind is veilig en vrij van gevaar
Voorziening van geschikt speelmateriaal	- Ouders voorzien hun kinderen van speelgoed of interessante activiteiten tijdens het bezoek
Betrokkenheid van ouders	- Ouders houden hun kind in hun zicht en houden hun kind in het oog tijdens het bezoek
Kans op variatie in dagelijkse stimulatie	- Kind eet minstens 1 maaltijd met moeder of vader. - Kind krijgt de kans om regelmatig buiten te gaan (vb.: wandelen met koets, meegaan met ouders naar de winkel,...)

⇒ Speelt een positieve rol in de ontwikkeling van het kind

Home Observation for Measurement of the Environment (HOME) is een checklist om informatie te verzamelen over de kwaliteit van de thuisomgeving van kinderen door observatie en interviews van de ouders. Een fysieke omgeving die georganiseerd en stimulerend is en ouders die hun kinderen aan moedingen en betrokken zijn bij dingen die hun kinderen doen en regelmatig affectie tonen, voorspellen betere IQ-scores bij baby's en in de vroege kindertijd, ongeacht SES of etniciteit. Het is dus ook heel belangrijk om te praten met baby's en peuters.

De kwaliteit van de thuisomgeving voorspelt het IQ van het kind, maar ook het IQ van de ouders en de opleiding speelt een grote rol. IQ is dus niet enkel genetisch bepaald, maar ook de omgeving speelt een rol.

2) Kinderopvang

De kwaliteit van de kinderopvang heeft een belangrijke invloed op de mentale ontwikkeling. Onderzoek heeft aangetoond dat een slechte kinderopvang zorgt voor lagere scores op cognitieve en sociale vaardigheden. Een goede opvang heeft een positieve invloed op de ontwikkeling.

In de V.S. en in Canada is er geen nationale regulering / financiering voor kinderopvang. Hierdoor zijn er geen normen en is de kinderopvang sterk beïnvloed door macrosystemen (vb.: individualisme, beperkte rol van de overheid,...). Daarom is er een geheel van normen voor opvangprogramma's gemaakt die aangepast zijn aan de ontwikkelingsbehoeften en individuele behoeften van jonge kinderen = developmentally appropriate practice (vb.: goede verhouding tussen aantal oppassers en het aantal kinderen).

WAT?	HOE?
Fysieke omgeving	Zuiver, in goede vorm, goed verlicht en verlucht, afgesloten buitenplaats
Speelgoed en ander materiaal	Geschikt voor baby's en peuters, in lage rekken geplaatst zodat ze er gemakkelijk aan kunnen. Koetsen, stoelen, babyzitjes, ... zijn beschikbaar. Buiten zijn er schommels, een glijbaan en een zandbak.
Verzorger – kind: aantal	1 – 3 baby's per verzorger en 1 – 6 peuters per verzorger / max. 6 baby's per 2 verzorgers en max. 12 peuters per 2 verzorgers
Dagelijkse activiteiten	Er is een vast schema voor het eten, spelen, dutjes, ...
Interactie met kinderen	Verzorger leest voor, praat met hen, speelt met hen, en gaat met hen om op een manier dat de individuele stimulatie respecteert
Kwalificaties van verzorger	Moet opleiding gehad hebben in de verzorging, eerste hulp en veiligheid
Relatie met ouders	Ouders mogen altijd bezoeken. Verzoekers praten regelmatig met de ouders over het gedrag en de ontwikkeling van de kinderen.
Vergunning en accreditatie	Wordt vergund door de staat / maatschappij.

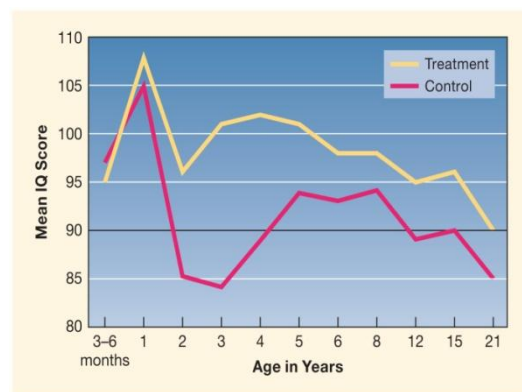
Vroege interventie voor risicobaby's en risicopeuters: stimulering

Kinderen die leven in armoede vertonen geleidelijk aan een daling in intelligentiescores en ze vertonen zwakkere prestaties op school door de moeilijke thuisomgeving. Om deze cirkel te doorbreken werden er stimuleringsprogramma's opgericht. Hier krijgen kinderen preschoolse hulp, informatie over voeding en gezondheid. Ouders krijgen informatie over de opvoeding en andere sociale hulp. Hoe vroeger men hiermee begint, hoe langer het effect zal hebben en hoe beter het is voor de ontwikkeling van het kind.

vb.: Carolina Abecedarian Project = stimuleringsprogramma voor erg jonge kinderen

Kinderen kregen een heel jaar lang kinderopvang van hoge kwaliteit. De stimulatie die ze kregen doelde op het promoten van de motorische, cognitieve, taalkundige en sociale vaardigheden. Er werd ook een nadruk gelegd op rijke, responsieve communicatie tussen volwassenen en kinderen. Alle kinderen kregen voedseldiensten en gezondheidsdiensten, dus het voornaamste verschil was de opvang.

Na 12 maanden was er een verschil in IQ: het IQ van de groep MET kinderopvang lag hoger dan bij de andere groep en het verschil bleef lang behouden (tot 21 jaar). Ook deden de kinderen van de opvang het beter op school met lezen en rekenen. Die groep ging zich dan ook meer inschrijven op universiteiten en ging langer studeren, waardoor ze vaker een goede job hadden.

“Early Head Start” deed onderzoek bij kinderen van 3 jaar. Wanneer de opvoeding warmer en stimulerend was en wanneer de kinderen minder gestraft werden, werd er bij de kinderen een betere vooruitgang in de cognitieve ontwikkeling en in taalontwikkeling vastgesteld en een afname in agressie. De meeste effecten kwamen voor wanneer er een combinatie was van opvang en thuisomgeving.

Taalontwikkeling

In de tweede helft van het eerste levensjaar kunnen kinderen de basisgeluiden van hun taal al onderscheiden. Gemiddeld zeggen baby's hun eerste woordje op 12 maanden (8 – 18 maanden). Tussen 1,5 en 2 jaar gaan kinderen 2 woorden combineren. Tegen de leeftijd van 6 jaar hebben kinderen een woordenschat van 10.000 woorden.

Theorieën van taalontwikkeling

1) Behaviorisme → Skinner

Taal is zoals elk ander gedrag aangeleerd door operante conditionering. Wanneer de baby geluid maakt, versterken de ouders de geluiden die het meeste op woorden lijken. Taalontwikkeling is dus volledig toe te schrijven aan invloeden uit de omgeving.

Sommige behavioristen geloven dat kinderen steunen op imitatie om snel lange zinnen en uitspraken te leren. Ook dat kan gecombineerd worden met operante conditionering (vb.: Kindje moet “Ik wil een koekje” zeggen van de mama. Het kindje krijgt dan een koekje wanneer het zegt “Wil koekje”).

Een probleem voor deze visie is dat kinderen spontaan vele uitspraken genereren die niet versterkt werden en die niet geïmiteerd zijn.

⇒ Deze visie is dus geen volledige verklaring

2) [Nativisme → Chomsky](#)

Alle kinderen hebben een “language acquisition device” (LAD). Dat is een aangeboren systeem dat een geheel van regels omvat dat gemeenschappelijk is aan alle talen. Dit systeem laat kinderen toe om te begrijpen en te spreken op een door regels gedreven manier, zodra ze genoeg woorden hebben geleerd.

VOORDELEN	NADELEN
- Over de hele wereld bereiken kinderen mijlpalen inzake taal in gelijkaardige volgorde - Alleen mensen kunnen taal leren - De kindertijd is een gevoelige periode voor taalontwikkeling: wanneer mensen laat gebarentaal aanleren, zullen ze nooit zo goed worden als wanneer ze het leren op jonge leeftijd	- Het gemeenschappelijke grammaticale systeem voor alle talen is niet gevonden - Taalontwikkeling verloopt niet snel, maar geleidelijk aan - Taalontwikkeling vindt plaats in de linkerhersenhelft. Maar wanneer deze geblesseerd is, nemen andere regio's het over.

3) [Interactionisme](#)

Taal ontwikkelt zich door interacties tussen aangeboren capaciteiten en invloeden vanuit de omgeving.

a. Informatieverwerking

- Kinderen maken hun complexe taalomgeving begrijpelijk door krachtige algemene strategieën toe te passen. Deze theoretici zijn van mening dat de regio's in de hersenen die instaan voor de taal, ook gelijkaardige perceptuele en cognitieve vaardigheden sturen (vb.: een muziekstuk herkennen).
- Andere theoretici combineren de theorie van Chomsky en van informatieverwerking. Ze gaan ermee akkoord dat kinderen taal en andere informatie kunnen analyseren. Maar ze zeggen dat dit niet voldoende is om hogere niveaus van taalontwikkeling te beheersen (vb.: grammatica).

b. Sociale interactie

- Sociale vaardigheden en taalervaringen zijn belangrijk voor de taalontwikkeling
- Kinderen hebben een sterk verlangen om met anderen te communiceren

⇒ Conclusie: De aangeboren capaciteiten, cognitieve verwerkingsstrategieën en sociale ervaringen spelen alle drie een rol.

Voorbereiding op praten

1) Vocalisaties en brabbelen

- Vocalisaties (cooing)
 - o rond 2 maanden maakt de baby klinkerachtige geluiden (vb.: “ooo” of “aaa”)
- Brabbelen (babbling)
 - o rond 6 maanden gaan kinderen daar medeklinkers aan toevoegen (vb.: “bababa” of “dadada”)
 - o om verder te ontwikkelen, moet de baby menselijke spraak kunnen horen
→ brabbelen breidt uit naar een grotere waaier van geluiden
 - o dove kinderen worden blootgesteld aan gebarentaal en maken gebruik van hun handen om te brabbelen
 - o kinderen die dove ouders hebben maar zelf niet doof zijn, produceren brabbelgelijke gebaren met het ritmische patroon van natuurlijke gebarentaal
 - o kinderen ontdekken en produceren betekenisvolle taaleenheden en experimenteren met vele klanken

2) Echt communiceren

Gedeelde aandacht speelt een grote rol bij de taalontwikkeling. Vanaf 4 maanden kijken baby's in dezelfde richting als volwassenen. Volwassenen benoemen dan dingen in hun omgeving en zo zullen kinderen sneller leren praten. Leren is hier het begrijpen van de taal, produceren van woorden en de ontwikkeling van de woordenschat.

Tussen de 4 en 6 maanden gaan de interacties tussen verzorgers en baby's “geven en nemen” beginnen te omvatten (vb.: handjeklap en kiekeboe). Vanaf 1 jaar gaat de baby soms zelf het spel starten en gaan ze de rollen beurtelings omwisselen. Leren is hier het inzicht in beurtelings karakter van conversatie.

Op het einde van het eerste levensjaar gaat het kind overschakelen naar preverbale gebaren. Dat gebruikt de baby om het gedrag van anderen te beïnvloeden. Zo leren kinderen dat taal leidt tot gewenste resultaten. Snel gaan ze dan leren om gebaren met woorden te combineren. Na een tijdje gaan de gebaren vervagen en worden de woorden dominant.

LEEFTIJD	MIJLPAAL
2 maanden	Baby's vocaliseren
4 maanden	Baby's observeren met interesse als de verzorger spelletjes met beurtrol speelt
6 maanden	Baby's brabbelen. Tegen 7 maanden gaat het brabbelen veel geluiden van de gesproken taal omvatten. Baby's beginnen sommige woordjes te begrijpen.
8 – 12 maanden	Gedeelde aandacht, actief meedoen aan beurtrol spelletjes, preverbale gebaren om gedrag van anderen te beïnvloeden
12 maanden	Het brabbelen bevat intonatie. Ze gaan meer en sneller woorden begrijpen. Baby's zeggen hun eerste verstaanbare woordjes.
18 – 24 maanden	Woordenschat breidt uit van 50 tot 200 woorden. Peuters combineren 2 woorden.

Eerste woordjes

- 6 maanden → kunnen “mama” en “papa” onderscheiden (TV-experiment)
- 12 maanden → eerste woorden
 - o Belangrijke mensen (vb.: mama, papa)
 - o Bewegende objecten (vb.: auto, bal, kat)
 - o Bekende handelingen (vb.: dada, op, meer)
 - o Resultaten van bekende handelingen (vb.: vuil, nat, heet)
- Sommige woorden hebben een samenhang met cognitieve prestaties (vb.: objectpermanentie → alles weg, alles op)
- Kinderen zijn gemotiveerd om woorden te leren die relevant zijn voor problemen op te lossen. Ook emoties spelen een rol bij het leren van woorden (vb.: spontaan en enthousiast “schoen” roepen omdat het kindje weet dat je naar buiten gaat en er iets leuks gaan gebeuren wanneer je de schoenen aandoet).
- Onderextensie → bepaalde woorden toepassen op een kleiner aantal voorwerpen of gebeurtenissen dan waarvoor het geschikt is. De term wordt dus te eng toegepast (vb.: ‘beer’ is enkel teddybeer en niet een beer van in de zoo)
- Overextensie → bepaalde woorden worden toegepast op een breder aantal voorwerpen of gebeurtenissen dan waarvoor het geschikt is. De term wordt dus te breed toegepast (vb.: ‘auto’ = personenwagens, vrachtwagens, treinen, bussen,...)
 - o Kinderen doen dit met opzet omdat ze zich het juiste woord niet kunnen herinneren, omdat ze het juiste woord nog niet weten of omdat ze het woord niet kunnen uitspreken
 - o Er zijn vaker overextensies in de woorden die kinderen gebruiken, en minder vaak overextensies in de woorden die kinderen begrijpen

Twee-woorden zinnen

Jonge peuters voegen wekelijks 1 – 3 woorden toe aan hun woordenschat. Kinderen van 18 – 24 maanden leren 1 of 2 woorden bij per dag. De meeste kinderen vertonen een geleidelijke, continue stijging in het aantal woorden die ze leren. In hun tweede levensjaar verbeteren ze hun vermogen om ervaringen te categoriseren, woorden weer op te roepen, en ze doen handelingen na (vb.: wijzen).

Van zodra peuters 200 woorden kunnen uitspreken, gaan ze spreken in telegramstijl. Ze gaan slechts twee woorden gebruiken en de kortere en minder belangrijke woorden weglaten. Dit gebeurt vaak in een zeer eenvoudige vorm (vb.: “willen + x” of “meer + x”).

Ze maken nog zelden grammaticale fouten zoals “stoel mijn” i.p.v. “mijn stoel”, maar hun woordcombinaties zijn gewoonlijk een kopie van paren van woorden die volwassenen gebruiken.

OF anders gezegd

Vele vroege combinaties van woorden beantwoorden nog niet aan de regels van de grammatica van volwassenen. Als de regels wel gevolgd worden is het gewoonlijk een kopie van paren van woorden die volwassenen gebruiken.

Individuele en culturele verschillen

- Geslacht → meisjes praten gemiddeld sneller dan jongens. Meisjes lopen licht vooruit op jongens inzake de vroege ontwikkeling van de woordenschat.
- Temperament / persoonlijkheid → verlegen kinderen gaan minder snel praten dan sociale kinderen
- Omgeving → hoe meer woorden verzorgers gebruiken, hoe sneller en meer kinderen gaan leren
 - o Ouders praten meer met meisjes dan met jongens op peuterleeftijd
 - o Ouders praten minder met verlegen kinderen dan met sociale kinderen
 - o Lage SES → minder verbale stimulering thuis dus meer beperkte woordenschat
- Stijl van praten
 - o Referentiële stijl → woorden verwijzen naar objecten
 - Snellere toename van woordenschat
 - Verkennen actief voorwerpen en ouders ondersteunen dat
 - Visie: woorden dienen om naar voorwerpen te verwijzen
 - o Expressieve stijl → veel meer sociale uitdrukkingen (vb.: dank u wel) en voornaamwoorden (vb.: ik)
 - Visie: woorden dienen om over gevoelens en behoeften van mensen te praten
 - Kinderen zijn socialer en de ouders ondersteunen dat

Cultuur speelt ook een rol

Taalachterstand

Ouders moeten zich zorgen maken wanneer hun kind achterloopt op de taalnormen (zie tabel). Laat brabbelen kan een teken zijn van trage taalontwikkeling en dan is interventie nodig om problemen te voorkomen. Kinderen die moeilijkheden hebben met het opvolgen van simpele “commando’s” en met hun gedachten te uiten in woorden, kunnen ook gehoorproblemen hebben.

Ondersteunen van vroege taalontwikkeling

STRATEGIE	GEVOLG
Reageer op de vocalisaties en het brabbelen van baby's met spraak en geluiden	Het moedigt de kinderen aan om te experimenteren met geluiden die later omgevormd kunnen worden tot woorden. Het voorziet het kind van de ervaring met beurtrol zoals bij echte conversaties.
Stel gedeelde aandacht vast en reageer op wat het kind ziet	Zorgt voor een snellere activering van de taal een voor een snellere taalontwikkeling
Speel sociale spelletjes	Voorziet het kind van de ervaring met beurtrol zoals bij conversaties.
Betrek peuters in het “doen alsof spel”	Promoot alle aspecten van conversaties en dialogen
Betrek peuters bij conversaties	Voorspelt sneller vroege taalontwikkeling en succes op school
Vaak voorlezen, prentenboeken	Blootstelling aan veel aspecten van taal (vb.: woordenschat, grammatica, communicatievaardigheden,...)

Taal gericht naar het kind (CDS = Child Directed Speech) is een vorm van communicatie met korte zinnen, een hoge stem, overdreven expressiviteit, duidelijke uitspraak, duidelijk afgescheiden pauzes tussen (zins)onderdelen en het herhalen van nieuwe woorden in nieuwe contexten.

Dove ouders gebruiken een gelijkaardige stijl van communicatie in hun gebarentaal met hun dove baby's.

Vanaf de geboorte vertonen kinderen een voorkeur voor CDS. De mate waarin ouders hun CDS bijsturen in functie van de behoeften van hun kind, stimuleert het begrijpen van de taal. Ook om beurt praten voorspelt taalontwikkeling en latere schoolprestaties. Het creëert een Zone van Naaste Ontwikkeling waarin de taal gaat uitbreiden.

Box: Impact van taalontwikkeling en cognitieve ontwikkeling van dove kinderen

1 op 1000 baby's in Noord-Amerika worden gedeeltelijk of volledig doof geboren. De gevolgen van doofheid voor de taalontwikkeling van kinderen en herkenning, zijn afhankelijk van de sociale context. Meer dan 90% van de dove kinderen hebben ouders die niet doof zijn en dus niet vloeiend gebarentaal kunnen. Dat zorgt voor een achterstand in hun taalkennis, ze zijn minder sociaal en doen het minder goed op school. Dove kinderen van dove ouders hebben deze problemen niet. Ze leren goed op school en ze kunnen goed omgaan met volwassenen en leeftijdsgenoten.

Deze verschillen kunnen gevonden worden door de communicatie tussen de ouders en hun kind. Niet-dove ouders van dove kinderen zijn afstandelijker en minder positief t.o.v. hun kind. Dove ouders van dove kinderen daarentegen reageren hetzelfde op hun kind als niet-dove ouders op niet-dove kinderen.

Niet-dove ouders zijn niet de oorzaak van de problemen van de dove kinderen. Ze weten gewoon niet hoe ze met hun kind moeten communiceren omdat ze nog niet ervaren zijn. Ze weten niet dat ze moeten wachten tot hun kind kijkt om iets te zeggen. Dove ouders weten dit wel omdat ze het zelf meemaken.

De impact van doofheid op de taalontwikkeling en cognitieve ontwikkeling kan het best begrepen worden door te kijken naar de impact wat het heeft op de ouders en andere belangrijke personen. Dove kinderen hebben een model nodig om gebarentaal te leren en hun niet-dove ouders krijgen sociale steun en leren hoe ze met hun doof kind moeten omgaan. Screening-technieken kunnen gebruikt worden om doofheid vast te stellen. Wanneer er vroeg actie genomen kan worden om het probleem te verhelpen of te verminderen, vertonen de kinderen betere resultaten op taalontwikkeling, cognitieve en sociale ontwikkeling.

Hoofdstuk 6: Emotionele en sociale ontwikkeling in peutertijd

Theorie van Erikson

Een van de belangrijkste bijdragen van de psychoanalytische theorie van Freud is het vatten van de essentie van de ontwikkeling van de persoonlijkheid in elke fase van het leven. De psychoanalytische gezondheid kon afgeleid worden van de relatie tussen ouders en het kind. De belangrijkste neo-Freudiaanse theorie is die van Erikson (basisvertrouwen <> wantrouwen).

LEEFTIJD	STADIUM ERIKSON	VEREISTE VAN VERZORGERS
Eerste jaar	Basisvertrouwen vs. Wantrouwen	Responsiviteit
Tweede jaar	Autonomie vs. Schaamte / twijfel	Gepaste begeleiding en redelijke keuzes

Basisvertrouwen vs. wantrouwen → basisconflict eerste levensjaar

Freud geloofde dat het eerste levensjaar de orale fase was, waarin behoefte aan voeding en orale stimulaties cruciaal is.

Erikson was van mening dat een goed verloop van de ontwikkeling niet afhankelijk is van de hoeveelheid voeding of orale stimulatie, maar van de kwaliteit van het gedrag van de moeder tijdens die gebeurtenissen.

- Vertrouwen → Volgens kinderen met vertrouwen is de wereld goed en bevredigend. Daarom gaat het kind zich goed en vertrouwd voelen met het ontdekken van de wereld.
- Wantrouwen → Het kind kan niet rekenen op de zachtheid en het medelijden van anderen. Daarom beschermt het kind zichzelf door zich terug te trekken van mensen en andere dingen in haar omgeving.

Wanneer de eindbalans van de verzorging welwillend en liefdevol is, zal het basisconflict oplossen in de positieve pool.

Autonomie vs. schaamte en twijfel → basisconflict peuterleeftijd

Volgens Freud is het tweede levensjaar de anale fase waarin de instinctieve energieën / driften gericht zijn op de anale streek.

Volgens Erikson komen kinderen hier in een fase waar ze zelfstandiger willen zijn en meer dingen zelf willen doen. Wanneer de ouders de gepaste begeleiding geven en redelijke keuzes aanbieden, zal dat komen tot een positieve uitkomst. Wanneer ouders te veel of te weinig verwachten van hun kind, doen ze schaamte en twijfel ontstaan.

- ⇒ Conclusie: Basisvertrouwen en autonomie komen voort uit warme, gevoelige verzorging en redelijke verwachtingen voor impulscontrole. Als kinderen in hun eerste levensjaren te weinig vertrouwen ontwikkeld hebben in hun verzorgers en wanneer ze geen goed gevoel hebben van individualiteit, dan is er een basis gelegd voor latere aanpassingsproblemen.

Emotionele ontwikkeling

Emoties spelen een belangrijke rol in ontwikkelingen die Erikson belangrijk vond (vb.: relaties met verzorgers, verkennen van de omgeving, ontdekken van het zelf, ...). Emoties zijn een integraal deel van het dynamisch systeem van actie van kinderen. Ze zijn ook een deel van het systeem dat ontwikkeld en zo meer gevarieerd en complex wordt wanneer kinderen hun gedrag herschikken voor nieuwe doelen.

Omdat kinderen hun gevoelens niet kunnen beschrijven, is het moeilijk om te weten welke emoties ze precies voelen. Gelaatsuitdrukkingen vormen de beste manier om het te achterhalen.

Ontwikkeling van basisemoties

Basisemoties zijn universeel bij mensen, hebben een lange geschiedenis in de evolutie en kunnen rechtstreeks afgeleid worden uit gelaatsuitdrukkingen (vb.: geluk, belangstelling, verrassing, angst, woede, droefheid, afkeer). In het begin hebben baby's maar 2 "emoties" / globale toestanden: aantrekking tot aangename stimulatie en terugtrekken van onaangename stimulatie. Geleidelijk aan worden de emoties duidelijke, goed georganiseerde signalen door het "spiegelen" van ouders. Tegen het midden van het eerste levensjaar zijn emotionele uitdrukkingen goed georganiseerd en specifiek, waardoor ze ons veel informatie kunnen geven over de gevoelens van kinderen.

1) Geluk

Geluk speelt een rol in veel aspecten van de ontwikkeling. Het wordt eerst uitgedrukt in een gelukzalige glimlach en later door een uitbundige glimlach. Wanneer kinderen nieuwe vaardigheden onder de knie krijgen, gaan ze lachen. Dat wijst op de verheugdheden van de baby dat ze het cognitieve en motorische beheersen. Geluk verbindt ouders en hun baby met elkaar en bevordert de competentie van het kind.

Evolutie

- Glimlach
 - o Vanaf de geboorte
 - o Eerste weken: wanneer ze voldaan zijn, tijdens REM-slaap, als reactie op zachte aanrakingen en geluiden
 - o 6 – 10 weken: sociale glimlach uitgelokt door menselijk gelaat
 - o Hangt samen met de toename in de gevoeligheid voor visuele patronen
- Lach
 - o 3 – 4 maanden: reactie op actieve stimuli (vb.: spel → "ik ga je pakken")
 - o 8 – 10 maanden: lach wordt een opzettelijk sociaal signaal
 - o 10 – 12 maanden: verschillende vormen afhankelijk van de context
 - Brede glimlach naar ouders
 - Gereserveerde glimlach naar vreemden
 - Mond open tijdens spelletjes

2) Woede en droefheid

a. Woede

- 4 – 6 maanden: woede-uitdrukkingen nemen toe in frequentie en intensiteit
- Toename door:
 - o Cognitieve en motorische ontwikkeling: wanneer kinderen intentioneel gedrag kunnen vertonen, willen ze hun eigen reacties en het effect daarvan controleren
 - o Adaptief: kinderen kunnen beter identificeren wie hun speelgoedje heeft afgenomen of wie hen pijn deed → bescherming of obstakel overwinnen
 - o Ouders zijn gemotiveerd om het onbehagen te verminderen

b. Droefheid

- Komt minder frequent voor dan woede
- Soms is het een reactie op pijn of scheiding
- Vaker is het een reactie op de ernstig verstoorde communicatie met de verzorger (vb.: depressie bij verzorger)

Box: Depressie bij ouders en de ontwikkeling van de kinderen

8 – 10 % van de vrouwen leiden aan een chronische depressie. Het begin kan vaak niet vastgelegd worden. Ook mannen kunnen last hebben van dit probleem, maar dat komt minder vaak voor (3 – 5%).

Moederlijke depressie

Dit gaat vaak gecombineerd met een ongelukkig huwelijk en gezinsleven tijdens en na de zwangerschap. In de weken na de geboorte slapen baby's van moeders met een depressie niet goed, ze zijn minder aandachtig op hun omgeving en hebben meer stresshormonen. Hoe erger de depressie is, hoe slechter de relatie tussen de baby en de moeder zal zijn. Depressieve moeders hebben een negatiever beeld over hun kind dan andere moeders. Kinderen van depressieve ouders hebben vaak last van aanpassingsproblemen. Sommigen worden zelf depressief, anderen worden agressief en impulsief. Vaak hebben deze kinderen verminderde activiteit in de linkerhersenhalft en verhoogde activiteit in de rechterhersenhalft, wat kan leiden tot meer gedragsproblemen.

Vaderlijke depressie

Dit is een goede voorspeller voor gedragsproblemen van het kind. Dit gaat gepaard met meer conflicten tussen de vader en het kind wanneer het kind ouder wordt. Die kinderen groeien dan op met een zeer pessimistische visie (vb.: geen zelfvertrouwen, ouders en andere mensen als bedreigend zien,...). Dat zorgt er dan voor dat ze snel hun controle verliezen in moeilijke, stressvolle situaties.

Interventies

Een vroege behandeling is nodig om ervoor te zorgen dat de depressie de relatie tussen ouders en hun kind niet gaat beïnvloeden. Soms wordt er antidepressiva voorgeschreven, maar vaak kan therapie ook helpen. Wanneer de ouders negatief blijven t.o.v. hun kind, is een goede band met een andere verzorger nodig zodat het kind toch goed zal ontwikkelen.

3) Angst

- Angst neemt toe in de tweede helft van het eerste levensjaar.
- De meest frequente vorm is vreemdenangst: een uitdrukking tegenover onbekende volwassenen.
 - o afhankelijk van meerdere factoren: temperament van het kind, vroegere ervaringen met vreemden en de huidige situatie. Ook de soort interactie van de vreemde met de baby speelt een rol.
- Toename door:
 - o Cognitieve en motorische ontwikkeling
 - o Adaptief bij de verkenning van de omgeving
 - o Cultuur heeft een grote invloed
- Baby's gebruiken de bekende verzorger als veilige uitvalshaven om de omgeving te ontdekken en op wie ze kunnen terugvallen voor emotionele steun → conflict tussen toenadering en vermijding (evenwicht = gedrag van baby)

Het begrijpen van en het reageren op emoties van anderen

De emotionele uitdrukkingen van kinderen zijn sterk gebonden aan hun vermogen om te emotionele aanwijzingen van anderen te interpreteren.

- Eerste maanden
 - o kinderen stellen emoties van anderen vast en reageren erop d.m.v. emotionele besmetting (vb.: we voelen ons blij omdat we zien dat anderen zich blij voelen)
 - o kinderen leren emoties door operante conditionering (vb.: weten dat een lach zorgt voor een plezierige uitkomst)
 - 3 – 4 maanden
 - o Kinderen worden gevoelig voor de structuur en timing van face-to-face interacties (vb.: wanneer baby's lachen, verwachten ze dat volwassenen of anderen terug naar hen zullen lachen)
 - o Ze leren een groot aantal emotionele uitdrukkingen kennen
 - 5 maanden
 - o Kinderen zien gelaatsuitdrukkingen als georganiseerde patronen
 - o Ze kunnen ze emoties in de stem met de overeenkomstige gelaatsuitdrukking in verband brengen met elkaar
 - 8 – 10 maanden
 - o Kinderen gaan sociale bevestiging zoeken → informatie zoeken van een vertrouwd persoon in een onzekere situatie zodat het kind weet hoe hij/zij moet reageren
 - Hierdoor gaan kinderen leren reageren op alledaagse gebeurtenissen
 - Het laat peuters toe om hun reacties te vergelijken met de reacties van anderen (vb.: "ik eet graag koekjes dus iemand anders moet dat ook graag eten")
- ⇒ Kinderen gaan emotionele signalen gebruiken om richting te geven aan hun handelingen en om de interne toestanden van anderen af te leiden

De stem van een volwassene heeft meer effect dan een gelaatsuitdrukking alleen, want de stem bevat zowel verbale als emotionele informatie.

Opkomst van het zelfbewustzijn

Naast basisemoties, hebben mensen ook nog andere gevoelens van een hogere orde (vb.: schaamte, verlegenheid, schuld, jaloezie, trots). Door die emoties gaan we een beter of slechter zelfbeeld krijgen.

Deze emoties verschijnen rond 18 – 24 maanden, wanneer kinderen zichzelf bewust worden van het feit dat ze een afzonderlijk en uniek individu zijn. Kinderen hebben ook behoefte aan richtlijnen van volwassenen wanneer ze deze emoties voelen (vb.: “Amai jij kan ver gooien!” → richtlijn voor trots). Deze richtlijnen spelen een belangrijke rol in de prestaties en morele gedragingen van kinderen. De situaties waarin ouders deze emoties aanmoedigen, variëren van cultuur tot cultuur.

Begin van emotionele zelfregulering

Zelfregulering verwijst naar de strategieën die we gebruiken om onze emotionele toestand tot een comfortabel niveau te brengen zodat we onze doelen kunnen bereiken.

Zelfregulering vereist ook een vorm van bewuste controle. Dat is vrijwillig een dominante, maar minder gepaste emotionele reactie onderdrukken om een meer gepaste emotionele reactie te vertonen. Dit neemt geleidelijk aan toe door de ontwikkeling van de hersenschors en hulp van de ouders. Individuele verschillen worden al snel duidelijk en zijn belangrijk voor de aanpassing van het kind. Bewuste controle speelt ook een belangrijke rol bij temperament.

- Eerste maanden: kinderen hebben slechts een beperkt vermogen om hun emotionele toestanden te reguleren en zijn vooral afhankelijk van hun verzorgers.
- 2 – 4 maanden: verzorgers werken aan deze capaciteit door “face-to-face” spelletjes en door de aandacht te trekken naar bepaalde objecten
- 4 – 6 maanden: de vaardigheid om aandacht te verschuiven helpt kinderen om hun emoties te controleren
- Einde van het eerste jaar: kinderen kunnen kruipen en wandelen waardoor ze hun gevoelens kunnen reguleren door sommige situaties te benaderen en andere situaties te vermijden / ontlopen
- Einde van het tweede levensjaar: de woordenschat om over gevoelens te praten ontwikkelt zich zeer snel

Wanneer verzorgers de stressvolle ervaringen van hun kinderen niet reguleren, kan het zijn dat de hersenstructuren die instaan als buffer tegen stress niet zo goed gaan ontwikkelen. Dat gaat dan resulteren in angstige kinderen met een verminderde capaciteit om latere emoties te reguleren. De verzorgers dragen met andere woorden bij tot de stijl van de emotionele zelfregulering van het kind.

Ouders leren hun kinderen aan wat sociaal aanvaard is in het uitdrukken van hun gevoelens. Dit doen ze meer bij jongens dan bij meisjes. Hierbij worden de positieve emoties vaker geïmiteerd dan de negatieve emoties.

Er zijn natuurlijk ook verschillen van cultuur tot cultuur (vb.: bij collectivistische culturen is er minder emotionele expressie).

Temperament en ontwikkeling

Temperament zijn stabiele individuele verschillen in kwaliteit en intensiteit van reactiviteit en zelfregulering.

-
- Reactiviteit: snelheid en intensiteit van emotionele reacties, aandacht en het activiteitsniveau
 - Zelfregulering: veranderen van reactiviteit

De bekendste longitudinale studie over temperament is die van Thomas & Chess.

⇒ Resultaten

- Temperament kan de kans op psychologische problemen vergroten of kan het kind beschermen tegen de negatieve effecten van stress
- Opvoeding heeft invloed op temperament

Structuur van temperament

[Thomas & Chess: 9 dimensies](#)

DIMENSIE	OMSCHRIJVING
Activiteitsgraad	Verhouding tussen actieve en inactieve periodes
Ritmiek	Regelmatigheid van functies (vb.: slapen, honger,...)
Afleidbaarheid	Graad in welke mate omgevingsinvloeden het gedrag veranderen
Toenadering / terugtrekking	Reactie op een nieuw voorwerp, nieuwe persoon of nieuw eten
Aanpassingsvermogen	Hoe gemakkelijk / moeilijk het kind zich aanpast aan veranderingen in de omgeving
Aandacht en volharding	Hoeveelheid tijd een kind spendeert aan 1 activiteit
Intensiteit van reactie	Niveau van energie van de reactie
Drempel v. responsiviteit	Intensiteit van stimulatie die nodig is om een reactie uit te lokken
Kwaliteit van humeur	Verhouding tussen vriendelijk en onvriendelijk gedrag

[Rothbart](#)

DIMENSIE	OMSCHRIJVING
REACTIVITEIT	
Activiteitsgraad	Niveau van motorische activiteit
Aandacht en volharding	Duur van oriëntatie of interesse
Angstigheid	Behoedzaamheid en nood als reactie op nieuwe stimuli
Prikkelbaarheid	Uiting van woede, wenen en nood wanneer verlangens gefrustreerd zijn
Positieve invloed	Frequentie van expressie van blijdschap en plezier
ZELFREGULATIE	
Bewuste controle	Capaciteit om vrijwillig een dominante, reactieve reactie te onderdrukken om een meer aangepaste reactie toe te laten.

3 soorten kinderen

(1) Het gemakkelijk kind = 40%

- Komt als baby snel tot regelmatige gewoontes (routines)
- Is meestal opgewekt
- Past zich gemakkelijk aan aan nieuwe ervaringen

(2) Het moeilijk kind = 10%

- Is onregelmatig inzake dagelijkse gewoontes (routines)
- Reageert negaties en intens
- Past zich traag aan aan nieuwe ervaringen

(3) Het “slow-to-warm-up” kind = 15%

- Is niet actief
- Reageert matig en weinig intens op de omgeving
- Vaak in negatieve stemming
- Past zich traag aan aan nieuwe ervaringen

(4) Niet geclassificeerd = 35%

- Unieke combinatie van kenmerken van temperament

⇒ Problemen komen vooral voor bij moeilijke kinderen. Zij vertonen vaak angstig, teruggetrokken gedrag en agressief gedrag in de vroege kindertijd. Er zijn ook problemen bij de “slow-to-warm-up” kinderen, maar in mindere mate. Zij vertonen overdreven angstig en traag gedrag op school en in een groep van leeftijdsgenoten.

Temperament meten

- Interviews met / vragenlijsten voor ouders
 - Nadeel → ouders zijn vaak vooringenomen en subjectief
 - Voordeel → correleren wel met gedragsobservaties / zinvol voor informatie over hoe ouders hun kind zien en hoe ze reageren op hun kind
- Gedragsbeoordelingen door mensen die het kind kennen (vb.: kinderdokters, leraren,...)
- Rechtstreekse observatie
 - Thuis
 - Voordeel → geen subjectiviteit van ouders
 - Nadeel → het is moeilijk om gedrag te meten dat zelden voorkomt maar toch belangrijk is (vb.: reactie op frustratie)
 - Laboratorium
 - Voordeel → geen subjectiviteit van ouders + meer controle en fysiologische waarnemingen
 - Nadeel → vreesachtige kinderen die opzettelijk bepaalde situaties vermijden thuis, kunnen hier snel van streek geraken zodat ze de sessie niet kunnen afmaken

Box: Ontwikkeling van verlegenheid en socialiteit

Kagan had een laboratorium waarin hij de reacties van baby's observeerde t.o.v. nieuwe ervaringen. Hij vond dat ongeveer 20% van 4-jarige baby's snel overstuur waren door nieuwe ervaringen en 40% vond het aangenaam. 20-30% behield die eigenschap wanneer ze ouder werden. Biologische achtergrond en opvoeding spelen een rol in de stabiliteit en verandering van temperament.

Psychosociale correlaties van verlegenheid en socialiteit

Kagan gelooft dat individuele verschillen in arousal van de amygdala de oorzaak zijn van deze tegengestelde temperamenten. Verlegen kinderen reageren negatief op nieuwe stimuli en gaan zich sneller terugtrekken. Sociale kinderen daarentegen reageren positief en zoeken toenadering tot nieuwe stimuli. Verlegen kinderen hebben ook een hogere hartslag, meer speeksel, meer stresshormonen en stresssymptomen (vb.: wijdere pupillen, hogere bloeddruk, ...) dan sociale kinderen. Verlegen kinderen hebben ook een hogere hersenactiviteit in de rechterhersenhalft en sociale kinderen in de linkerhersenhalft.

Opvoeding van kinderen

Een warme, steungevende opvoeding vermindert de negatieve reacties van verlegen kinderen. En wanneer de ouders beschermend zijn t.o.v. hun kinderen, zullen die kinderen hun angst voor nieuwe dingen te ontdekken moeilijk overwinnen. Wanneer die remming blijft aanhouden, is de kans op zeer angstig gedrag, een laag zelfbeeld en eenzaamheid groot.

Stabiliteit van temperament

Het begrip "temperament" impliceert stabiliteit. Vele studies geven steun aan het idee van stabiliteit op lange termijn. Maar temperament is meestal laag tot matig.

De grootste reden hiervoor is dat temperament zich ontwikkelt met de leeftijd (vb.: de betekenis van het activiteitsniveau verandert → een actieve baby heeft de neiging om heel opgewonden en oncomfortabel te zijn. Wanneer kinderen op zichzelf beginnen te bewegen, is het omgekeerde waar. Een actieve kruiper is meestal alert en geïnteresseerd in het exploreren van de omgeving, terwijl een inactieve baby angstig en teruggetrokken zal reageren).

Daardoor zijn predicties op lange termijn pas mogelijk vanaf het 2de levensjaar en later. Het is ook zo dat het temperament van kinderen zelden verandert van het ene extreme naar het andere. Peuters met angstige, negatieve en irriterende temperamenten die een rustige, steungevende opvoeding krijgen, zijn beter in het besturen van hun reactiviteit. Ze zijn meer geneigd om hun moeilijkheden gedurende de vroege schooltijd te doen dalen.

Er zijn veel factoren die een rol spelen bij stabiliteit: de ontwikkeling van biologische systemen, bewuste controle, opvoedingservaringen.

Genetische invloeden

Het begrip "temperament" impliceert een genetische basis voor individuele verschillen in persoonlijkheid. Uit onderzoek blijft dat eeniige tweelingen meer op elkaar lijken dan twee-eige

tweelingen qua temperament en persoonlijkheid en dat slechts 50% van individuele verschillen terug te voeren zijn op genetische verschillen.

- Etnische verschillen → Aziatische baby's zijn minder actief, minder irriteerbaar, maken minder geluid en zijn gemakkelijker te troosten dan blanke baby's.
- Geslachtsverschillen → jongens zijn actiever en durven meer, meisjes zijn angstiger en meer terughoudend.

Hoe dan ook, genetische invloeden variëren per temperamentstrek en per leeftijd van elk individu (vb.: erfelijkheid is sterker voor uiting van negatieve emoties dan van positieve emoties en de rol van erfelijkheid speelt vooral een grote rol in de kindertijd en minder op latere leeftijd wanneer het temperament stabiel is).

Omgevingsinvloeden

Ook de omgeving heeft een grote invloed op temperament (vb.: aanhoudende voedings- en emotionele problemen zorgt voor een negatiever temperament).

- Etnische verschillen → sommige verschillen in temperament worden aangemoedigd door culturele overtuigingen en culturele praktijken (vb.: verzorgend gedrag van moeders → Aziatische moeders vinden dat hun kinderen leren door afhankelijk te zijn van de moeder, terwijl blanke moeders meer voorstanders zijn van autonomie).
- Geslachtsverschillen → binnen de 24 uren na de geboorte is er al sprake van verschillende verzorging / opvoeding. Ouders ontvangen jongens en meisjes anders (vb.: Zonen worden aangemoedigd om actief te zijn en dochters worden meer aangemoedigd om hulp en fysieke nabijheid te zoeken).

Opvallend is dat ouders zoeken naar verschillen in persoonlijkheid en ze gaan die verschillen tussen hun kinderen beklemtonen door te vergelijken. Bij een-eiige tweelingen zien ouders minder gelijkenis dan de observatoren en bij twee-eiige tweelingen zien de ouders het verschil, terwijl de observatoren de gelijkenissen zien. Ook is het zo dat hoe minder tweelingen in contact komen met elkaar, hoe meer ze gaan verschillen. Buiten de ervaringen met hun familie, hebben ze andere ervaringen op school (vb.: leerkrachten, leeftijdsgenoten,...) en in andere situaties.

⇒ Conclusie: er is een complexe interactie tussen genetica en omgeving.

Goodness-of-fit model (Thomas & Chess)

Dit is het model dat verklaart hoe temperament en omgeving samen tot gunstige resultaten kunnen leiden. Men richt een opvoedingsomgeving op waarin het temperament van elk kind erkend wordt en tegelijk meer aangepast functioneren aangemoedigd wordt. Moeilijke kinderen ervaren vaak een opvoeding die niet goed past bij hun aanleg, waardoor ze vaker het risico lopen op aanpassingsproblemen.

Effectieve opvoeding wordt gerealiseerd door warmte, redelijke verwachtingen en geduld. Dit hangt af van de levensomstandigheden. (vb.: In Rusland is de nationale economie niet al te best. Daardoor zijn er financiële zorgen en langere werkuren waardoor er weinig tijd is voor beschermende

opvoeding. Hierdoor zijn de kindjes emotioneel negatiever, angstiger en van streek wanneer ze gefrustreerd zijn).

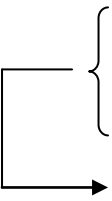
Ook culturele waarden hebben een invloed op de fit tussen opvoeding en het temperament van het kind (vb.: schuchter zijn → in het Westen is dat sociale incompetentie, maar in China is dat grote sociale maturiteit).

Een goede overeenkomst wordt best zo snel mogelijk gevonden! Wanneer ouders stimulerend zijn bevordert dit de exploratie bij minder actieve baby's en vermindert dit de exploratie bij erg actieve baby's.

Ontwikkeling van gehechtheid

Gehechtheid is de sterke, affectieve band die we hebben met bijzondere mensen in ons leven. Deze band zorgt ervoor dat we plezier en vreugde beleven als we met hen omgaan en dat we getroost worden door hun nabijheid in tijden van stress. Freud was van mening dat de emotionele band tussen kind en moeder de basis is voor alle latere relaties. Later onderzoek heeft aangetoond dat latere ontwikkeling niet alleen door vroege gehechtheid beïnvloed wordt, maar ook door de latere kwaliteit van de band tussen ouder en kind.

Oudere theorieën:

-
- Psychoanalyse → voeding is de primaire context waarin deze band wordt uitgebouwd
 - Behaviorisme → tijdens de voeding ontwikkelt de baby een voorkeur voor aanrakingen door de moeder

→ Deze theorieën kloppen niet, want in een experiment met baby aapjes werd er aangetoond dat ze een “zachte moeder” verkiezen boven een “draadmoeder”, onafhankelijk van voeding.

De ethologische theorie van gehechtheid → John Bowlby

Deze theorie erkent de emotionele band van de baby met de verzorgingsfiguur als een gedrag dat in de evolutie naar voor is gekomen en overleving bevordert. Het is momenteel de meest aanvaarde theorie over gehechtheid. Bowlby geloofde dat aangeboren gedragingen (vb.: lachen, brabbelen, huilen,...) van het kind signalen zijn die de verzorger ertoe aanzetten om met de baby om te gaan en voor de baby te zorgen. Gehechtheid ontwikkelt zich geleidelijk aan in 4 fasen.

1) Nog geen gehechtheid

Deze fase loopt van de geboorte tot 6 weken. De aangeboren signalen brengen de baby in contact met andere mensen, die hen gerust stellen. Ze herkennen de geur en de stem van de moeder. Er is echter nog geen sprake van gehechtheid, want ze merken geen verschil tussen een bekend persoon en een vreemde.

2) Beginnende gehechtheid

Deze fase loopt van 6 weken tot 6 – 8 maanden. Kinderen gaan anders reageren t.o.v. een vertrouwd persoon dan t.o.v. een vreemde (= begin van differentiële reactie). Ze ontwikkelen een soort basisvertrouwen, maar protesteren nog steeds niet wanneer ze gescheiden worden van de moeder.

3) Duidelijke gehechtheid

Deze fase loopt van 6 – 8 maanden tot 18 maanden – 2 jaar. De gehechtheid aan de vertrouwde verzorger is nu duidelijk aanwezig. Kinderen vertonen nu scheidingsangst. Dat is de angst om gescheiden te worden van de volwassene waar ze op vertrouwen. Het is wel afhankelijk van het temperament van de baby en van de situatie. De baby wil de aanwezigheid van de verzorger bestendigen (vb.: door de verzorger te volgen en op de schoot te klimmen). De vertrouwde verzorger wordt gezien als veilige uitvalsbasis, d.w.z. dat de verzorger het punt is van waaruit de omgeving verkend wordt en waar men naar kan terugkeren voor emotionele steun.

4) Ontstaan van wederkerige relatie

Deze fase loopt vanaf 18 maanden – 2 jaar. Het protest om gescheiden te worden van de vertrouwde verzorger neemt toe. Kinderen beginnen te onderhandelen met de verzorger door gebruik te maken van verzoeken en overtuiging om andere doelen te bereiken.

- ⇒ Door hun ervaringen in deze 4 fasen, ontwikkelen kinderen een intern werkmodel. Dat is het geheel van verwachtingen over beschikbaarheid van gehechtheidfiguren en de kans dat ze hulp zullen bieden in stressmomenten. Dit is het model voor alle latere intieme relaties.

Gehechtheid meten

Een eerste en veel gebruikte techniek om de kwaliteit van gehechtheid te meten tussen 1 en 2 jaar is de “Vreemde situatie”. Mary Ainsworth ging er vanuit dat veilige gehechte kinderen hun ouder als veilige uitvalsbasis gebruiken om de onbekende speelkamer te verkennen en dat wanneer de ouder de kamer verlaat de onbekende volwassene minder troost gaat bieden. Daarom ging er veel aandacht naar de scheiding van en de hereniging met de ouder.

Gebeurtenis	Geobserveerd gehechtheidsgedrag
1) Introductie in speelkamer	
2) Ouder zit neer en kind speelt	Ouder als veilige uitvalsbasis
3) Vreemde komt binnen, zit neer, praat met ouder	Reactie op onbekende volwassene
4) Ouder gaat buiten, vreemde troost kind	Scheidingsangst
5) Ouder komt weer binnen, vreemde gaat weg	Reactie op reünie
6) Ouder verlaat de kamer → kind alleen	Scheidingsangst
7) Vreemde komt binnen en probeert te troosten	Mogelijkheid om getroost te worden door vreemde
8) Ouder komt binnen, wekt belangstelling speelgoed	Reactie op reünie

- ⇒ Er zijn 4 patronen van gehechtheid

1) Veilige gehechtheid (60%)

Deze kinderen gebruiken hun ouders als veilige uitvalsbasis. Wanneer ze van hun gescheiden worden kunnen ze al dan niet wenen. Wanneer ze herenigd worden met hun ouders, zoeken ze actief contact en stoppen ze met wenen.

2) Vermijdende gehechtheid (15%)

Deze kinderen lijken niet responsief t.o.v. hun ouder wanneer deze aanwezig is. Bij scheiding is er meestal geen distress en ze reageren ongeveer hetzelfde op een vreemde als op hun ouder. Bij hereniging vermijden ze hun ouder of zoeken ze heel traag contact. Wanneer ze opgepakt worden, houden ze hun ouder niet vast.

3) Afwerende gehechtheid (10%)

Voor de scheiding, zoeken deze kinderen de nabijheid van hun ouder en gaan ze weinig exploreren. Bij separatie gaan deze kinderen natuurlijk huilen en wanneer ze herenigd worden vertonen ze woede en verzet. Soms leidt dat zelfs tot duwen en slaan van hun ouder. Wanneer ze opgepakt worden, blijven ze huilen en zijn ze moeilijk te troosten.

4) Gedesorganiseerde / gedesorienteerde gehechtheid

Dit patroon vertoont de grootste onveiligheid. Bij hereniging vertonen ze een hele reeks verwarde, tegenstrijdige gedragingen (vb.: blik afwenden, vlakke depressieve emoties, bevroren houdingen,...).

Een alternatieve methode om gehechtheid te meten is "Attachment Q-sort". Het wordt gebruikt voor kinderen van 1 – 4 jaar en steunt op thuisobservaties. De ouders of een observator plaatsen 90 eigenschappen in 9 categorieën van "wel toepasselijk" tot "niet toepasselijk" en dan wordt er een score berekend. Het nadeel is dat het tijdrovend is en dat er geen patronen zijn van onveilige gehechtheid. Het voordeel is dat men zo een beter beeld krijgt van de alledaagse relatie tussen ouders en kind. Voor observatoren is de overeenkomst met de "Vreemde situatie" goed, maar voor ouders is deze zwak, vooral bij onveilige gehechtheid. Ouders hebben hier moeite om het gehechtheidsgedrag van hun kinderen accuraat te rapporteren.

Stabiliteit van gehechtheid

De kwaliteit van gehechtheid is meestal veilig en stabiel voor baby's uit de "midden-SES" in gunstige levensomstandigheden. Kinderen die overgaan van onveilige gehechtheid naar veilige gehechtheid komen meestal voor bij moeders die goed aangepast zijn en die positieve relaties hebben met vrienden en familie. Gezinnen met een lage SES ondervinden vaak veel stress en weinig steun. Gehechtheid gaat hier meestal van veilig naar onveilig of van de ene vorm van onveilig naar een andere vorm van onveilig.

- ⇒ Conclusie: veilig gehechte baby's behouden hun "positie" vaker en gemakkelijker dan onveilig gehechte baby's.
- ⇒ Uitzondering: gedesorganiseerde baby's hun gehechtheid is ook zeer stabiel. Ze ervaren vaak extreem negatieve ervaringen met hun verzorgers waardoor de negatieve gevoelens t.o.v. hun ouders blijft bestaan.

Culturele verschillen

Crosscultureel onderzoek toont aan dat gehechtheidpatronen anders geïnterpreteerd moeten worden in verschillende culturen.

- Duitse ouders moedigen hun kinderen aan tot onafhankelijkheid en vermijdende gehechtheid komt vaak voor.
- Bij Dogon mensen van Mali komt vermijdende gehechtheid niet voor. Deze moeders blijven beschikbaar en ze houden hun baby's dichtbij zodat ze snel kunnen reageren op distress en honger.
- Bij Japanse ouders komt vermijdende gehechtheid ook maar zelden voor. Vaker is er sprake van afwerende gehechtheid. Japanse ouders laten hun kinderen zelden alleen bij vreemden.

Toch komt veilige gehechtheid het meeste voor in alle culturen.

Factoren die invloed hebben op veilige gehechtheid

1) Mogelijkheid tot gehechtheid

Er is geen mogelijkheid tot gehechtheid bij kinderen die opgenomen worden in een instelling. De oorzaak hiervan is dat ze nooit een band hebben kunnen vormen met één of enkele volwassene(n). emotionele problemen, gewichtsverlies, huilen, slaapproblemen en terugtrekkend gedrag kunnen de gevolgen zijn.

Indien deze kinderen later geadopteerd worden, kunnen ze wel een goede band opbouwen met de adoptieouders. De eerste gehechtheid ontstaat dan pas op 4 – 6 jaar. Maar dan zijn er ook nog emotionele en sociale problemen (vb.: weinig vrienden).

⇒ Conclusie: een volledig normale ontwikkeling van gehechtheid hangt mogelijk af van het kunnen vormen van een nauwe band met verzorgers in het eerste levensjaren.

2) Kwaliteit van opvoeding

Sensitieve opvoeding vertoont een matige samenhang met veilige gehechtheid in verschillende culturen en SES-groepen. Dat is het snel, consistent en op de juiste manier omgaan met baby's en ze zacht en vol zorg vasthouden. In tegenstelling tot veilig gehechte kinderen, hebben onveilig gehechte kinderen ouders die niet houden van fysiek contact, die onhandig omgaan met de baby en zich routinematig gedragen.

Interactiesynchronie is een nauwkeurig afgestelde “emotionele dans” waarbij de verzorger reageert op de signalen van het kind op een goed getimede, ritmische en gepaste manier. Beide partners stellen ook hun emotionele toestanden op elkaar af, vooral te positieve. Deze speciale vorm van communicatie onderscheidt veilig gehechte baby's van onveilig gehechte baby's.

Elke cultuur heeft een ander beeld van gevoeligheid t.o.v. hun kinderen. De Gusii (Kenia) knuffelen of spelen zelden met hun kinderen, maar ze reageren heel goed op de behoeften van hun baby. Hierdoor is er toch sprake van veilige gehechtheid, want de veiligheid is afhankelijk van de attentieve verzorging en niet van de interactie.

Vermijdende kinderen krijgen vaak een overstimulerende of intrusieve opvoeding. Het vermijdend gedrag is vaak een poging om daaraan te ontsnappen. Bij **afwerende** kinderen is er gebrek aan betrokkenheid door een inconsistente opvoeding. Dat wil zeggen dat hun verzorgers niet reageren op hun signalen en dat ze hun exploratie onderbreken. Hierdoor is het kind overafhankelijk of

woedend door het gebrek aan betrokkenheid bij de moeder. Bij **gedesorganiseerde** kinderen is er vaak sprake van mishandeling, maar dat komt voor bij elke onveilige vorm. Vaak hebben deze kinderen ook depressieve moeders.

⇒ Conclusie: wanneer de opvoeding erg inadequaat is, dan is dit een goede voorspeller van verstoorde gehechtheid.

3) Karaktereigenschappen van het kind

Vroeggeboorten, geboortecomplicaties en ziektes bij pasgeborenen hangen samen met onveilige gehechtheid bij armoedegezinnen onder stress. Maar risicobaby's waarvan de ouders genoeg tijd en geduld hebben om voor hun baby te zorgen, kunnen toch nog veilig gehecht gedrag vertonen.

Baby's met een emotioneel reacties en moeilijk temperament ontwikkelen vaker onveilige gehechtheid. Maar ook opvoeding speelt hierbij een rol. Uiteindelijk heeft temperament geen duidelijke samenhang met de kwaliteit van gehechtheid. Als gehechtheid zou samenhangen met temperament, verwachten we dat gehechtheid ook erfelijk is, maar dat is helemaal niet zo.

⇒ Conclusie: veel kenmerken van het kind kunnen leiden tot veilige gehechtheid, zolang de verzorger maar sensitief is en de opvoeding aanpast aan de behoeften van het kind.

4) Omstandigheden in de familie

Stress en instabiliteit (vb.: werkverlies, scheiding, ...) in het gezin leidt tot onveilige gehechtheid. Sociale steun vermindert stress en bevordert veilige gehechtheid, dus dit is een goede oplossing.

Ouders brengen hun eigen gehechtheidervaringen in de familiecontext en van daaruit construeren ze interne werkmodellen die ze toepassen om de band met hun baby te verwezenlijken. Ouders die objectiviteit en evenwicht vertonen in hun beschrijving van hun eigen ervaringen in hun kindertijd hebben veilig gehechte baby's. Ouders die deze ervaringen onbelangrijk vinden of deze beschrijven op een woedende of verwarrende manier, hebben onveilig gehechte baby's. Ouders van gedesorganiseerde baby's uiten vaak zeer negatieve gevoelens over hun vroegere gehechtheid en ze zien hun eigen als "slecht" en ze denken dat ze het verdienen om niet goed behandeld te worden.

Interne werkmodellen zijn gereconstrueerde herinneringen. Ze zijn dus beïnvloed door vele factoren doorheen de levensloop (vb.: huidige levenstevredenheid, persoonlijkheid,...). Longitudinaal onderzoek toont aan dat negatieve levenservaringen de band tussen eigen veilige gehechtheid en het veilig intern werkmodel kan verzwakken. En onveilig gehechte kinderen worden volwassenen met onveilige interne werkmodellen en familiecrisissen.

⇒ Conclusie: onze vroege opvoeding voorspelt niet of we gevoelige of ongevoelige ouders worden. De manier waarop we onze eigen kindertijd zien, is veel meer beïnvloed door hoe we onze kinderen grootbrengen, dan de werkelijke geschiedenis van de verzorging die we zelf gekregen hebben.

Box: Bedreigt kinderzorg de veiligheid van gehechtheid en de latere aanpassing?

Onderzoek suggereert dat kinderen die voor de leeftijd van 12 maanden in full-time kinderzorg geplaatst worden, sneller een onveilig gehechtheidspatroon zullen vertonen.

Kwaliteit van gehechtheid

In studies van de VS werd er gevonden dat het aantal onveilig gehechte baby's groter is bij kinderen die niet in kinderzorg geplaatst worden. Maar niet alle onderzoekers vinden deze resultaten. De band tussen kinderzorg en emotioneel welzijn is afhankelijk van ervaringen in de familie en in kinderzorg.

Familieomstandigheden

Voor veel werkende vrouwen is het stresserend om 2 full-time jobs, hun werk en het moederschap, te hebben. Veel moeders zijn vermoeid en gestresseerd omdat ze weinig hulp krijgen van de vader. De kans bestaat dat die moeders dan minder gevoelig gaan reageren t.o.v. hun kind en dat kan leiden tot onveilige gehechtheid. Andere ouders waarderen en moedigen de onafhankelijkheid van hun kind aan of hun kinderen kunne onverschillig reageren op de "Vreemde situatie" omdat ze het gewoon zijn gescheiden te worden van hun ouders.

Kwaliteit van kinderzorg

Lange periodes in een lage kwaliteit van kinderzorg kan bijdragen tot een hoger aantal onveilig gehechte kinderen. Maar het is niet kinderzorg alleen dat bijdraagt tot hogere kansen op onveilige gehechtheid, het is eerder de samenhang van kinderzorg en de opvoeding.

3-jarige kinderen van een hogere kwaliteit van kinderzorg hadden betere sociale vaardigheden. Maar op de leeftijd van 4,5 – 5 jaar, vertoonden deze kinderen meer gedragsproblemen. Dit wil niet zeggen dat kinderzorg voor gedragsproblemen zorgt, maar eerder een lange blootstelling aan onvoldoende opvoeding.

In Australië vertonen kinderen die in een hoge kwaliteit van kinderzorg zitten een hoger aantal veilig gehechte kinderen, dan kinderen die verzorgd worden door een familielid, vrienden of een babysit. En in Canada is het aangetoond dat tijd spenderen in een kinderzorg van hoge kwaliteit zorgt voor minder gedragsproblemen.

Toch kan het zijn dat sommige kinderen gestresseerd geraken door lange uren door te brengen in kinderzorg. Deze kinderen hebben dan meer speekselafscheiding van het stresshormoon cortisol.

Conclusie

Onderzoekers suggereren dat sommige kinderen het risico lopen op onveilige gehechtheid en aanpassingsproblemen door inadequate kinderzorg, lange uren in kinderzorg en de stress van de moeder. Maar het is ongepast om deze bevindingen te gebruiken om te zorgen voor een vermindering van kinderzorg. Het is eerder nuttig om het aantal kinderzorg van goede kwaliteit te vermeerderen en om te pleiten voor betaald verlof zodat ouders meer tijd kunnen doorbrengen met hun kinderen. Wanneer de band tussen verzorgers en kind goed is, de groep niet te groot is en de verzorger opleiding heeft gekregen over hoe hij/zij moet omgaan met het kind, is de interactie positief en zal de ontwikkeling ook positiever verlopen.

Meervoudige gehechtheid

Volgens Bowlby hechten kinderen zich aan 1 persoon, meestal de moeder, vooral wanneer ze gestresseerd zijn. Deze neiging neemt af in het 2de levensjaar.

1) Vaders

Een sensitieve verzorging door de vader voorspelt veilige gehechtheid. De interactie tussen moeder – kind en vader – kind is ook verschillend. Moeders gaan zich meer bezighouden met de lichamelijke verzorging en vaders gaan meer spelen. Moeders en vaders spelen ook anders met hun baby. De moeders voorzien hun baby vaak van speelgoed en spelen conventionele spelletjes, terwijl de vader meer fysieke spelletjes speelt. Hierdoor leren de kinderen om om te gaan met nieuwe situaties (vb.: spelen met leeftijdsgenoot).

Het beeld van “moeder als verzorger, vader als speelkameraad” is veranderd in sommige gezinnen doordat er meer vrouwen gaan werken. Vaders die erg betrokken zijn bij de opvoeding van hun kinderen, zijn minder stereotiep in de opvatting van geslachtsrollen, hebben een sympathieke en vriendelijke persoonlijkheid en ze zien het ouderschap als een verrijkende ervaring. Een warme, voldoeninggevende huwelijksrelatie ondersteunt de betrokkenheid op kinderen en is vooral belangrijk voor vaders.

2) Broers en zussen

80% van de Amerikaanse kinderen heeft minstens 1 broer of zus. Vaak is de geboorte van een jongere broer of zus een moeilijke ervaring, omdat het ouder kind dan beseft dat hij/zij de aandacht van de ouders zal moeten delen. Maar er zijn ook positieve reacties, want oudere kinderen tonen affectie en bezorgdheid voor hun kleinere broer/zus.

Veilige gehechtheid en warmte t.o.v. de kinderen hangt samen met een positieve interactie tussen broers/zussen, terwijl afstandelijkheid samenhangt met wrijvingen tussen broers/zussen. Ook een goed huwelijk zorgt voor een betere capaciteit om zich aan te passen en om beter om te gaan met jaloezie en conflictsituaties.

Speciale momenten voorzien met het oudste kind draagt bij tot een harmonische relatie tussen broers en zussen.

SUGGESTIE	BESCHRIJVING
Breng extra tijd door met het ouder kind	Om te voorkomen dat het ouder kind zich benadeeld voelt, moeten ouders meer tijd doorbrengen met hem/haar. Vaders kunnen hier heel hulpvol zijn door tijd door te brengen met de jongere baby zodat de moeder tijd kan doorbrengen met het ouder kind.
Pak verkeerd gedrag aan met geduld	Reageer geduldig op het stout gedrag en het zoeken van aandacht van het ouder kind. Deze acties zijn maar tijdelijk. Men moet hem/haar de kans geven om zich goed te voelen dat ze ouder zijn dan de baby (vb.: helpen met baby te wassen, eten te geven, aan te kleden,...).
Discussieer over de behoeften van het kind	Door ervoor te zorgen dat het ouder kind de handelingen van de baby begrijpt, promoten ze vriendelijk gedrag.

Box: De rol van vaderlijke warmte in de ontwikkeling

Onderzoek in verschillende culturen toont aan dat vaderlijke warmte een grote bijdrage heeft voor de positieve ontwikkeling van het kind. De affectieve betrokkenheid van de vader voorspelt cognitieve, sociale en emotionele competentie, net zoals die van de moeder, maar soms is het van de vader sterker. In Westerse culturen beschermt vaderlijke warmte hun kinderen tegen veel moeilijkheden (vb.: emotionele en gedragsproblemen).

De speelintensiteit van de vader voorspelt een veilige gehechtheidrelatie tussen vader en kind in de kindertijd en adolescentie. Door spel brengen de vaders een soort vertrouwen over naar hun jonge kinderen en dat kan hun capaciteit om latere uitdagingen gemakkelijker te overwinnen versterken.

Welke factoren promoten vaderlijke warmte?

- De hoeveelheid tijd de vader doorbrengt met het kind
Vb.: Aka vaders in Afrika zijn meer dan een halve dag binnen handbereik voor hun kind. De band tussen man en vrouw is er zeer coöperatief en intiem. Hoe meer tijd man en vrouw samen spenderen, hoe liever de vader zijn kind zal zien.
- Expressie van zorg en affectie

Gehechtheid en latere ontwikkeling

Veilige gehechtheid hangt samen met positieve uitkomsten in de kleuterschool en in het lager onderwijs. De ontwikkeling van deze kinderen verloopt beter dan bij onveilig gehechte kinderen.

- Veilig gehechte kinderen hebben een hogere zelfwaardering en meer sociale contacten. Ze werken goed samen en zijn populair.
- Vermijdend gehechte kinderen zijn geïsoleerd en hebben weinig contacten.
- Gedesorganiseerd gehechte kinderen hebben een storend en moeilijk gedrag.
- Afwerend gehechte kinderen worden gekenmerkt door een grote vijandigheid en agressie.

Er zijn echter nog geen causale verbanden aangetoond. Mogelijk is de continuïteit van de opvoeding bepalend voor het feit of veilige gehechtheid verbonden zal zijn met de latere ontwikkeling. De effecten van vroegere veilige gehechtheid zijn voorwaardelijk ook een rol van veerkracht.

Een veilige gehechtheid in de kindertijd zet de relatie tussen ouder en kind op een positief pad. De effecten van vroegere gehechtheid zijn conditioneel (= afhankelijk van de kwaliteit van de baby's toekomstige relaties). Een kind dat een tedere verzorging krijgt in de kindertijd, maar geen medelevende banden heeft in zijn/haar later leven, loopt ook het risico op problemen. Daarentegen toont een kind waarbij de ouderlijke verzorging verbetert of wie andere compenserende banden heeft buiten de directe familie vaker veerkracht, of herstelling van moeilijkheden.

- ⇒ Conclusie: er zijn dus veel factoren die een rol spelen bij gehechtheid en het valt enkel te begrijpen binnen de ecologische systeembenadering.

Ontwikkeling van het zelf

Zelfbewustzijn

1) Het begin van zelfbewustzijn

Bij de geboorte voelen baby's dat ze fysiek gedistantieerd zijn van hun omgeving. Hun capaciteit voor inter-modale perceptie is het begin van zelfbewustzijn.

Vanaf de eerste maanden kunnen kinderen hun eigen visueel beeld onderscheiden van dat van andere stimuli, ook al is het zelfbewustzijn nog maar heel beperkt.

In een onderzoek kregen baby's 2 video's te zien: (1) hun trappende beentjes vanuit hun perspectief en (2) hun trappende beentjes vanuit het perspectief van de observator. De baby's gaan hier langer kijken naar het perspectief van de observator omdat ze dat niet gewoon zijn.

Vanaf 4 maanden kijken en lachen ze meer naar videobeelden van anderen dan naar videobeelden van hun eigen. Dit toont aan dat ze andere personen behandelen als een sociale partner.

2) Zelfherkenning

Gedurende het tweede jaar gaan kinderen zichzelf herkennen als een fysiek en uniek wezen (vb.: de moeder tekent een rode stip op de neus van het kindje. Eerst raken de kinderen de spiegel aan alsof de stip niets met hen te maken had. Toen het kindje 15 maanden oud was, wreef het de stip van de neus. Dit wijst erop dat het kind zich bewust was van zijn/haar uniek bestaan).

Rond 2 jaar gaan kinderen zichzelf herkennen op foto's en rond 3 jaar herkennen de meesten hun eigen schaduw.

Zelfbewustzijn gaat zich ontwikkelen als de kinderen zich steeds meer gaan realiseren dat hun eigen acties ervoor zorgen dat objecten en personen gaan reageren op voorspelbare manieren. Ouders die hun kinderen aanmoedigen om te exploreren en die reageren op de signalen van hun kinderen, hebben baby's die verder staan inzake ontwikkeling van het zelf.

Wanneer kinderen handelen in hun omgeving, vinden ze effecten die hen helpen om zichzelf, andere mensen en andere dingen beter te begrijpen.

3) Zelfbewustzijn en vroege emotionele en sociale ontwikkeling

Zelfbewustzijn wordt al snel een centraal deel van het emotionele en sociale leven van het kind. Het kind wordt verlegen en doet de eerste pogingen om het perspectief van anderen te begrijpen. Kleuters beginnen empathie te vertonen. Dat is het vermogen om de emotionele toestand van iemand anders te begrijpen en om mee te voelen met die persoon of om emotioneel gelijkaardig te reageren.

Langs de andere kant worden kleuters zich ook meer bewust van hoe ze anderen van streek kunnen maken.

Zelfcategorisatie

Tegen het einde van het 2de levensjaar wordt de taal belangrijk voor zelfontwikkeling. Het geeft kinderen de kans om zichzelf beter uit te drukken.

Tussen 18 en 30 maanden ontwikkelen kinderen een “categorische zelf”. Ze gaan zichzelf en anderen dan opdelen in verschillende categorieën (vb.: geslacht, leeftijd, eigenschappen,...). Ze gebruiken deze categorieën om hun eigen gedrag te organiseren.

Zelfcontrole

Zelfcontrole is het vermogen om weerstand te bieden aan impulsen, om zich fatsoenlijk te gedragen en om negatieve emoties te kunnen beheersen.

Tussen de 12 en 18 maanden zijn peuters voor het eerst in staat om te **gehoorzamen**. Dat is het begrijpen van en het gehoorzamen aan wensen en normen van verzorgingsfiguren. Soms bevestigen peuters hun autonomie door niet te gehoorzamen. Een warme en sensitieve verzorging doet gehoorzaamheid toenemen.

Vaak wordt zelfcontrole onderzocht door gebruik te maken van de methode “**uitstel van bevrediging**”.

- Kinderen tussen 1,5 en 3 jaar tonen een toenemende capaciteit om te wachten met eten, een cadeautje te openen of om te spelen met een bepaald speelgoedje.
- Kinderen die voorop lopen op hun ontwikkeling van taal en aandacht zijn hier beter in.
- Sommige kinderen gebruiken verbale en andere aandachtafleidende technieken om zich zo te weerhouden om iets te doen dat niet mag.
- Kinderen die ouderlijke warmte ondervinden en aanmoediging krijgen, hebben een voorsprong in zelfcontrole.

Wanneer kinderen beter worden in zelfcontrole, gaan ouders hun regels uitbreiden waaraan hun kinderen zich moeten houden. Maar de controle van kleuters over hun eigen gedrag is afhankelijk van constant ouderlijk toezicht en herinneringen.

SUGGESTIE	RATIO
Reageer met sensitiviteit en ondersteuning	Kleuters van wie de ouders sensitief en steunegend zijn, vertonen meer zelfcontrole
Kondig veranderingen in activiteiten vooraf aan	Kleuters vinden het moeilijker om een fijne activiteit die al bezig is te stoppen dan te wachten.
Geef veel aanwijzingen en herinneringen	De capaciteit van kleuters om regels te herinneren is beperkt. Daarom is er constant ouderlijk toezicht nodig.
Versterk zelfcontrolerend gedrag	Aanmoedigingen en knuffels versterken het gepaste gedrag en zorgt er voor dat het zich opnieuw zal voordoen.
Moedig volgehouden aandacht aan	Kinderen die hun aandacht gemakkelijker kunnen afwenden naar iets minder interessant, zijn beter in zelfcontrole.
Ondersteun taalontwikkeling	Vanaf het 2 ^{de} jaar gaan kinderen taal gebruiken.
Breid regels geleidelijk uit	Cognitie en taalkennis breiden uit → meer regels

Hoofdstuk 7: Cognitieve ontwikkeling in kleutertijd

Piaget's preoperationeel stadium

Dit stadium loopt van 2 tot 7 jaar en volgt uit het sensorimotorische stadium. De meest duidelijke verandering is een buitengewone groei in mentale representatie.

Mentale representatie

Piaget was van mening dat taal de meest flexibele vorm is van mentale representatie. Taal laat ons toe om efficiënter te denken dan voordien mogelijk was. Maar Piaget zag taal niet als het primaire ingrediënt voor te cognitieve verandering in de kindertijd. Sensorimotorische activiteit zorgt voor interne beelden van ervaringen en die interne beelden zetten kinderen dan om in woorden.

Verbeeldingsspel

Piaget geloofde dat kinderen nieuwe representatieve schema's oefenen en versterken door verbeelding en te doen alsof.

1) Ontwikkeling van verbeeldingsspel

Met toenemende leeftijd wordt verbeeldingsspel geleidelijk aan:

- Meer los van reële levensomstandigheden
 - o Ze hebben minder problemen om een voorwerp dat al een duidelijke betekenis heeft te gebruiken als symbool voor een ander voorwerp (vb.: een kopje gebruiken als hoed).
 - o Vanaf 2 jaar gaan ze met minder realistische speelgoedjes "doen alsof" (vb.: een speelgoedblokje gebruiken als walkietalkie).
- Minder geconcentreerd op zichzelf
 - o Kinderen gaan acties ondernemen t.o.v. andere objecten (vb.: pop eten geven)
 - o Ze beseffen dat acties van verbeeldingsspel onafhankelijk van zichzelf kunnen zijn
- Meer complex
 - o Ze gaan schema's combineren met leeftijdgenoten in sociodramatisch spel. Dat is het verbeeldingsspel dat samen met anderen gespeeld wordt vanaf 2,5 jaar en het heeft een snelle ontwikkeling in de volgende jaren.

2) Voordelen van verbeeldingsspel

- Inoefenen en versterken van voorstellingsschema's
- De interactie duurt langer, kinderen zijn er meer bij betrokken en ze werken goed samen
- Nadenken, controle over gedrag, standpunt van iemand anders innemen
- Verbeteren van sociale en taalkundige vaardigheden
- Verbeteren van aandacht, geheugen en logisch denken
- Versterken van verbeelding en creativiteit

Symbol – echte leven: relaties

Kleuters moeten beseffen dat elk symbool een specifieke betekenis heeft in het echte leven (vb.: foto's, modellen, kaarten).

Kleuters hebben moeite met dubbele voorstelling. Dat is een symbolisch voorwerp zien als een voorwerp op zich en als een symbool voor iets anders (vb.: in een experiment bij 2,5 – 3 jarige kinderen, zagen ze een volwassene een kleine Snoopy in een schaalmodel van een kamer verstoppen en er werd aan hen gevraagd deze terug te vinden in de echte kamer. De meeste kinderen konden dit pas vanaf 3 jaar).

Hoe leren kinderen dubbele voorstelling beheersen?

- (1) Wanneer ouders de gelijkenissen tussen het model en de echte wereld duidelijk maken, worden kinderen beter in het zoeken naar een voorwerp (vb.: kleine Snoopy – grote Snoopy).
- (2) Inzicht in 1 type symbool, zorgt voor betere beheersing van andere relaties.

⇒ Ervaringen met verschillende symbolen (vb.: foto's, kaarten, verbeelding,...) helpt kleuters te begrijpen dat een object kan staan voor iets anders.

Beperkingen van het preoperationele gedachtegoed

Piaget beschrijft kleuters in termen van wat ze **niet** kunnen begrijpen. Hij gaat kinderen altijd vergelijken met oudere, meer ervaren kinderen, die het operationele stadium al bereikt hebben. Volgens hem zijn kleuters nog niet in staat tot operaties. Dat zijn mentale handelingen die beantwoorden aan logische regels. Hun denken is rigide, beperkt tot 1 aspect van de situatie en sterk beïnvloed door de manier waarop dingen zich voordoen op dat ene moment.

1) Egocentrisme

Egocentrisme houdt in dat kinderen de symbolische gezichtspunten van andere mensen niet kunnen onderscheiden van het eigen gezichtspunt. Wanneer kinderen de wereld voor het eerst mentaal voorstellen, gaan ze er vanuit dat iedereen hetzelfde denkt, voelt, ziet,... dan hoe zij dat doen.

Een goed voorbeeld hiervan is het “**drie bergen probleem**”. Het kind moet aangeven hoe de pop de bergen ziet, maar het kind gaat de foto kiezen die het eigen gezichtspunt weergeeft.

Egocentrisme is verantwoordelijk voor het animistische denken van kinderen. Dat is de overtuiging dat niet-levende objecten kwaliteiten of eigenschappen van levende wezens hebben (vb.: gedachte, gevoelens, bedoelingen,...). Omdat kleuters menselijke eigenschappen gaan toeschrijven aan fysische gebeurtenissen, is het ook normaal dat kleuters magische gedachten hebben (vb.: zon is boos en jaagt wolken weg).

Piaget denkt dat een kind onvoldoende kan accommoderen (= eigen foutief redeneren aanpassen aan de realiteit) door het egocentrisme.

2) Moeite met conservatie

Conservatie is het idee dat bepaalde fysieke eigenschappen van voorwerpen dezelfde blijven, zelfs wanneer hun uiterlijke verschijningsvorm verandert (vb.: in een proef met vloeistof werden er 2 identieke glazen aangeboden aan kinderen met evenveel water. Daarna werd 1 glas overgegoten in een ander, breder glas. Het kind denkt dan dat de hoeveelheid verandert, omdat het water in het breder glas lager staat).

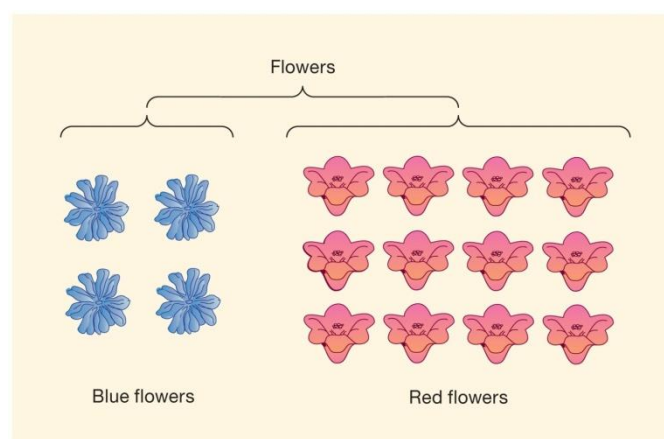

Beperkingen:

- Centratie → kinderen focussen zich op 1 aspect en gaan daardoor andere aspecten verwaarlozen (vb.: enkel aandacht voor de hoogte van het glas, en niet voor de breedte)
- Kinderen zijn snel afgeleid door de perceptuele verschijning van objecten
- Kinderen zien de beginfase en eindfase als onafhankelijk van elkaar, waardoor ze de dynamische verandering tussen de twee gaan negeren (vb.: overgieten van het water)
- Onomkeerbaarheid → kinderen kunnen de stappen van een bepaalde gebeurtenis niet omkeren in hun gedachten

3) Moeilijkheden met hiërarchische classificatie

Hiërarchische classificatie is het organiseren van voorwerpen in klassen en subklassen op basis van gelijkenissen en verschillen (vb.: klasse-inclusie taak → er zijn 16 bloemen: 4 blauwe en 12 rode. De vraag is dan “zijn er meer rode bloemen of meer bloemen?” en het kind zal dan zeggen dat er meer rode bloemen zijn. Het kind ziet niet in dat zowel de rode als de blauwe bloemen opgenomen zijn in de omvattende klasse van “bloemen”). Preoperationele kinderen kijken gewoon naar de overheersende kleur. Ze denken niet omkeerbaar, van het geheel naar de deeltjes en terug.

Later onderzoek over het preoperationele gedachtegoed

Veel problemen van Piaget bevatten onbekende elementen of teveel informatie voor kleine kinderen om ineens te verwerken, waardoor de responsen niet de echte capaciteiten weerspiegelen.

1) [Egocentrisme](#)

4-jarige kinderen zijn al bewust van andere gezichtspunten. Zelfs 2-jarige kinderen beseffen soms al dat wat zij zien, kan verschillen van wat anderen zien.

Ook in hun conversaties zijn ze zich hiervan bewust en passen ze hun taal aan aan de behoeften van de luisteraars (vb.: ze gebruiken kortere zinnen en gemakkelijkere woorden wanneer ze praten met een 2-jarige, dan wanneer ze praten met leeftijdsgenoten of volwassenen).

2) [Animistisch denken](#)

Jonge kinderen kunnen onderscheid maken tussen levende en niet-levende objecten. Vanaf 2,5 jaar geven kinderen een psychologische uitleg voor mensen en occasioneel voor dieren, maar zelden voor objecten. Ze maken vooral animistische fouten bij voorwerpen die uit zichzelf bewegen (vb.: auto's, treinen,...). Die misvattingen komen voort uit onvolledige kennis, en niet uit het geloof of die dingen levend zijn of niet.

3) [Magisch denken](#)

De meeste 3 en 4-jarige kinderen geloven in magische wezens. Ze denken dat magie de gebeurtenissen verklaart waarvoor ze geen andere uitleg kunnen vinden. Tussen 4 en 8 jaar verdwijnt het magische geloof door een grotere kennis van fysische gebeurtenissen en principes (vb.: sinterklaas en de tandenfee bestaan niet). Ook cultuur en geloof spelen een rol.

4) [Onlogisch denken](#)

Wanneer de taken vereenvoudigd en relevant zijn voor het dagelijkse leven, doen kinderen het veel beter dan Piaget zou verwachten (vb.: wanneer zorgvuldig uitgekozen vragen worden gesteld over wat er gebeurd met een substantie nadat het opgelost is in water, geven ze juiste verklaringen). Kinderen kunnen ook goed redeneren door analogie over fysieke veranderingen (vb.: "picture-matching problem → kinderen kiezen het juiste antwoord uit een paar antwoorden). Hieruit kunnen we concluderen dat kleuters logisch kunnen denken in vertrouwelijke contexten. Ze lijken hier enkel problemen mee te hebben wanneer het niet-vertrouwde topics zijn, wanneer er teveel informatie is en tegenstrijdige feiten gegeven worden.

5) [Categorisatie](#)

Alledaagse kennis wordt al vroeg opgedeeld in hiërarchische klassen. Tegen de 2de helft van het eerste levensjaar hebben kinderen al een hele boel globale categorieën opgebouwd (vb.: meubels, planten, dieren,...). Ze plaatsen objecten samen op basis van hun functie of gedrag. Al snel worden de globale categorieën opgedeeld in basiscategorieën (vb.: stoel) en subcategorieën (vb.: schommelstoel).

Woordenschat en algemene kennis breiden uit, waardoor kinderen ook beter worden in categoriseren. Volwassenen benoemen en geven uitleg bij categorieën aan kinderen (vb.: lezen in prentenboeken).

⇒ Conclusie: de categoriesystemen zijn nog niet heel complex. Het vermogen om hiërarchisch te classificeren is al vroeg aanwezig.

6) Verschiijning vs. realiteit

In een aantal onderzoeken van John Flavell werden er objecten aangeboden aan kinderen en zij moesten dan onderscheiden welke echt waren en welke er alleen maar op leken. Hier hadden ze moeilijkheden mee. Pas vanaf 6 – 7 jaar deden kinderen het goed op deze tests.

Dit is echter niet te wijten aan het feit dat ze realiteit en verschiijning nog niet kunnen onderscheiden, maar wel aan het feit dat ze de taal van deze taken niet begrijpen. Wanneer kinderen gewoon moeten aanwijzen welke echt is en welke niet, doen ze dit meestal wel goed.

Hier is ook sprake van dubbele voorstelling (vb.: kaars in de vorm van een kleurtje / wit blad dat blauw wordt door een filter → ze denken dat de kaars echt is en dat het blad echt blauw is). Dit komt door het representatieprobleem. Kleuters hebben moeite om reële beelden van een voorwerp voor de geest te halen, wanneer ze geconfronteerd worden met een contradictische voorstelling van datzelfde voorwerp. Hoe vaker ze hiermee geconfronteerd worden, hoe beter ze het onderscheid kunnen maken tussen uiterlijke verschiijning en realiteit.

Evaluatie van het preoperationele stadium

Wanneer de proeven vereenvoudigd worden, vertonen kleuters al een begin van logische operaties. Dat toont aan dat logische operaties geleidelijk worden verworven.

Zodra kleuters kunnen tellen gaan ze dit toepassen op het oplossen van problemen met weinig items. Wanneer ze ouder worden, passen ze het toe op problemen met een groter aantal items. Vanaf 6 jaar begrijpen ze dat het aantal hetzelfde blijft na een transformatie als er niks is bijgekomen of is weggenomen.

Bestaat er wel een preoperationeel stadium?

- Neen
 - o Sommigen beweren van niet. Er is enkel informatieverwerking.
- Ja
 - o Neo-Piagetiaanse theoretici = Piaget + informatieverwerking
 - o Een meer flexibel stadiumconcept → een geheel van onderling samenhangende competenties ontwikkelt over een langere periode, afhankelijk van de ontwikkeling van de hersenen en van specifieke ervaringen

LEEFTIJD	COGNITIEVE CAPACITEITEN
2 – 4 jaar	- Er is een grote toename in representatieve activiteit. Dat zien we in de taal, verbeeldingsspel, tekenen, begrip van dubbele voorstelling en categorisatie. - Men kan zich verplaatsen in het standpunt van anderen - Kan levende en niet-levende dingen van elkaar onderscheiden - Begrijpt conservatie, merkt transformatie op, kan omgekeerd denken, begrijpt oorzaak-gevolg relaties - Categoriseren van objecten op basis van functie en gedrag + hiërarchisch organiseren van deze objecten - Onderscheid tussen realiteit en verschiijning
4 – 7 jaar	- Ze zijn bewust dat verbeeldingsspel een representatieve activiteit is - Magische gedachten worden vervangen door plausibele verklaringen - Ze lossen verbale verschiijning – realiteit problemen op

Piaget en educatie

1) Ontdekkingsleren

Kinderen worden aangemoedigd om zelf dingen te ontdekken door spontane interactie met de omgeving. Leerkrachten voorzien de kinderen van een groot aantal materialen die ontworpen zijn om exploratie te promoten (vb.: puzzels, tafelspelletjes, kunst, ...).

2) Gevoeligheid voor bereidheid van kinderen om te leren

Leerkrachten introduceren activiteiten die gebaseerd zijn op het huidige denken van het kind. Hun verkeerde manier waarop ze de wereld zien wordt uitgedaagd en laat hen toe om nieuwe schema's te oefenen. Kinderen krijgen nieuwe vaardigheden aangeleerd van zodra ze aangeven dat ze erin geïnteresseerd zijn en er klaar voor zijn.

3) Aanvaarden van individuele verschillen

Volgens de theorie van Piaget doorgaan alle kinderen dezelfde ontwikkeling, maar op verschillende tijdstippen. Daarom moeten leerkrachten activiteiten plannen voor individuele kinderen en kleine groepen, niet voor de hele klas. Leerkrachten evalueren kinderen ook in relatie met hun vorige prestatie, en niet op basis van een algemeen beeld.

Vygotsky's socio-culturele theorie

Tijdens de vroege kindertijd groeit de taalkennis van een kind heel snel waardoor de deelname aan sociale dialogen groter wordt. Zo komen ze in contact met meer ervaren individuen die hen aanmoedigen om cultureel belangrijke taken te beheersen. Al snel gaan kinderen met hun eigen praten zoals ze dat met anderen doen. Dit is positief voor hun denken en voor hun zelfcontrole.

Private taal

Kleuters praten vaak luidop tegen zichzelf.

- ⇒ Piaget noemde dit **egocentrische taal**. Ze drukken hun gedachten uit hoe ze zich voordoen, ongeacht of een luisteraar hun kan horen of begrijpen. Cognitieve ontwikkeling en sociale ervaringen (vb.: het niet eens zijn met leeftijdsgenoten) brengen egocentrische taal ten einde.
- ⇒ Vygotsky was van mening dat taal de kinderen helpt om na te denken over hun mentale activiteiten en hun gedrag. Hij zag taal dus als de basis voor alle hogere cognitieve processen. Kinderen spreken tegen zichzelf om richting te geven aan hun handelen. Als kinderen ouder worden en taken gemakkelijker gaan vinden, dan gaat hun richtinggevende taal geïnternaliseerd worden, er ontstaat dan een **innerlijke taal**.
- ⇒ Later onderzoek steunt de visie van Vygotsky. Het taalgebruik van kinderen dat tot zichzelf gericht is, wordt private taal genoemd. Kinderen gebruiken deze taal vaker wanneer taken uitdagend genoeg zijn, na hun fouten of wanneer ze verward zijn over hoe ze verder moeten doen met iets. Het wordt geleidelijk aan stiller.

Sociale oorsprong van het denken

Waar komt private taal vandaan?

Vygotsky geloofde dat het leren van kinderen plaatsvindt in de zone van naaste ontwikkeling. Dat is een reeks taken die te moeilijk zijn voor het kind om ze alleen te volbrengen, maar die wel tot een goed einde gebracht kunnen worden met de hulp van volwassenen of meer ervaren leeftijdsgenoten. De anderen ondersteunen het kind en passen hun steun aan in overeenstemming met het huidige prestatieniveau van kinderen. Wanneer de kinderen zelf meer ervaren worden, gaan de mensen die steun bieden zich terugtrekken en ze gaan de verantwoordelijkheid opschuiven naar het kind.

In sommige studies wordt er aangetoond dat:

- Kinderen van ouders die veel ondersteuning bieden meer private taal gebruiken, succesvoller zijn wanneer ze moeilijke taken alleen moeten oplossen en ze hadden een betere cognitieve ontwikkeling
 - Plannen en problemen oplossen beter gaat als ze met een meer ervaren leeftijdsgenoot of een volwassene samenwerken
 - Het niet eens zijn met leeftijdsgenoten niet zo belangrijk is, maar het oplossen van het probleem wel
- ⇒ Conclusie: cognitieve steun van de ouders voorspelt winst in het denkgedrag van kinderen en emotionele steun voorspelt de inspanningen van kinderen.

Vygotsky en educatie

Vygotsky gaat **begeleid ontdekkingsleren** promoten. Dit houdt in dat leerkrachten het leren gaan beïnvloeden, maar ook de samenwerking met leeftijdsgenoten speelt een rol. Kinderen van verschillende niveaus gaan in groep werken en ze gaan elkaar helpen.

Vygotsky zag verbeeldingsspel als de ideale context om cognitieve ontwikkeling in de vroege kindertijd te stimuleren. Zo leren ze om sociale regels te volgen en gaan ze hun eigen ideeën volgen. Het is een unieke zone van naaste ontwikkeling waarin kinderen veel uitdagende activiteiten uitproberen en veel nieuwe competenties verwerven.

Evaluatie van Vygotsky's theorie

- Voordelen
 - o Belang van onderwijs
 - o Grote aandacht voor culturele verschillen
- Nadelen
 - o Het is een westerse theorie
 - o Verbale communicatie is niet het enige middel waardoor kinderen leren (vb.: in een cultuur die minder aandacht besteedt aan school en opleiding, verwachten ouders vaker van hun kinderen dat ze hun vaardigheden uitbreiden door observatie en deelname in activiteiten van hun cultuur)

➔ Daarom is er een nieuwe, bredere term uitgevonden: **begeleide deelname**. Dat is een samenwerking tussen deelnemers die meer of minder expertise hebben, zonder de specifieke kenmerken van de communicatie te omschrijven. Hierdoor zijn er dus variaties over culturen en situaties mogelijk.

- Vygotsky zei weinig over hoe de basisvaardigheden (vb.: motoriek, perceptie, aandacht, geheugen,...) bijdragen tot hogere cognitieve processen die via sociale bemiddeling overgedragen worden

Box: Kinderen observeren en nemen deel aan volwassenenwerk

In de westerse maatschappij is de rol om de kinderen klaar te stomen tot competente werkers een taak van de school. Ouders van kinderen in de middenklasse stemmen hun interacties met hun kinderen af op het voorbereiden tot school op vlak van taal, literatuur en andere academische vaardigheden.

In het dorp en in tribale culturen is er geen of weinig sprake van onderwijs. Kinderen brengen hun dagen door met volwassenenwerk en ze krijgen al een grote verantwoordelijkheid wanneer ze nog maar jong zijn. Ouders converseren of spelen dus maar weinig met hun kinderen.

In de VS hebben kinderen weinig toegang tot volwassenenwerk en spenderen ze hun tijd met spelen en converseren met volwassenen. De Efe en Mayan kinderen spenderen hun dagen dichtbij volwassenenwerk. De competenties van deze kinderen verschillen dus.

Mayan volwassenen zijn boeren. De mannen brengen hun tijd door op het veld en worden geholpen door hun zonen vanaf 8 jaar. De vrouwen doen huishoudelijk werk en worden geholpen door hun dochters of de zonen die te jong zijn om in het veld te werken.

De kinderen maken veel beslissingen voor hun eigen. Dat zorgt ervoor dat ze zeer competent zijn in hun "zelfzorg". Hun capaciteit voor verbeeldingsspel is wel beperkt, maar wanneer het zich toch voordoet vertonen deze kinderen heel vaak volwassenenwerk.

Wanneer de ouders zien dat kinderen hun gedrag nadoen, concluderen ze dat ze klaar zijn voor meer verantwoordelijkheid. Ze krijgen taken toegewezen die ze kunnen volbrengen zonder veel hulp van volwassenen. Wanneer dat niet lukt, nemen de volwassenen de taak over. De kinderen moeten dan kijken en moeten het terug overnemen wanneer ze het wel kunnen.

Van de kinderen wordt er verwacht dat ze autonoom en hulpvol zijn. Daarom vragen ze ook nooit aan iemand anders om iets interessants te doen. Al op jonge leeftijd kunnen deze kinderen gedurende een heel lange tijd stil zitten. Ook volgen ze sneller commando's op dan westerse kinderen. Vanaf 5 jaar nemen veel kinderen verantwoordelijkheid op voor taken die niet aan hen toegewezen werden.

Informatieverwerking

Informatieverwerking legt de focus op mentale strategieën die kinderen gebruiken om stimuli om te zetten. In de vroege kindertijd verbetert de representatie van kinderen en worden ze ook beter in het sturen van hun gedrag. Dit leidt tot betere vormen van aandacht, informatie manipuleren en probleemoplossing. Kleuters worden zich ook bewust van hun eigen mentaal leven en ze beginnen kennis te verwerven dat belangrijk is voor succes op school.

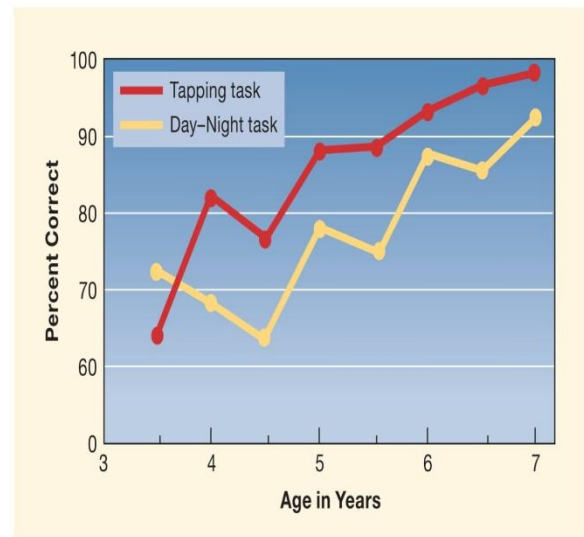
Aandacht

Kleuters kunnen maar een korte tijd met een taak bezig zijn, kunnen moeilijk op details letten en ze worden snel afgeleid. Maar volgehouden aandacht verbetert in de peutertijd en dat zet zich ook verder in de kleutertijd. Dat heeft 2 redenen.

1) Inhibitie

Kinderen worden beter in inhibitie. Dat wil zeggen dat ze hun impulsen beter kunnen onderdrukken. Dit hangt samen met de ontwikkeling van de frontale lobben in de hersenen. Dit werd bewezen in een experiment waar kinderen 1 keer moesten tikken wanneer de ouders 2 keer tikten (en omgekeerd) en waar ze “nacht” moesten zeggen tegen een foto van de zon (en omgekeerd).

In “Tools of the mind” is ondersteuning van aandachtsvaardigheden aanwezig in alle activiteiten in de klas. Het is dan ook vanzelfsprekend dat kinderen in deze conditie het beter doen op het einde van het jaar op vlak van inhibitie en andere aandachtsvaardigheden.

2) Plannen

Kleuters worden ook beter in plannen. Dat wil zeggen dat ze beter worden in het vooraf uitdenken van een opeenvolging van handelingen en de aandacht verdelen in functie van het bereiken van het doel. Zolang taken vertrouwd en niet te complex zijn, kunnen kleuters genereren en een plan volgen (vb.: een voorwerp zoeken wanneer er niet teveel plaatsen zijn waar het verborgen kan zijn, kunnen kinderen goed. Maar een gedetailleerde foto vergelijken kunnen ze niet). Wanneer ze taken met verschillende stappen moeten uitvoeren, kunnen ze zelden beslissen wat ze eerst moeten doen en wat daarna. Vaak vergeten ze ook belangrijke stappen uit te voeren.

Kinderen leren veel van culturele dingen die planning ondersteunen, vooral wanneer ze samenwerken met meer ervaren planners. Wanneer ouders plannen aanmoedigen in alledaagse activiteiten, helpen ze kinderen om effectiever te plannen.

Geheugen

Kleuters hebben de taalvaardigheden om te beschrijven wat ze zich herinneren en ze kunnen instructies volgen in eenvoudige geheugentaken. Daardoor is het gemakkelijker om geheugen te bestuderen in de vroege kindertijd.

1) Herkenning en herinnering

De herkenning van kleuters is zeer goed. 4 en 5 jarigen doen het bijna perfect op herkenningstaken. Maar herinnering is moeilijker dan herkenning. Dat komt omdat kleuters nog niet zo goed zijn in het gebruiken van geheugenstrategieën (= bewuste mentale activiteiten die de kans op herinnering doen toenemen). Kinderen herhalen en organiseren nog niet en dat maakt het ook moeilijker om iets te herinneren.

Strategieën taxeren hun beperkt werkgeheugen. Cijferreeksen schatten de grootte van het werkgeheugen. Hierbij moeten kinderen een reeks van nummers proberen te herhalen die een volwassene hun voorzegt. Dat verbetert geleidelijk aan.

2) Geheugen voor alledaagse gebeurtenissen

- Bekende gebeurtenissen

Kleuters onthouden vertrouwde, herhaalde gebeurtenissen in de vorm van **scripts**. Dat zijn algemene beschrijvingen van wat er gebeurt en wanneer het gebeurt in een specifieke situatie (vb.: op restaurant gaan). Het begint als een structuur van de “hoofdgebeurtenissen”. Ze bevatten maar een paar handelingen maar ze worden bijna altijd in juiste volgorde opgehaald. Met toenemende leeftijd worden scripts uitgebreider en kunnen ze gebruikt worden om te voorspellen wat er gaat gebeuren in gelijkaardige situaties.

- Eenmalige gebeurtenissen

Het autobiografisch geheugen bevat voorstelling van persoonlijke, betekenisvolle en eenmalige gebeurtenissen. Wanneer de cognitieve en conversationale vaardigheden van kleuters verbeteren, gaan hun beschrijvingen van speciale gebeurtenissen beter georganiseerd worden in de tijd, gedetailleerder worden en gerelateerd zijn aan de grotere context van hun leven. Ouders gebruiken 2 stijlen:

○ Uitbreiden

Hierbij gaan ze gevarieerde vragen stellen en informatie toevoegen aan de statements van de kinderen. Dit is beter en volwassenen gaan later meer georganiseerde verhalen vertellen. Deze stijl wordt eerder gebruikt door ouders en kinderen met een veilige gehechtheidband.

○ Herhalen

Ouders gaan weinig informatie geven en de hele tijd dezelfde vragen stellen.

Er is hier ook sprake van geslachts- en cultuurverschillen. Meisjes gebruiken meer gedetailleerde verhalen dan jongens. Het autobiografisch geheugen van westerse mensen is meer gericht op hun eigen, terwijl dat van Aziatische mensen meer gericht is op acties van anderen.

Ontwikkeling van “Theory of mind”

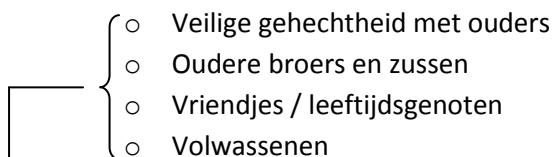
Wanneer de representatie van de wereld, het geheugen en probleemoplossing verbetert, gaan kinderen beginnen nadenken over hun eigen gedachten. Ze ontwikkelen een “theory of mind” of een samenhangend geheel van ideeën over mentale activiteiten. Dat noemt men “metacognitie” of “denken over denken”. Dit ontwikkelt zich samen met “theory of mind”.

1) Bewustheid van mentaal leven

- 1 jaar
 - o Baby's zien mensen als intentionele wezens die hun mentale toestanden kunnen delen met anderen en de mentale toestand van anderen kunnen beïnvloeden → opent de deur voor nieuwe vormen van communicatie (vb.: gedeelde aandacht)
- 2 jaar
 - o Inzicht dat het perspectief van anderen verschillend is van hun eigen perspectief
 - o Eerste werkwoorden: denken, onthouden, doen alsof
- 3 jaar
 - o Kinderen beseffen dat het denken zich afspeelt in het hoofd van iemand en dat een persoon kan nadenken over iets zonder het te zien, erover te praten of het te voelen
 - o Ze denken dat mensen zich altijd gedragen op manieren die consistent zijn met hun verlangens, maar ze begrijpen niet dat er ook nog andere overtuigingen zijn die een invloed kunnen hebben op het gedrag (vb.: geloof). Daardoor maken ze nog fouten in de ‘false belief’ taak (= overtuiging die niet overeenkomt met de realiteit → EHBO-kistje).
- 4 jaar
 - o Ze beseffen dat overtuigen en verlangens een rol spelen in het bepalen van gedrag
 - o Kinderen gaan nu vaker juist antwoorden op de ‘false belief’ taak
- 4 – 6 jaar
 - o Inzicht in ‘false belief’ neemt toe

2) Factoren die bijdragen tot “theory of mind”

- Taal
 - o Rijke woordenschat over mentale toestanden
- Cognitieve vaardigheden
 - o Inhibitie → onderdrukken van ongepaste reacties
 - o Flexibel denken
 - o Plannen
- Sociale ervaringen

- Biedt extra mogelijkheden om inzicht te krijgen in verschillende standpunten en om over innerlijke toestanden te praten
- Kinderen moeten biologisch voorbereid zijn om een ‘theory of mind’ op te bouwen
 - o Bij kinderen met autisme komt dit veel later of is dit afwezig

3) Beperkingen

Bij kleuters is het inzicht in mentaal leven nog onvolledig. Ze denken dat mentale activiteit ophoudt als er geen uiterlijke tekenen van zijn, besteden weinig aandacht aan het proces van denken en begrijpen niet dat mentale inferenties een bron van kennis kunnen zijn.

⇒ Conclusie: jonge kinderen zien de menselijke geest als een passief recipiënt. Oudere kinderen zien de menselijke geest als actief en constructief.

Box: Geheugenblindheid en autisme

Autisme betekent dat men helemaal in zichzelf gekeerd is en dit is de meest ernstige stoornis in de kindertijd. Michael vertoonde 3 tekorten in de kerneigenschappen van het functioneren. Hij had maar een beperkte capaciteit om deel te nemen aan niet-verbaal gedrag, zijn taalkennis kwam later en was stereotiep, en hij deed veel minder mee met verbeeldingsspel dan andere kinderen.

Autisme ontstaat door een abnormale werking van de hersenen. Vanaf het eerste levensjaar hebben kinderen met autisme grotere hersenen dan gemiddelde hersenen. Het gaat ook gepaard met een vermindering in de plaatsen van de hersenen die instaan voor emotionele en sociale reactiviteit en het denken over mentale activiteiten.

Kinderen met autisme hebben een tekortkoming op vlak van 'theory of mind'. De meeste kinderen vinden het moeilijk om zichzelf en anderen mentale toestanden toe te schrijven. Ze gebruiken ook zelden woorden die wijzen op mentale toestanden (vb.: *doen alsof, denken, geloven,...*).

Vanaf het 2de levensjaar, vertonen kinderen met autisme tekorten in de capaciteiten die nodig zijn om het mentale leven te begrijpen. Ze vertonen veel minder gedeelde aandacht, nemen veel minder deel aan sociale activiteiten en ze imiteren het gedrag van volwassenen veel minder. Ze gaan er vaak ook vanuit dat de dingen die anderen zeggen verwijzen naar de dingen waar ze zelf naar kijken.

Een vermoeden is dat kinderen met autisme zwakker zijn in uitvoerende verwerking. Dit zorgt voor tekortkomingen in vaardigheden inzake doelgericht en flexibel denken. Een andere mogelijkheid is dat kinderen met autisme een speciale stijl van informatieverwerking vertonen, waarin ze verkiezen om de deeltjes van een geheel te verwerken i.p.v. het geheel ineens.

Vroege vormen van lezen en schrijven

Het proberen te begrijpen hoe geschreven symbolen betekenis hebben is "emergent literacy". Kinderen begrijpen veel over geschreven taal, lang voor ze leren lezen en schrijven op de conventionele manier. Veel kleuters denken dat 1 letter ook 1 woord is, maar later ontdekken ze dat letters delen zijn van woorden en dat er ook een verband is met klanken. De taalkennis en literaire kennis van kinderen vergemakkelijken elkaar (het ene heeft invloed op het andere). Fonologisch bewustzijn is een sterke voorspeller van opkomende literaire kennis.

Hoe meer informeel taalgerelateerde ervaringen kinderen hebben, hoe beter hun taal en hun opkomende literaire ontwikkeling is, dus hoe beter ze er op voorbereid zijn. dit kan door spelletjes, boekjes met verhaaltjes en interactief voorlezen (= inhoud van het boek bespreken met het kind).

Kinderen van lage SES families hebben minder thuis en kleutertaal en ze hebben niet zoveel mogelijkheden om taal te leren. Ze komen veel minder in contact met verhaaltjesboeken. Dit is een hoofdreden waarom ze achter staan op vlak van leesprestaties doorheen de schooljaren. Daarom gaan ze kleuterscholen overspoelen met zulke boeken en ze gaan de verzorgers training geven in hoe ze ermee moeten omgaan. Ook de ouders krijgen zulke boeken en richtlijnen over hoe ze de boeken moeten gebruiken. Dit heeft gunstige effecten op de informele kennis van het lezen en schrijven.

Vroege vormen van mathematisch redeneren

- 14 – 16 maanden
 - o Ordinaliteit = volgordebetrekkingen tussen kwantiteiten (vb.: 3 is meer dan 2 en 2 is meer dan 1)
 - o Verbale labels om hoeveelheid en grootte aan te duiden (vb.: veel, weinig, ...)
- 2 – 3 jaar
 - o Ze kunnen tellen met rijen van 5 voorwerpen, maar weten nog niet wat de woorden betekenen (vb.: wanneer je 1 dingt vraagt geven ze het juiste aantal, maar als je er meer vraagt geven ze meestal een onjuist aantal)
- 2,5 – 3,5 jaar
 - o Kinderen realiseren dat een nummerwoord verwijst naar een unieke kwantiteit, dus wanneer het nummer verandert, moet het aantal items ook veranderen.
- 3,5 – 4 jaar
 - o Kinderen beheersen de betekenis van de nummers 1 – 10 en kunnen correct tot 10 tellen
 - o Ze begrijpen het principe van cardinaliteit = principe dat het laatste getal in een telreeks het aantal elementen van de verzameling weergeeft
- Vanaf 4 jaar
 - o Eenvoudige rekenopgaven oplossen
 - Eerst verder tellen
 - Later aftrekken
 - o Hoe meer ze thuis informeel oefenen, hoe sneller ze het onder de knie krijgen

Individuele verschillen in mentale ontwikkeling

Verschillende vaardigheden kunnen onderzocht worden:

- Verbaal (vb.: woordenschat)
- Non-verbaal (vb.: ruimtelijk inzicht)

Wanneer kinderen uit een lage SES familie gebombardeerd worden met vragen door een onbekende volwassene, kunnen ze angstig reageren. Daardoor gaan ze zoeken naar aandacht en goedkeuring van die volwassene, waardoor ze minder goed gaan presteren dan dat ze werkelijk kunnen.

Intelligentie wordt beïnvloedt door culturele en situationele factoren.

Testscores blijven wel belangrijk, want voor kinderen tussen 6 en 7 jaar is het een goede predictor voor het latere IQ en academische verwezenlijking.

Thuisomgeving en mentale ontwikkeling

SUBSCHAAL	UITLEG
Cognitieve stimulatie	Thuis is er speelgoed waardoor de kinderen kleuren, aantallen, vormen en groottes kunnen leren.
Stimulering van taal	Ouders leren kinderen over dieren door boekjes, spelletjes en puzzels.
Organisatie van fysieke omgeving	De kamers zijn zuiver en niet rommelig.
Emotionele steun	De ouders benadrukken de kwaliteiten van hun kinderen en ze knuffelen, kussen en spelen met hun kind.
Stimulatie van academisch gedrag	Het kind wordt aangemoedigd om kleuren te leren.
Modellering en aanmoediging van sociale volwassenheid	Ouders stellen de interviewer voor aan het kind.
Kansen voor afwisseling	Ouders nemen kinderen mee op een “uitje” minstens 1 keer per week.
Vermijden van fysieke straf	De ouders slaan hun kind niet.

Kleuters die intellectueel goed presteren zijn diegene die veel speelgoed en kinderboeken hebben bij hun thuis en van wie de ouders warm, intellectueel stimulerend zijn en die uitstapjes organiseren naar interessante plaatsen waar veel te zien en veel te doen is. Ze stellen redelijke eisen voor sociaal gedrag en lossen conflicten op zonder fysiek geweld. Deze kenmerken vindt men minder vaak terug bij armere gezinnen. Als lage SES ouders toch hoge HOME-scores halen, doen hun kinderen het beter op IQ tests.

⇒ Conclusie: de thuisomgeving speelt een grote rol in de intellectuele prestaties van lage SES kinderen.

Kleuterschool en kinderopvang

- Kleuterschool → geplande, opvoedende ervaringen die bedoeld zijn om de ontwikkeling van 2 tot 5-jarigen te bevorderen
- Kinderopvang → reeks voorzieningen om toezicht te houden op kinderen van werkende ouders
→ grens tussen de twee is niet altijd duidelijk!

Met toenemende leeftijd, gaan de kinderen verplaatsen van “opvang thuis” naar “opvang in een centrum”.

1) 2 soorten kleuterscholen

- Kindgericht → brede waaier van activiteiten waaruit het kind kan kiezen en veel kan leren tijdens het spel
- Schoolse → strak gestructureerd, aanleren van schoolse vaardigheden (vb.: letters, getallen, kleuren, vormen,...) op basis van herhaling en drillen

Er is een toegenomen druk om de nadruk te leggen op het schools leren en dat heeft nadelige gevolgen. De motivatie van de kinderen neemt af en ze vertonen meer stressgedragingen. Bovendien hebben ze ook slechtere studiegewoonten en zwakkere schoolprestaties.

2) Interventie bij kleuters

- Project Head Start
 - Bekendste programma
 - Voorziet kinderen 2 jaar lang van kleuteronderwijs, voeding en gezondheidszorg en men gaat de ouders erbij betrekken
 - Goede resultaten
 - Kinderen uit arme gezinnen vertonen een hoger IQ en betere prestaties in de eerste 2 – 3 jaar van de lagere school, maar daarna nemen de verschillen af. Ondanks dat het verschil kleiner werd, bleven de kinderen van dit project altijd een stapje voor hebben.
- High/Scope Perry Preschool Project
 - Resultaten
 - In adolescentie → vaker werk, minder zwangerschappen, minder geweld
 - 27 jaar → vaker opleiding afgemaakt → hoger loon
 - 40 jaar → voorsprong behouden op alle domeinen
 - De effecten kunnen afnemen → verklaring = zwakkere kwaliteit van lagere school
 - Voordelen zijn nog steeds indrukwekkend → verklaring = ouders werden betrokken in Head Start, waardoor de omgeving stimulerend is

3) Kinderopvang

Een goede kinderopvang kan de ontwikkeling van kinderen bevorderen. Kleuters die langere tijd blootgesteld worden aan gesubstandaardiseerde kinderopvang, scoren lager op sociale en cognitieve vaardigheden en hoger op gedragsproblemen.

Wanneer kinderen vaak veranderen van opvang neemt hun welbevinden af en de gedragsproblemen sterk toe. Dat zorgt voor een moeilijk temperament.

Bij kleuters zorgt opvang in een centrum voor meer cognitieve vooruitgang, vooral bij kinderen uit lage SES families. Maar gewoon een hogere kwaliteit over het algemeen zorgt ook voor een bescheiden vooruitgang in cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling. De effecten daarvan zijn merkbaar tot in de eerste jaren van de lagere school.

WAT?	KWALITEIT
Fysieke omgeving	De binnenomgeving is proper, in een goede toestand en goed verlucht. De klas is verdeeld in rijk uitgeruste plaatsen voor activiteiten. De buitenplaats is afgezet en uitgerust met schommels, klimrekken, een zandbak,...
Groepsgrootte	In de kleuterschool en in een opvang mogen de groepen niet groter zijn dan 18 – 20 kinderen per 2 leerkrachten.
Verhouding verzorgers – kinderen	In een centrum is een verzorger verantwoordelijk voor niet meer dan 8 kinderen. In een opvang thuis is een verzorger verantwoordelijk voor niet meer dan 6 kinderen.
Dagelijkse activiteiten	Kinderen werken vooral individueel of in kleine groepjes. Ze kiezen veel activiteiten zelf en leren door ervaringen die relevant zijn met hun eigen leven. De verzorger vergemakkelijkt de betrokkenheid van de kinderen, aanvaardt individuele verschillen en past de verwachtingen aan aan de capaciteiten van de kinderen.

Interactie volwassene – kind	Verzorger beweegt zich tussen de individuen en de groepjes en stelt zich open voor hulp te bieden. Ze gebruiken positieve begeleidingstechnieken, zoals modellering en het aanmoedigen van het verwachte gedrag en de kinderen plaatsen bij meer gepaste activiteiten.
Kwalificaties van verzorger	De verzorgers hebben een speciale voorbereiding gehad op “college-level” inzake ontwikkeling in de vroege kindertijd, de opleiding of een gerelateerd gebied.
Relatie met ouders	Ouders zijn aangemoedigd om hun kinderen te observeren en deel te nemen aan hun activiteiten. De verzorgers praten frequent met de ouders over het gedrag van het kind en de ontwikkeling.
Licenties en toelatingen	Een opvang heeft een licentie van de staat of provincie.

Educationele media

1) Opvoedkundig verantwoorde televisie

Sesamstraat zorgt voor het aanleren van de basisvormen van het lezen en schrijven en het getalconcept. Daarnaast brengt het ook nog algemene kennis, emotioneel en sociaal begrip en sociale vaardigheden bij. Hoe meer kinderen ernaar kijken, hoe hoger ze scoren op vroege literaire en mathematische vaardigheden en ze hebben ook een betere academische vooruitgang in de lagere school. Sesamstraat heeft zijn tempo veranderd van een snel naar een rustiger tempo met een duidelijke verhaallijn. Dit zorgt voor meer deelname in verbeeldingsspel.

Ondanks de opkomst van de computer, blijft TV de dominante media bij de jeugd. Kinderen uit lage SES families kijken vaker TV dan andere kinderen. Dat komt misschien omdat ze weinig alternatieve vormen van entertainment ter beschikking hebben. En als ouders vaak TV kijken, doen hun kinderen dit ook.

Sommige studies tonen aan dat hoe meer kinderen TV kijken, hoe minder ze aan activiteiten deelnemen die schoolse vaardigheden bevorderen en hoe slechter hun academische vaardigheden zijn. Hoewel educationele programma's voordelig kunnen zijn, kan het ook negatieve gevolgen hebben (vb.: minder deelname aan activiteiten die schoolse vaardigheden bevorderen door teveel TV te kijken).

2) Leren met computers

Computers kunnen educationele voordelen hebben. Tekstverwerkers helpen kinderen met het leren schrijven. Wanneer kinderen zich minder zorgen maken over het maken van fouten, zijn hun geschreven werken langer en van betere kwaliteit.

Door spelletjes te spelen oefenen kinderen hun basisvaardigheden (vb.: letter – klank correspondentie, rekenen, lezen, ...).

Simpele computertaal dat kinderen kunnen gebruiken om ontwerpen of structuren te maken, introduceert hen tot de programmeringvaardigheden. Wanneer ouders hun kinderen hierbij steunen, promoot programmering verbeterde probleemoplossing en metacognitie omdat kinderen dan moeten plannen en nadenken over hun eigen gedachten om hun programma's te doen werken.

Kinderen gebruiken de computer ook vaak voor entertainment.

Taalontwikkeling

Woordenschat

2 jaar: 200 woorden → 6 jaar: 10 000 woorden → kind leert 5 woorden per dag.

Kinderen leren snel woorden door fast-mapping. Dat is een woord verbinden met een onderliggend concept na een zeer korte kennismaking met het woord.

1) Types van woorden

Kinderen fast-mappen labels voor objecten snel omdat ze verwijzen naar concepten die gemakkelijk waar te nemen zijn. Al snel gaan ze werkwoorden en adjectieven toevoegen.

Bij adjectieven die aan elkaar gerelateerd zijn op vlak van betekenis, komen de algemene onderscheiden eerst voor en dan pas de specifieke (vb.: klein – groot → lang – kort → hoog – laag → breed – smal).

Als vervanging van woorden die ze nog niet kennen, verzinnen ze nieuwe woorden met de woorden die ze al kennen (vb.: plantman voor een tuinman).

Kleuters breiden hun taalkennis ook uit door metaforen. Deze zijn wel concrete, zintuiglijke vergelijkingen (vb.: wolken zijn kussens). Zodra hun woordenschat uitgebreid is, maken ze ook gebruik van niet zintuiglijke metaforen (vb.: vrienden zijn als magneten).

2) Strategieën om woorden te leren

Kinderen ontdekken snel de betekenis van nieuwe woorden door die woorden te plaatsen tegenover de woorden die ze al kennen. Maar hoe ze precies ontdekken wat welk woord betekent, is nog niet echt duidelijk.

Speculaties:

- Principe van wederzijdse exclusiviteit → kinderen veronderstellen dat woorden verwijzen naar niet-overlappende categorieën. Maar dit verklaart niet wat kleuters doen wanneer voorwerpen meer dan 1 naam hebben.
- Kinderen gaan na hoe woorden in de zin worden gebruikt
- Kinderen gebruiken de sociale aanwijzingen van volwassenen
- Volwassenen informeren hun kinderen over welk woord ze het best gebruiken

3) Verklaren van de ontwikkeling van woordenschat

- Sommigen geloven dat er aangeboren principes zijn waardoor ze snel woorden leren
 - Is niet juist!
 - Aangeboren principes kunnen niet verantwoordelijk zijn voor de gevarieerde, flexibele manieren waarop kinderen woorden leren
 - Strategieën kunnen niet aangeboren zijn want kinderen die verschillende talen spreken, gebruiken verschillende manieren om dezelfde betekenissen te verwerven

- Groei in woordenschat is verworven door dezelfde cognitieve strategieën die kinderen gebruiken voor non-verbale informatie → ze steunen op een samenwerking van aanwijzingen en de mate van belangrijkheid verandert met de leeftijd

⇒ Kinderen leren het snelst bij wanneer er verschillende soorten informatie beschikbaar zijn.

Grammatica

= de manier waarop we woorden combineren tot betekenisvolle uitdrukkingen en zinnen

1) Basisregels

- 2 – 3 jaar
 - o Kinderen gebruiken een woordvolgorde onderwerp – werkwoord – voorwerp
 - o Aantal werkwoorden is nog beperkt
 - o Ze gebruiken de conversaties van volwassenen als voorbeeld en zo leren ze nieuwe woorden kennen
- 3,5 – 4 jaar
 - o Ze passen de basisstructuur toe op alle werkwoorden
- Zodra kinderen 3-woorden zinnen kunnen maken, gaan ze hun kennis geleidelijk aan uitbreiden (vb.: meervoud, verbuigingen van werkwoorden,...)
 - o Dit kan leiden tot overregularisatie = het te breed toepassen van de regels zodat de uitzonderingen er ook onder vallen

2) Complexe structuren

- 2 – 3 jaar
 - o Kinderen maken nog veel fouten met vraagzinnen
 - o Moeilijkheden met passieve zinnen → tegen 5 jaar begrijpen ze deze uitdrukkingen, maar de kennis is pas helemaal onder de knie aan het einde van de lagere school
- 4 – 5 jaar
 - o Veel moeilijke zinsconstructies
- Einde kleutertijd
 - o Competent gebruik van bijna alle zinsconstructies uit de moedertaal

3) Verklaring van grammaticale ontwikkeling

- Informatieverwerkingstheorie → grammatica is een product van cognitieve ontwikkeling. Kinderen merken op welke woorden voorkomen op dezelfde posities in zinnen en welke woorden gelijkaardig gecombineerd worden met andere woorden. Na een tijdje groeperen ze woorden in grammaticale categorieën en gebruiken ze deze woorden correct in zinnen.
- Chomsky → kinderen zijn speciaal afgestemd om grammatica te leren
 - o Grammaticale categorieën zijn aangeboren → kritiek: eerste woordencombinaties van kinderen tonen geen enkele grammatica
- Kinderen hebben ingebouwde procedures voor het analyseren van taal die de ontdekking van grammaticale regulariteiten ondersteunen

Er heerst controverse over het feit dat er een universeel taalverwerkingsmechanisme bestaat of dat kinderen die verschillende talen horen unieke strategieën gebruiken.

Conversatie

Pragmatiek is de praktische, sociale kant van taal die kinderen moeten leren, naast woordenschat en grammatica, om effectief en op een gepaste manier met anderen te communiceren.

- 2 jaar → in een persoonlijk gesprek praten ze om beurt en reageren ze gepast op opmerkingen en kunnen ze een onderwerp lang tijdig aanhouden.
- 4 jaar → kinderen gaan hun conversatie aanpassen aan de leeftijd, geslacht en sociale status van de luisteraar
 - o De conversationele vaardigheden zijn niet zo goed in moeilijke situaties wanneer ze hun luisteraar en diens reacties niet kunnen zien (vb.: aan de telefoon gebaren maken die de luisteraar niet ziet)
- 4 – 8 jaar → converseren en aanwijzingen geven over de telefoon verbetert

Ondersteuning van taalontwikkeling

Interactie met meer ervaren sprekers is van groot belang. Ook de mogelijkheid tot tweerichtingscommunicatie hangt samen met de vooruitgang in taalontwikkeling.

Sensitieve ouders geven helpende, expliciete feedback en corrigeren fouten niet overmatig, zeker niet als het gaat om grammaticale fouten. Kritiek ontmoedigt de kinderen om taal vrij te gebruiken op manieren die zouden leiden naar nieuwe vaardigheden.

Volwassenen geven vaak indirecte feedback over grammatica door 2 strategieën:

- Uitbreidingen → reacties van volwassenen die de uitdrukking van het kind verder uitwerken en die daardoor complexer maken
- Herformuleringen → reacties van volwassenen die foutief taalgebruik herstructureren tot de correcte vorm

⇒ 2 – 4-jarige kinderen gebruiken door deze hulp vaak de juiste vormen.

Kritiek:

- De technieken worden niet gebruikt in alle culturen en hebben geen invloed op de grammatica van kinderen
- Uitbreiding en herformulering zorgt voor grammaticale alternatieven en zorgt ervoor dat kinderen gaan experimenteren

Kinderen streven naar het beheersen van de taal omdat ze in contact willen komen met andere mensen. Volwassenen helpen hierbij door te reageren op de verlangens van het kind om competente sprekers door aandachtig te luisteren, correct taalgebruik te modelleren en door hun kinderen te stimuleren om verder te praten.

Hoofdstuk 8: Emotionele en sociale ontwikkeling in kleutertijd

Erikson's theorie: Initiatief vs. schuld

Bij kleuters heerst er het conflict tussen *initiatief en schuld*.

- Initiatief
 - Kinderen hebben een nieuwe soort doelgerichtheid
 - Ze zijn enthousiast om
 - Nieuwe taken aan te pakken
 - Dingen te doen met leeftijdsgenoten
 - Te ontdekken wat ze kunnen toen met de hulp van volwassenen
 - Spel laat kinderen toe om nieuwe vaardigheden te proberen met weinig risico op kritiek of falen
- Schuld
 - Kleuters ontwikkelen een geweten: het superego. Dit ontstaat door identificatie met een ouder van hetzelfde geslacht.
 - ➔ Kinderen gaan de morele en geslachtsstandaarden overnemen van hun maatschappij. Wanneer een kind zich misdraagt volgens de standaarden van het geweten, ontstaan er de pijnlijke gevoelens van schuld.
 - Overmatig streng geweten veroorzaakt teveel schuldgevoel. Dit houdt verband met overdreven bedreigingen, kritiek en straf door volwassenen.

Zelfbegrip

De ontwikkeling van taal zorgt ervoor dat kinderen praten over hun eigen subjectieve ervaringen van het bestaan. Wanneer het bewustzijn over zichzelf toeneemt, ontwikkelen ze een zelfconcept. Dat is een geheel van kenmerken, vaardigheden, houdingen en waarden waarvan een individu gelooft dat het omschrijft wie hij of zij is.

Fundamenten van het zelfconcept

- Zelfconcept bij kleuters is heel concreet. Ze vermelden meestal eerst observeerbare eigenschappen zoals hun naam, fysiek voorkomen, bezittingen en alledaagse gedragingen.
- 3,5 jaar: kleuters beschrijven zichzelf in termen van typische emoties en gedragingen
 - ➔ wijst erop dat ze besef krijgen van hun psychologische karakteristieken
- 4 jaar: wanneer ze een trek toegeschreven krijgen, leiden ze de juiste bedoelingen en emoties af. Maar directe referenties naar persoonlijkheidstrekken komen pas met een grotere cognitieve rijpheid.

De zelfconcepten van het kind zijn zo gebonden met bezittingen en acties, dat ze hun rechten laten gelden over hun voorwerpen en dit helpt hun de grenzen van zichzelf te omschrijven. Ouders moeten deze bezitterigheid zien als een soort assertiviteit en moeten hun kinderen aanmoedigen om “compromissen” te sluiten, in plaats van aan te dringen dat kinderen moeten delen. De rijkheid van de emotionele communicatie van de moeder over het verleden, helpt kinderen om zichzelf beter te begrijpen.

Box: Culturele verschillen in het vertellen van persoonlijke verhalen

Er zijn grote verschillen in de manier waarop ouders van verschillende culturen verhalen van gebeurtenissen vertellen, en dat heeft invloed op het zelfbeeld van het kind.

CHINA	IERS-AMERIKAANS
Ouders vertellen langere verhalen en benadrukken het misgedrag van hun kind.	Ouders doen minder serieus en streng en ze wijten het aan de fout en assertiviteit van het kind.
Ze benadrukken het belang om de familie niet tot schande te brengen en ze brengen verwachtingen over op hun kind door hun verhalen.	Ze plaatsen de tekortkomingen van hun kind in een positief daglicht om de eigenwaarde van het kind te promoten.
Eigenwaarde wordt gezien als onbelangrijk of negatief.	Eigenwaarde wordt gezien als cruciaal voor een gezonde ontwikkeling.
Zelfbeeld van kinderen benadrukt vooral verplichtingen t.o.v. anderen.	Zelfbeeld is meer autonoom.

Opkomst van eigenwaarde

Eigenwaarde zijn oordelen die we vormen over onze eigen waarde en gevoelens die we daarbij hebben. Dit omvat een globale inschatting en oordelen over de verschillende aspecten van het zelf (vb.: goede prestaties op kleuterschool, hard je best doen, vrienden maken,...). Deze evaluaties zijn heel belangrijk omdat ze invloed hebben op emotionele ervaringen, toekomstig gedrag en psychologische aanpassing op lange termijn.

4-jarigen kunnen geen onderscheid maken tussen hun verlangde en werkelijke competenties. Ze schatten de eigen vaardigheid vaak heel hoog en onderschatten de moeilijkheid van de taak.

Kinderen van 3 jaar met een verleden van veel kritiek over hun waarden en hun prestaties, geven snel op wanneer ze oog in oog staan met een uitdaging en tonen schaamte en radeloosheid wanneer ze ergens in falen.

Emotionele ontwikkeling

Tussen 2 en 6 jaar maken kinderen vooruitgang inzake emotionele competenties. Eerst wordt het begrijpen van emoties van anderen steeds accurater. Dan neemt emotionele zelfregulering toe. En tenslotte ervaren ze meer zelfbewuste emoties en empathie.

De opvoeding beïnvloedt de emotionele competentie van kleuters enorm. Emotionele competentie is van groot belang voor relaties met leeftijdsgenoten en de algemene mentale gezondheid.

Begrijpen van emoties

De woordenschat over emoties breidt snel uit: kinderen refereren naar oorzaken, gevolgen en uiterlijke tekens van emoties. Tegen 4 – 5 jaar oordelen de kinderen juist over de oorzaken van veel basisemoties.

Kleuters hebben een indrukwekkend vermogen om de gevoelens van anderen te interpreteren, te voorspellen en te veranderen. Ze hebben de nadruk om de externe factoren van emoties te benadrukken i.p.v. de innerlijke factoren. Dit verandert met de leeftijd. Vanaf 4 jaar begrijpen kleuters beter hoe overtuigingen het gedrag kunnen motiveren en begrijpen ze hoe interne factoren emoties kunnen beïnvloeden. Ze kunnen ook voorspellen wat vriendjes gaan doen wanneer ze een bepaalde emotie ervaren. Ze realiseren zich dat het denken en voelen met elkaar correleren.

Kleuters hebben het moeilijk met het interpreteren van emoties wanneer er zich een situatie voordoet met tegengestelde aanwijzingen. Hier gaan ze zich dan focussen op het duidelijkste aspect van een emotionele situatie en negeren ze andere relevante informatie.

Wanneer de ouders regelmatig emotionele reacties erkennen en praten over emoties, kunnen die kinderen de emoties van anderen beter begrijpen. Ook verbeeldingsspel zorgt voor een beter begrip van emoties, vooral wanneer ze spelen met broers of zussen of leeftijdsgenoten.

Emotionele zelfregulering

Dit is het vermogen om expressie van emoties onder controle te houden op een aanvaardbaar peil. Tegen 3 – 4 jaar brengen kinderen strategieën hiervoor onder woorden (vb.: sensorische input beperken, tegen zichzelf praten, doelen veranderen,...). Wanneer kinderen deze strategieën gebruiken, verminderen emotionele uitbarstingen. Bewuste controle blijft hier belangrijk, want ook daardoor minderen de emotionele uitbarstingen.

Factoren die zelfregulering beïnvloeden

- Temperament
 - o Kinderen die intens negatieve gevoelens ervaren, vinden het moeilijker om hun emoties te onderdrukken en hun aandacht af te leiden van storende gebeurtenissen.
- Opvoeding
 - o Kleuters leren strategieën door te kijken hoe hun ouders omgaan met hun emoties.
 - o Wanneer ouders zelf moeite hebben om hun woede te controleren, hebben kinderen blijvende moeilijkheden met het omgaan met emoties.

Ouders kunnen hun kinderen helpen om hun angsten de kunnen overwinnen (zie tabel).

ANGST	SUGGESTIE
Monsters, geesten, donker	Verminder de blootstelling aan enge verhalen tot het kind beter in staat is om fictie en werkelijkheid te onderscheiden. “Doorzoek” de kamer van je kind, zodat hij/zij weet dat er niemand of niets is. Laat een nachtlampje branden.
Kleuterschool of kinderopvang	Wanneer het kind weigert om naar school te gaan, maar blij is wanneer hij/zij daar is, heeft het kind waarschijnlijk scheidingsangst. Men moet dan onafhankelijkheid aanmoedigen op een warme en zorgzame manier. Wanneer het kind ook schrik heeft op school, moet men de oorzaak zoeken.
Dieren	Dwing het kind niet om een dier te benaderen wanneer het kind er schrik van heeft. Laat het kind het op eigen tempo doen. Doe voor hoe het kind het dier moet benaderen, vasthouden, aaien,...
Intense angst	Wanneer de angst niet kan weggenomen worden is het een fobie geworden. Die kunnen soms samenhangen met familieproblemen en er is therapie nodig om het te doen verdwijnen.

Zelfbewuste emoties

Dat zijn emoties die zorgen voor het schaden of versterken van het zelfbeeld. In de kleutertijd komen deze emoties vaker voor. Op 3-jarige leeftijd hebben zelfbewuste emoties een duidelijke band met zelfevaluatie.

Ze steunen nog steeds op de ouders (of andere volwassenen) om te weten wanneer ze deze moeten voelen. Wanneer ouders de waarde van de prestatie beklemtonen, gaan deze gevoelens vaker en intenser optreden. Maar wanneer ouders beklemtonen hoe de prestatie verbeterd kan worden, treden deze gevoelens minder vaak op.

Intense schaamte gaat gepaard met gevoelens dat ze persoonlijk tekort schieten en een onaangepast gedrag. Schuld zorgt voor een goed aangepast gedrag: ze onderdrukken schadelijke impulsen waardoor ze zich later beter gedragen.

Empathie

- Empathie = meevoelen met iemand anders en op een emotioneel gelijkaardige manier reageren
- Sympathie = gevoelens van bezorgdheid of verdriet om het (droevige) lot van iemand anders
- Prosociaal gedrag = handelingen die een andere persoon voordeel brengen zonder te verwachten dat er ook voordelen voor zichzelf zijn

Empathie is een belangrijke motiverende factor voor prosociaal gedrag.

Maar empathie gaat niet altijd gepaard met vriendelijk gedrag en behulpzaamheid. Voor sommige kinderen gaat het gepaard met persoonlijke angst: door te proberen de pijn van anderen te verzachten, focust het kind zich op zijn/haar eigen angst en niet op die van de persoon in nood. In dit geval leidt empathie niet tot sympathie.

Factoren die een rol spelen bij empathie

- Temperament
 - o Kinderen die sociaal, assertief en goed in het reguleren van hun emoties zijn, zijn meer geneigd om te helpen, delen en anderen te troosten.
 - o Kinderen die niet zo goed zijn in het reguleren van hun emoties, vertonen minder vaak sympathie en prosociaal gedrag.
- Opvoeding
 - o Wanneer ouders warm zijn, emotionele uiting steunen en sensitieve, sympathieke bezorgdheid tonen, zijn hun kinderen meer geneigd om te reageren op een bezorgde manier. Ouders kunnen hun kinderen het belang van vriendelijkheid aanleren en ze kunnen tussenkomen wanneer hun kinderen ongepaste emoties vertonen.
 - o Ouders die boos zijn en straffen, storen empathie en sympathie op een vroege leeftijd. Het gedrag van de kinderen reflecteert de ongevoeligheid van de ouders op het leiden van anderen.

Relaties met leeftijdsgenoten

Leeftijdsgenoten voorzien kinderen van ervaringen die ze op geen andere manier kunnen beleven. Omdat de interactie tussen leeftijdsgenoten op hetzelfde niveau ligt, moeten ze een conversatie gaande kunnen houden, ze moeten samenwerken en doelen maken.

Vooruitgang in sociabiliteit met leeftijdsgenoten

Het oorspronkelijk idee komt van Mildred Parten → sociale ontwikkeling verloopt in 3 stappen:

De omvang of frequentie van elke soort verandert met de leeftijd, dus het spel wordt altijd socialer.

1) Later onderzoek inzake sociabiliteit met leeftijdsgenoten

Longitudinaal onderzoek toont aan dat de vormen voorkomen zoals Parten dit dacht, maar dat latere vormen de eerdere vormen niet vervangen. Er is eerder sprake van co-existentie in de kleutertijd.

Niet-sociaal spel is het meest frequent bij 3 en 4-jarige kinderen. Tussen 3 – 6 jaar is solitair en parallel spel het meest frequent.

Het is zo dat het type spel verandert, en niet het aantal. Daarom kwam men op het idee van 'cognitieve rijpheid'.

CATEGORIE	LEEFTIJD	BESCHRIJVING
Functioneel spel	0 – 2 jaar	Eenvoudige, herhaaldelijke bewegingen met of zonder voorwerpen (vb.: over speelplaats lopen met armen gespreid, klei kneden, een auto vooruit en achteruit rollen)
Constructief spel	3 – 6 jaar	Creëren of construeren van iets (vb.: samen of alleen een huisje bouwen, een tekening maken, een puzzel maken,...)
Verbeeldingsspel	2 – 6 jaar	Uitbeelden van alledaagse en ingebeelde rollen. Dit kan zowel samen met leeftijdsgenoten of alleen voorkomen. (vb.: schooltje, huis of politie spelen; een verhaaltje uitbeelden of televisiepersonages naspelen)

⇒ Oudere kinderen vertonen meer cognitieve rijpheid dan jongere kinderen.

Alleen spelen is enkel problematisch als het een laag niveau van cognitieve rijpheid weergeeft (vb.: doelloos rondlopen, rondhangen in de buurt van leeftijdsgenoten, onrijp en repetitief gedrag).

Kinderen die kijken naar hoe leeftijdsgenoten spelen, hebben vaak een geremd temperament. En kinderen die deelnemen aan solitair, repetitief gedrag zijn meestal onvolwassen, impulsieve kinderen die moeite hebben met het reguleren van woede en agressie.

2) Culturele verschillen

- Sociabiliteit verschilt van collectivistische culturen tot individualistische culturen
- Culturele overtuiging van belang van spel heeft ook invloed → spel is vooral belangrijk wanneer de leefwereld van kinderen en volwassenen gescheiden is

Eerste vriendschappen

Eerste vriendschappen dienen als belangrijke context voor emotionele en sociale ontwikkeling.

Voor volwassenen is vriendschap een wederzijdse relatie die omvat dat mensen elkaar gezelschap houden, dat mensen delen, elkaars gedachten en gevoelens begrijpen en dat mensen voor elkaar zorgen in tijden van nood. Deze vriendschappen blijven ook duren doorheen de tijd en overleven occasionele conflicten.

Kleuters begrijpen al een beetje over de uniekheid van vriendschap, maar hun ideeën over vriendschap zijn nog lang niet volwassen. Deze vriendschappen blijven niet duren en zijn niet gebaseerd op wederzijds vertrouwen. Ondanks het feit dat kinderen nog niet echt begrijpen wat echte vriendschap is, zijn de interacties tussen kleuters uniek. Ze geven veel meer versterkingen aan kinderen die ze zien als vrienden en ze krijgen ook meer van hen terug. Ook zijn deze kinderen meer expressief t.o.v. elkaar. Ook dienen vriendjes op jonge leeftijd als veilige uitvalsbasis voor naar school te gaan. Kinderen zijn meer op hun gemak als ze veel vriendjes hebben in de klas.

De capaciteit om nieuwe vrienden te maken, laat kinderen toe om zich te integreren in een schoolomgeving op manieren die academische en sociale competentie bevorderen. Sociale volwassenheid heeft ook invloed op de latere academische prestaties.

Invloed van ouders op relaties tussen leeftijdsgenoten

Directe invloed = pogingen om de relaties te beïnvloeden

- Regelen van informele activiteiten met leeftijdsgenoten
- Kinderen voorzien van mogelijkheid tot spelen
- Richtlijnen geven over hoe ze zich moeten gedragen t.o.v. anderen
- Suggesteren dat kinderen zich aansluiten bij een vereniging en dat ze conflicten oplossen

Indirecte invloed = door opvoeding en speelgedrag

- Veilige gehechtheid: de sensitieve, emotioneel expressieve communicatie kan hiervoor verantwoordelijk zijn
- Spel tussen ouders en kind: tijdens spel interageren de ouders met hun kind op een manier dat kinderen dat ook doen met leeftijdsgenoten

Basis van moraliteit

Vanaf 2 jaar beginnen kinderen woorden te gebruiken om gedrag te evalueren. Ouders gaan kinderen ook zelf meer verantwoordelijk stellen voor hun gedrag.

Het geweten begint zich te vormen in de kleuterperiode. Eerst wordt het extern gecontroleerd door volwassenen. Later wordt het gereguleerd door innerlijke normen.

Psychoanalytische visie

- Freud
 - o Vorming van geweten door identificatie met ouder van hetzelfde geslacht
 - o Men gehoorzaamt aan het superego om schuld te vermijden
 - o Morele ontwikkeling is afgerond op 5 – 6 jaar
 - o Angst voor straf en het verliezen van ouderlijke liefde motiveert het vormen van een geweten en moreel gedrag
- Nu → meeste onderzoekers zijn het niet eens met de theorie van Freud
 - o Kinderen van wie de ouders vaak dreigen, voelen vaak weinig schuld
 - o Ouderlijke warmte en reactiviteit zorgt voor een groter schuldgevoel. Wanneer ouders de liefde terugtrekken zijn er veel zelfverwijten bij het kind. Wanneer kinderen zich willen beschermen tegen overweldigende schuldgevoelens, gaan ze deze emotie ontkennen en dat kan leiden tot een zwak geweten.

1) Inductieve opvoeding

Inductie is een speciale vorm van disciplineren waarbij men het kind helpt om te letten op gevoelens door te wijzen op de gevolgen van het foute gedrag van het kind voor anderen. Dit heeft succes want kinderen zijn gemotiveerd tot actieve betrokkenheid op morele normen.

- Door inductie krijgen ze informatie die ze gaan gebruiken in latere situaties.
- Door de impact van het gedrag op anderen te benadrukken, worden empathie en sympathie aangemoedigd, waardoor er meer pro sociaal gedrag is.
- Kinderen redenen geven om hun gedrag te veranderen, zorgt ervoor dat de morele normen zinvol worden.

Maar wanneer er te veel wordt bedreigd en gestraft, kan het kind niet goed nadenken waardoor er geen internalisatie van de morele normen is.

2) Bijdrage van het kind

- Kinderen met veel empathie zijn meer responsief t.o.v. inductie
- Temperament
 - o Milde, geduldige aanpak is voldoende bij angstige kinderen, maar heeft geen invloed bij impulsieve kinderen.
 - o Krachtige bewerkingen zijn ook niet goed want die ondermijnen de capaciteit voor bewuste zelfcontrole.
 - o Een veilige gehechtheidsrelatie is wel positief want je kan meer emoties bespreken.

3) De rol van schuld

- Voor Freud
 - o Schuld is een belangrijk motivatiemiddel van moreel gedrag
 - o Op empathie gebaseerde schuld verminderen door uit te leggen dat het kind iemand heeft pijn gedaan en de ouders heeft teleurgesteld, is een teken van kinderen te beïnvloeden zonder dwang
 - o Ouders moeten het kind leren om constructief om te gaan met schuldgevoelens
- Tegen Freud
 - o Schuld is niet de enige kracht dat een rol speelt om moreel te handelen
 - o Morele ontwikkeling is een gradueel proces dat zich nog verder uitbreidt in de volwassenheid

Sociale leertheorie

1) Het belang van modelleren

Operante conditionering is niet voldoende om ervoor te zorgen dat kinderen moreel gedrag leren. Prosociaal gedrag komt in het begin zo zelden voor, dat versterking de snelle ontwikkeling niet kan verklaren. De gedragingen moeten dus vooral spontaan voorkomen.

Deze theoretici geloven dat kinderen leren om zich moreel te gedragen door modelleren. Dat is het observeren en imiteren van mensen die gepast gedrag vertonen.

Kenmerken van goede modellen voor moreel gedrag:

- Warmte en responsiviteit → warmte lijkt kinderen meer aandachtig te maken t.o.v. het model en het is een voorbeeld van een prosociale respons
- Competentie en macht → kinderen bewonderen machtige modellen en die gaan ze dus ook vaker nadoen
- Overeenkomst tussen woorden en gedrag → wanneer modellen één ding zeggen en een ander ding doen, gaan kinderen het meest milde gedrag kiezen dat volwassenen vertonen

2) Effecten van straffen

Er zijn verschillende technieken om kinderen te straffen.

- Scherp terechtwijzen → meestal in gevaarlijke situaties (vb.: wanneer een kind de straat wilt oversteken zonder te kijken)
- Warmte en redeneren → lange termijn effecten

Het heeft geen blijvende verandering in het gedrag als men vaak straft. Meestal helpt het alleen vlak na het straffen, en wanneer de volwassene dan weg is, gaat het kind zich terug bezighouden met het “foute” gedrag. En hoe meer men gaat straffen, hoe meer nadelige gevolgen dat heeft.

Ouders met een slecht huwelijk en mentale gezondheidsproblemen gaan vaker straffen en hebben vaker ook probleemkinderen. Dit wijst erop dat erfelijkheid een rol speelt in de link tussen strafdiscipline en de aanpassingsmoeilijkheden van het kind.

Ongewenste neveneffecten:

- Straf is model voor agressie
- Kinderen die vaak en wreed gestraft worden zien dit als een persoonlijke bedreiging en leggen de klemtoon meer op de eigen negatieve beleving
- Kinderen gaan de persoon die hen straft vermijden waardoor die persoon geen gewenste gedragingen meer kan aanleren
- Wanneer het straffen helpt, heeft dat gunstige effecten voor de ouders en gaan ze ook frequenter straffen. Dat kan leiden tot ernstige misbruik
- Volwassenen die vroeger zelf vaak fysiek gestraft werden, vinden dit meer aanvaardbaar. De kans op overdracht naar de volgende generatie is hier heel groot

3) Alternatieven voor zwaar straffen

- Time out
 - o Kinderen tijdelijk verwijderen uit de omgeving tot de bereid zijn om zich gepast te gedragen (vb.: naar hun kamer sturen, in de hoek zetten)
- Intrekken van privileges (vb.: kind mag niet meer naar TV kijken)

De efficiëntie van de straf kan men verhogen door:

- Consistentie over de situaties heen
- Een warme relatie tussen ouder en kind → wanneer het kind dan gestraft wordt, wil het de warmte en goedkeuring van de ouder zo snel mogelijk terugwinnen
- Uitleg geven over wat ze fout gedaan hebben, geeft een band met de verwachtingen

4) Positieve discipline

Dit is een positieve relatie van samenwerking tussen ouders en kinderen. Dit omvat ook het verminderen van mogelijkheden tot “stout” gedrag. Een hechte band tussen ouders en kinderen leidt ertoe dat kinderen gehoorzamen aan de ouderlijke eisen omdat ze het gevoel hebben dat ze een verplichting hebben in de relatie.

STRATEGIE	UITLEG
Gebruik overtredingen als kansen om iets aan te leren	Wanneer een kind iets stouts doet, kom er dan tussen en gebruik inductie. Dat motiveert kinderen om zich prosociaal te gedragen.
Verminder de mogelijkheden om zich te misdragen	Neem spelletjes mee voor een lange autorit. Praat met kinderen in de supermarkt en laat hen helpen met het inkopen doen. Zo leren kinderen om zich constructief bezig te houden wanneer er maar weinig opties zijn.
Laat kinderen deelnemen aan gezinstaken en routineactiviteiten	Door te helpen bij het eten maken, afwassen of tuinwerk, ontwikkelen kinderen een soort verantwoordelijke deelname in de familie en de maatschappij.
Probeer een compromis te vinden en moedig probleemoplossend gedrag aan	Wanneer een kind weigert om iets te doen, toon dan begrip voor de gevoelens van het kind en sluit een compromis. Help het kind om het probleem in de toekomst te vermijden. Kort maar vriendelijk en respectvol reageren zorgt voor meer bereidheid tot meewerken.
Moedig aangepast ('mature') gedrag aan	Toon vertrouwen in de kinderen hun capaciteit om te leren en appreciatie voor hun moeite en meewerking.

Box: Etnische verschillen in de gevolgen van fysieke straffen

In een Afrikaans-Amerikaanse maatschappij vinden ouders fysieke straf een goede tactiek. Maar ze vinden het niet goed om te schreeuwen of te vloeken tegen hun kinderen.

Gebruik van fysieke straf is het hoogste bij lage SES ouders. In een longitudinale studie is aangetoond dat in Caucasian-American families, fysieke straf positief samenhangt met agressie en antisociaal gedrag in de adolescentie. In African-American families ging fysieke straf gepaard met minder agressief gedrag en minder problemen op school en met de politie.

De meeste zwarte kinderen zien fysieke straf als een handeling van hun ouders die het beste met hen voor hebben. Maar blanke kinderen zien het als een 'handeling van persoonlijke agressie'.

Slaan hangt samen met meer gedragsproblemen bij koude en afwijzende ouders, maar niet bij warme en steunende ouders.

Cognitieve ontwikkelingsperspectief

Kinderen worden gezien als actieve denkers over sociale regels. Vanaf de kleutertijd hebben ze al morele oordelen. 3-jarigen vinden dat een persoon met slechte bedoelingen meer straf verdient dan iemand met goede bedoelingen. Rond 4 jaar merken kinderen het wanneer iemand liegt.

Kleuters onderscheiden:

- Morele regels → fundamentele rechten
- Sociale conventies → hoe je je moet gedragen
- Persoonlijke keuze

⇒ Kinderen leren deze onderscheidingen door actief betekenis te geven aan hun ervaringen

Binnen het morele domein is het denken nog rigide. Ze oordelen op basis van opvallende kenmerken van de situatie en negeren andere belangrijke informatie (vb.: stelen is altijd fout).

Sociale ervaringen zijn belangrijk en zetten aan tot nadenken over morele kwesties:

- Ruzies om rechten, bezittingen, eigendom met broers / zussen of leeftijdsgenoten helpen kinderen om hun eerste ideeën over gerechtigheid en eerlijkheid uit te werken
- Kinderen leren door te kijken naar hoe volwassenen omgaan met het overtreden van regels
- Volwassenen moeten hun communicatie aanpassen aan wat hun kinderen kunnen begrijpen

Ontwikkeling van agressie

Rond het 2de levensjaar zijn er 2 types agressie:

- Instrumentele agressie
 - o Wordt gebruikt om een verlangen te vervullen (vb.: een speelgoed te krijgen, aandacht te krijgen,...)
 - o Niet bedoeld om iemand de kwetsen

- Vijandige agressie
 - o Agressieve reactie op een uitlokking of een geblokkeerd doel
 - o Bedoeld om iemand te kwetsen

Agressie uit zich in 3 vormen:

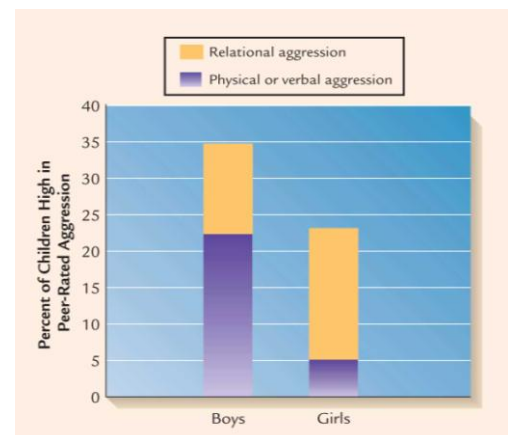
- Fysiek → lichamelijk nadeel (vb.: slaan, schoppen)
- Verbaal → bedreigingen met fysieke agressie, beledigingen, treiteren
- Relationeel → schade aan sociale relaties (vb.: uitsluiting, roddelen)

1) Evolutie doorheen de tijd

- Fysieke en instrumentele agressie nemen af
- Verbale en vijandige agressie nemen toe

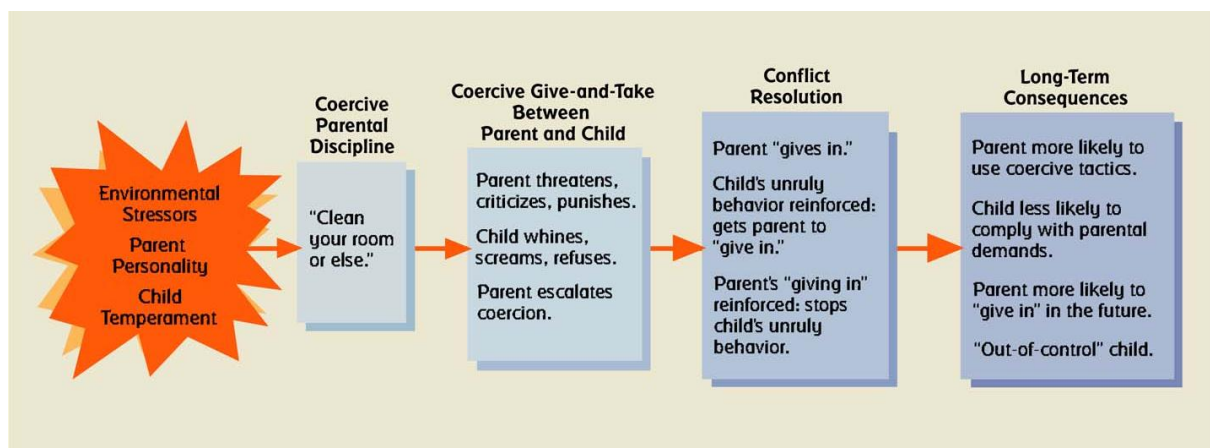
2) Geslachtsverschillen

- Jongens
 - o Meer openlijke agressie en op verschillende manieren → oorzaak = geslachtshormonen
 - o Spelen vaker competitief spel in grotere groepen
 - o Geslachtsrollen → jongens moeten zich anders gedragen dan meisjes
- Meisjes
 - o Meer geconcentreerd, relationeel en indirect

3) Oorzaken

- Individuele verschillen
 - o Temperament → impulsief, overactief
- Gezin
 - o Harde, inconsistente discipline (vooral bij jongens)
 - o Cycli van disciplineren → "jammeren" totdat ouders toegeven. Wanneer dit vaker gaat voorkomen, genereren ze angst en irritatie bij andere familieleden die al snel deel gaan uitmaken van de vijandige interacties.
 - o Kritische, bestraffende ouders → meer agressie tussen broers en zussen

- Televisie
 - o Tekenfilms zijn het meest gewelddadig
 - o Jonge kinderen zijn het meest beïnvloedbaar omdat ze het onderscheid tussen fictie en realiteit nog niet goed begrijpen
 - o Gewelddadige TV en video en computerspelletjes verhogen de vijandige gevoelens en agressief gedrag
 - o Het meeste TV geweld toont geen serieuze gevolgen voor het slachtoffer en maar enkele programma's bieden oplossingen voor problemen
 - o De tijd dat besteed wordt aan TV kijken in de kindertijd en adolescentie, voorspelt het agressieve gedrag in de volwassenheid
 - o Jongens kijken vaker naar gewelddadige programma's dan meisjes
 - o Hoe meer je naar agressieve programma's kijkt, hoe meer het geweld in de samenleving overschat wordt
 - o Oplossingen → V-chip: hiermee kunnen ouders alle ongepaste programma's blokkeren

STRATEGIE	BESCHRIJVING
Beperk het kijken van TV en gebruiken van de computer	Maak duidelijke regels en beperken wat kinderen wel en niet kunnen kijken en spelen. Plaats geen TV of computer in de slaapkamer van je kind, dat verhoogt de kansen dat hij/zij ernaar gaat kijken of erop gaat spelen.
Vermijd om TV of computer te gebruiken als beloning	Wanneer het gebruikt wordt als beloning of straf, wordt het heel aantrekkelijk voor kinderen.
Kijk TV met je kinderen	Zo kan je uitleg geven bij dingen die de kinderen zien en zo gaan ze het sneller begrijpen
Koppel TV aan dagelijkse leerervaringen	Bijvoorbeeld naar de zoo gaan als je een programma van dieren gezien hebt.
Toon goed TV en computergedrag	Mediagedrag van de ouders beïnvloedt het gedrag van de kinderen.

4) [Behandelingsprogramma's](#)

- Er vroeg aan beginnen
- Doorbreken van cycli van vijandigheid en het promoten van effectieve manieren om om te gaan met anderen
- Aanleren van emotionele competentie en betere manieren om om te gaan met leeftijdsgenoten
- Training in het oplossen van sociale problemen

Stereotiepe geslachtsrollen

Geslachtsrol-stereotypering ('gender typing') is iedere associatie van voorwerpen, activiteiten, rollen of (persoonlijheids)trekken met één van de geslachten op een manier die aansluit bij de culturele stereotypes.

Geslachtsgebonden overtuigingen en gedrag

Vanaf 2 jaar kunnen kinderen termen als “jongen” en “meisje” correct gebruiken. Kleuters associëren speelgoed, gereedschappen, gezinsitems, spelletjes, kleuren, ... met een bepaald geslacht. En hun acties reflecteren hun overtuigingen, niet enkel in de voorkeuren van het speelgoed, maar evengoed in persoonlijkheidstrekken:

- Jongens: actief, assertief, openlijke agressie
- Meisjes: angstig, afhankelijk, relationeel agressief

Geslachtsgebonden overtuigingen worden sterker in de kleuterperiode, soms zelfs zo sterk dat ze hun overtuigingen gaan zien als regels en niet als flexibele richtlijnen.

Kleuters begrijpen nog niet dat kenmerken die samenhangen met het geslacht niet bepalen of iemand mannelijk of vrouwelijk is.

Genetische invloeden op geslachtsrollen

Evolutionaire aanpassingswaarde:

- Mannen: competitie om vrouwelijke partners, daardoor dominantie
- Vrouwen: opvoeden van kinderen, daardoor intimiteit en responsiviteit

Hormonen (androgenen) bepalen de stijl van het spelen:

- Jongens: ruwe en lawaaiige bewegingen
- Meisjes: kalm en rustige handelingen

Door de verschillende stijl van spelen gaan ze geleidelijk aan meer leden van het eigen geslacht gaan opzoeken om mee te spelen.

Box: Een jongen die grootgebracht werd als meisje

Toen Bruce 8 maanden was, werd zijn penis beschadigd tijdens het besnijden. Zijn ouders besloten dus om zijn penis en testikels te laten verwijderen en om een vagina te laten “plaatsen”. De naam veranderde toen naar Brenda.

Het was zeer moeilijk om haar groot te brengen, want ze wou nooit deelnemen aan de meisjesachtige activiteiten die de ouders wilden doen. Ook op school leidde haar jongensachtig gedrag tot problemen en pesterijen. Doordat ze geen vrienden had en doordat ze zich niet goed voelde als meisje, kreeg ze gedragsproblemen. Toen ze de puberteit bereikte, moest ze een oestrogeentherapie ondergaan zodat ze borsten zou krijgen en vrouwelijke rondingen.

Toen Brenda 14 was, kreeg ze te horen over haar verleden als jongen en besloot ze onmiddellijk om de oorspronkelijke geslachtsorganen te laten “plaatsen”. De borsten werden weggehaald en hij kreeg terug een penis. Hij onderging daarna een testosterontherapie om zijn lichaam terug te vermannelijken.

In zijn 20'er jaren werd hij verliefd op een alleenstaande moeder van 3 kinderen en trouwde met haar. Toen hij 38 was, verliet zij hem en ze nam de kinderen met hem mee. Hij pleegde zelfmoord.

Omgevingsinvloeden op geslachtsrollen

1) Ouders

Ouders hebben verschillende verwachtingen voor jongens en voor meisjes. De meeste ouders willen ook dat hun kinderen spelen met speelgoed dat geschikt is voor hun geslacht. Ze geven hun zonen speelgoed dat actie en competitie benadrukt en hun dochters speelgoed dat opvoeding, samenwerking en fysieke aantrekking benadrukt. Ouders geven ook indirecte aanwijzingen over geslachtsrollen door de taal die ze gebruiken.

Cross-gelachtsgedrag wordt minder getolereerd bij jongens dan bij meisjes. Hoe minder traditioneel de ouders zijn, hoe minder stereotiep de kinderen zijn.

2) Leerkrachten

Meisjes worden meer aangemoedigd om deel te nemen aan activiteiten die gestructureerd zijn door volwassenen. Ze gaan zich ook meer rond de leraar nestelen en de aanwijzingen volgen, terwijl jongens aangetrokken worden door de plaatsen waar de leerkrachten het minst bij betrokken zijn.

Leerkrachten zijn meer afkeurend en controlerend t.o.v. jongens omdat ze er vanuit gaan dat ze zich meer misdragen.

3) Leeftijdsgenoten

Hoe meer kleuters spelen met kinderen van hun eigen geslacht, hoe meer geslachtstyperend ze gaan worden. Leeftijdsgenoten van hetzelfde geslacht, versterken het gedrag dat past bij het eigen geslacht. Wanneer kinderen gaan deelnemen aan activiteiten van het andere geslacht, worden deze kinderen bekritiseerd.

Jongens en meisjes hebben een andere stijl van sociale beïnvloeding waardoor ze minder met elkaar omgaan. Jongens spelen meestal in grote groepen en commanderen, dreigen en gebruiken fysieke kracht. Meisjes spelen vaak in groepjes van 2 en ze gebruiken vriendelijke verzoeken, overreding en aanvaarding.

Kleuters gaan hun eigen geslacht meer voordelen toeschrijven dan het andere geslacht.

Geslachtsidentiteit

Dat is het beeld van zichzelf als iemand met relatief mannelijke of vrouwelijke kenmerken.

- Mannelijk → scoren hoog (laag) op mannelijke (vrouwelijke) kenmerken
- Vrouwelijk → scoren hoog (laag) op vrouwelijke (mannelijke) kenmerken
- Androgynie → scoren hoog op mannelijke en vrouwelijke kenmerken
- Ongedefinieerd → scoren laag op mannelijke en vrouwelijke trekken

Geslachtsidentiteit is een goede voorspeller van psychologische aanpassing.

- ⇒ Mannelijke en androgyne mensen hebben een hogere zelfwaardering dan vrouwelijke mensen.
- ⇒ Androgyne mensen zijn ook flexibeler en passen zich sneller aan aan de situatie.

1) Opkomst van geslachtsidentiteit

- Sociale leertheorie
 - o Gedrag komt voor zelfperceptie
 - o Geslachtsstereotiep gedrag leidt tot geslachtsidentiteit
- Cognitieve ontwikkelingstheorie
 - o Zelfperceptie komt voor gedrag
 - o Kinderen ontwikkelen een geslachtsconstantie = inzicht dat het geslacht biologisch bepaald is en hetzelfde blijft als de haarstijl en kleren veranderen

Kinderen informatie geven over genitale verschillen, resulteert niet in geslachtsconstantie. Dit suggereert dat cognitieve onrijpheid verantwoordelijk is voor de moeilijkheid voor kleuters om de permanentie van het geslacht te begrijpen, en niet sociale ervaring. Maar dit kan niet alles verklaren, want ook jonge kinderen vertonen al geslachtsgebonden gedrag.

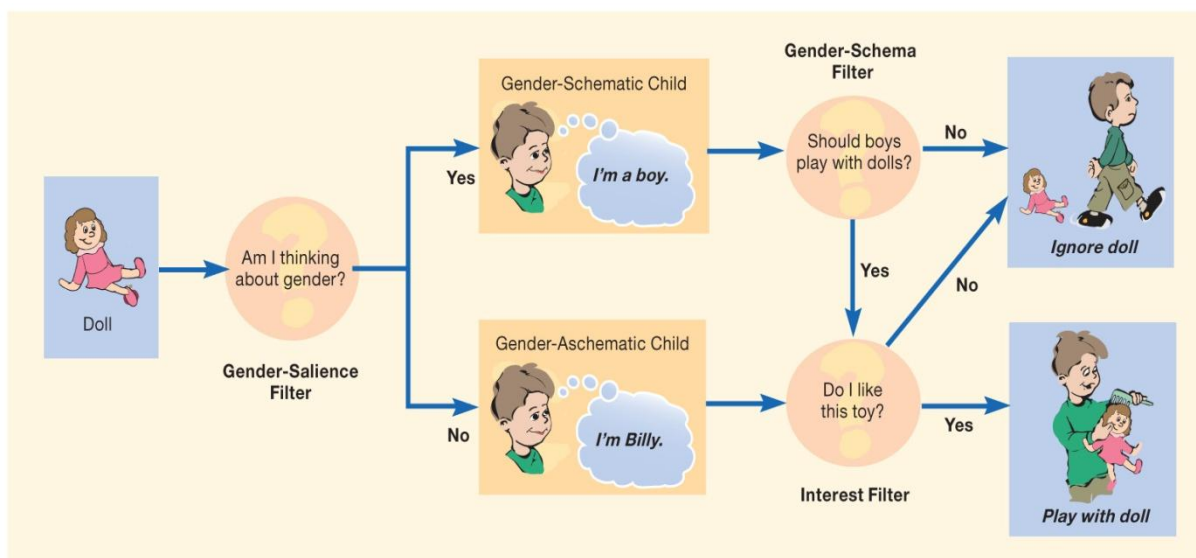
De rol van geslachtsconstantie in de ontwikkeling van geslachtsidentiteit is onduidelijk, maar zodra kinderen nadenken over geslachtsrollen, wordt hun geslachtsgebonden gedrag versterkt.

2) Geslachtsschema's

De theorie van de geslachtsschema's is een informatieverwerkingsbenadering van geslachtsrolstereotypering die elementen combineert van sociale leertheorie en de cognitieve ontwikkelingstheorie. Deze theorie legt uit hoe dat zowel de omgevingsinvloeden als het denken van het kind samen vorm geven aan de ontwikkeling van geslachtsrollen bij kinderen.

Kinderen leren al op jonge leeftijd geslachtsgebonden voorkeuren. Ook gaan ze snel hun ervaringen organiseren in geslachtsschema's. Dat zijn mannelijke en vrouwelijke categorieën die ze gebruiken om hun wereld te interpreteren.

!!! HIER IS EEN SCHEMA EEN SCHEMATISCHE VOORSTELLING VAN IETS → niet zoals bij Piaget !!!

Wanneer de jongen zich houdt aan het geslachtsschema, is het een geslachtsschematisch kind. Wanneer de jongen zich er niet aan houdt, is het een geslachtsaschematisch kind.

Geslachtsschema's hebben een sterk effect. Wanneer kinderen anderen zich op een inconsistente manier zien gedragen, kunnen ze zich de informatie niet herinneren of gaan ze de herinneringen vervormen tot ze overeenkomen met de geslachtsschema's. En omdat geslachtsschematische kleuters concluderen dat anderen ook lekker/leuk vinden wat zij zelf ook lekker/leuk vinden, gebruiken ze hun eigen voorkeuren om toe te voegen aan hun geslachtsvooroordelen.

Vermindering van geslachtstypering bij jonge kinderen

- Biologie heeft invloed op de geslachtstypering van kinderen, maar ook ervaringen spelen een rol in de geslachtsverschillen.
- Ouders en leerkrachten moeten de blootstelling aan geslachtstyperende boodschappen verminderen
 - o Ouders: afwisselen in huishoudelijke taken
 - o Leerkrachten: zorgen dat kinderen tijd doorbrengen in ongestructureerde en gestructureerde activiteiten
- Eens kinderen bekend zijn met de vaste waaier van geslachtsverschillen, kunnen ouders en leerkrachten de uitzonderingen duidelijk maken

Opvoeding en sociale en emotionele ontwikkeling

Opvoedingsstijlen

Opvoedingsstijlen zijn combinaties van opvoedingsgedragingen die voorkomen over een breed bereik van situaties en daardoor een duurzaam opvoedingsklimaat doen ontstaan.

Opvoedingsstijlen hun kenmerken:

STIJL	ACCEPTATIE EN BETROKKENHEID	CONTROLE	AUTONOMIE VERLENEND
Democratisch	Warm, responsief, aandachtig, geduldig en gevoelig t.o.v. de noden van het kind.	Redelijke eisen voor volwassenheid en versterkingen en legt deze ook uit	Kind mag beslissingen maken wanneer hij/zij er klaar voor is. Moedigt kind aan om gevoelens te uiten.
Autoritair	Koud, afwijzend en verlaagt het kind frequent	Veel dwangmatige eisen, straf, fysieke controle, terugtrekken van liefde	Ouders maken de beslissingen voor het kind en ze luisteren zelden naar de mening van het kind.
Toegeeflijk	Is warm maar overdreven soepel of onaandachtig	Weinig of geen eisen	Laat kind toe om veel beslissingen zelf te maken, zelfs voor het kind er klaar voor is.
Niet-betrokken	Emotioneel afstandelijk en teruggetrokken	Weinig of geen eisen	Onverschillig t.o.v. beslissingen en standpunt van het kind

1) Klassieke benadering

2 dimensies → warmte + controle

2) Hedendaagse benadering

3 dimensies → warmte + controle + autonomie toekennen

- Democratische opvoeding

- Warmte → hoog
- Controle → hoog, maar past zich aan
- Autonomie → aangepast niveau
- Ouders zijn warm, aandachtig, sensitief voor de noden van hun kinderen
- Standvastige maar redelijke controle → stemmen in met volwassen gedrag en geven redenen voor hun verwachtingen
- Ze geven geleidelijk aan autonomie en laten het kind zelf beslissingen nemen op gebieden waar ze klaar voor zijn
- Meest succesvol → positieve stemming, zelfcontrole, doorzettingsvermogen, positieve samenwerking, rijpheid op sociaal en moreel vlak, goede schoolprestaties

- Autoritaire opvoeding

- Warmte → laag
- Controle → hoog
- Autonomie → laag
- Ouders komen koel en afwijzend over
- Ze roepen, commanderen, bekritisieren en dreigen
- Kinderen zijn angstig en ongelukkig en ze reageren vijandig bij frustratie
- Ouders maken vaak gebruik van psychologische controle
 - Beslissen over de keuze van vrienden
 - Affectie is afhankelijk van tevredenheid
 - Indien ze ontevreden zijn, trekken ze hun liefde terug
 - Te hoge verwachtingen voor de capaciteiten van het kind

- Toegeeflijke opvoeding
 - o Warmte → hoog: ze zijn toegeeflijk
 - Controle → laag: doordat ze soepel zijn, zijn ze minder aandachtig
 - Autonomie → niet aangepast aan de leeftijd: ze maken zelf beslissingen, ook als ze daar niet klaar voor zijn
 - o Kinderen zijn impulsief, ongehoorzaam en rebellerend
 - o Ze stellen hoge eisen en zijn afhankelijk van volwassenen
 - o Ze hebben een lager doorzettingsvermogen en scoren slechter op academische prestaties
 - o Ze vertonen meer antisociaal gedrag

- Niet-betrokken opvoeding
 - o Warmte → laag
 - Controle → laag
 - Autonomie → onverschillig: dit komt omdat ze depressief zijn of teveel stress hebben, waardoor ze geen aandacht hebben voor de kinderen
 - o Extreme vorm = verwaarlozing
 - o Wanneer het vroeg begint, zijn praktisch alle aspecten van de ontwikkeling verstoord

Wat maakt de democratische opvoeding zo effectief?

Het is niet enkel zo dat een goede opvoeding leidt tot brave kinderen. Maar brave kinderen zijn ook gemakkelijk op te voeden. De relatie is dus bidirectioneel.

Longitudinaal onderzoek toont aan dat een democratische opvoeding volwassenheid en aanpassing promoot bij kinderen van verschillende temperamenten. Het vermindert negatief gedrag.

- Ouders zijn model voor hun kinderen
- Kinderen gaan zich meer schikken naar een controle die eerlijk en redelijk verloopt
- Door kinderen te laten weten dat ze competente individuen zijn die dingen succesvol kunnen doen uit zichzelf, moedigen ouders zelfwaarde en cognitieve en sociale rijpheid aan
- Steunende aspecten beschermen het kind tegen negatieve effecten (vb.: familiale stress en armoede)

Culturele varianten

- China → meer controlerend, lijken minder warm omdat ze hun kinderen minder prijzen en omdat ze het misgedrag van hun kind eerder beschamen
- Spaans → vaders brengen meer tijd door met hun kinderen en ze zijn warm en sensitief
- Caribische families → democratie van de vader voorspelt de academische prestaties inzake literatuur en wiskundige vaardigheden
- Afro-Amerikaans → ze zijn veel strikter

⇒ Opvoedingsstijlen moeten gezien worden in een bredere context.

Kindermishandeling

Er zijn verschillende vormen van kindermishandeling:

- Fysiek misbruik (vb.: slaap, stampen, schudden)
- Seksueel misbruik (vb.: uitbuiting door prostitutie of pornografie)
- Verwaarlozing (vb.: kind onvoldoende kleding, voeding, aandacht geven)
- Emotioneel misbruik (vb.: vernedering, onredelijke eisen stellen, intimidatie)

1) Factoren die verband houden met kindermishandeling

Vroeger dacht men dat het te wijten was aan een psychische stoornis bij de ouders, maar nu weet men dat er verschillende factoren een invloed hebben.

FACTOR	OMSCHRIJVING
Kenmerken van ouders	Psychologische stoornis, alcohol- en druggebruik, verleden van kindermishandeling, geloof in strenge discipline, laag opleidingsniveau, jonge leeftijd
Kenmerken van het kind	Premature of heel ziek kind, moeilijk temperament, onaandachtigheid en overactiviteit, andere ontwikkelingsproblemen
Kenmerken van familie	Laag inkomen, armoede, onstabiel huwelijk, sociale isolatie, misbruik van moeder door man of vriend, frequente verhuizingen, geen fatsoenlijk werk → stress
Gemeenschap	Gekenmerkt door geweld en sociale isolatie, weinig pretparken, kindverzorgen, recreatiecentra, religieuze instituties
Cultuur	Goedkeuring van fysieke kracht en geweld om problemen op te lossen

- Gezin
 - o Kinderen van wie de karakters de opvoeding bemoeilijken en uitdagender maken, zijn vaker slachtoffer van misbruik/mishandeling
 - o Ouders kunnen confrontaties minder goed aan
 - o Ouders hebben een negatief vooroordeel van hun kinderen
 - o Eens het in gang gezet is, houdt de mishandeling zichzelf in stand en het wordt erger en erger
 - o Ouders reageren op stressvolle situaties met hoge emotionele opwindning
- Gemeenschap
 - o De ouders zijn geïsoleerd van informele en formele sociale ondersteuning
 - Ze hebben geen steun van vrienden en verwanten (= formeel)
 - Ze wantrouwen en vermijden anderen
 - Ze hebben onvoldoende sociale vaardigheden
 - Ze wonen in onstabiele en vervallen wijken (= formeel)
 - Er zijn geen parken, kinderopvang, kleuterscholen of ontspanningscentra
- Cultuur
 - o In sommige culturen is geweld een manier om problemen op te lossen → in de VS en in Canada zijn lijfstraffen op school toegelaten

2) [Gevolgen van kindermishandeling](#)

Effecten:

- ⇒ Minder emotionele zelfregulering, empathie en sympathie
- ⇒ Negatief zelfconcept
- ⇒ Minder sociale vaardigheden
- ⇒ Minder gemotiveerd op school

Op termijn: ernstige leer- en aanpassingsproblemen

→ Verklaring:

- ⇒ “Leerprocessen”
 - Door de vijandige cycli en vaak ook mishandeling van de partner leert het kind dat agressie de manier is om problemen op te lossen
- ⇒ Negatieve boodschappen van de ouders waarin kinderen beledigd, gekleineerd, geterroriseerd en afgewezen worden, resulteert in een lage zelfwaardering, angst en zelfverwijt (na een tijd kan het zo erg zijn dat dit leidt tot een zelfmoordpoging)
- ⇒ De trauma van herhaalde mishandeling brengt fysiologische veranderingen teweeg zoals:
 - Abnormale hersengolven, omvang en functioneren cortex, meer stresshormonen

3) [Preventie voor kindermishandeling](#)

De preventie moet zich richten op alle niveaus:

- Gezin
- Gemeenschap
- Cultuur

Allerlei benaderingen:

- Aanleren van effectieve ouderschapstechnieken
- Vak ‘ontwikkelingspsychologie’ in het secundair onderwijs
- Brede sociale programma’s voor mensen met een lagere SES

Ook effectief:

- Sociale ondersteuning (vermindert stress)
- Minstens één persoon hebben die ze vertrouwen
- ‘Parents Anonymous’ is een Noord Amerikaanse organisatie die als hoofddoel heeft om ouders die mishandelen constructieve opvoedingsoefeningen aan te leren, vooral door sociale ondersteuning
- Huisbezoeken door een getrainde verpleegster die de moeder helpt om te gaan met crisissen, helpt in het goed opvoeden en toegang geeft tot gemeenschapsgroepen om met andere families in nood in contact te komen (‘Nurse-Family Partnership’; NFP)